

Toerisme

2014

Centraal Bureau
voor de Statistiek

Toerisme

2014

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2013–2014	2013 tot en met 2014
2013/2014	Het gemiddelde over de jaren 2013 tot en met 2014
2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2013 en eindigend in 2014
2011/'12–2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2011/'12 tot en met 2013/'14

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag en Grafimedia, Den Haag
Druk: Tuijtel, Hardinxveld-Giessendam
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

verkoop@cbs.nl
Fax 045 570 62 68
ISBN 978-90-357-2054-1
ISSN 2405-559X

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2014.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

Voor Nederland is toerisme een economische factor van belang. Het droeg in 2013 voor 3,6 procent bij aan het bruto binnenlands product. Vooral de bestedingen door buitenlandse toeristen zijn de afgelopen jaren toegenomen. De Nederlandse logiesaccommodaties ontvangen sinds 2010 steeds meer buitenlandse gasten. Van de Nederlanders die op vakantie gingen, deed bijna de helft dat (ook) in eigen land. De populairste buitenlandse bestemmingen in het zomerseizoen zijn Frankrijk, Duitsland en Spanje, terwijl wintersporters het liefst naar Oostenrijk of Duitsland gaan.

De nieuwe publicatie 'Toerisme 2014' geeft een actueel en samenhangend statistisch overzicht van het toerisme in Nederland. De publicatie is een samenvoeging van de tot en met 2013 verschenen publicaties 'Vakanties van Nederlanders', 'Toerisme in Nederland: Het gebruik van logiesaccommodaties' en 'Toerisme en recreatie in cijfers'. Alle hoofdonderwerpen uit de bovengenoemde publicaties komen in deze nieuwe publicatie terug. Nieuw is de grotere aandacht voor de financiële kant van het toerisme in Nederland. Alle CBS-cijfers, ook over die onderwerpen die niet meer zijn opgenomen in deze publicatie, zijn terug te vinden op StatLine, de internetdatabase waarin het CBS alle data publiceert.

De publicatie is tot stand gekomen in samenwerking met het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC), dat het CBS heeft voorzien van cijfers en deskundig advies tijdens het schrijven. Bij de samenstelling van deze publicatie is niet alleen geput uit onderzoek van het CBS en het NBTC, er is ook informatie opgenomen van internationale organisaties als Eurostat, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de Wereld Toerisme Organisatie (UNWTO).

In deze editie is er in een speciaal hoofdstuk ook aandacht voor toerisme in Caribisch Nederland, voor onderzoek dat het CBS samen met andere partijen verricht naar het gebruik van gegevens van mobiele telefoons voor toerisme-onderzoek, en voor duurzaamheid in relatie tot toerisme.

**Directeur-Generaal,
Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi**

Den Haag/Heerlen, november 2014

Inhoud

Voorwoord	3
Samenvatting	7

1. Inleiding 11

1.1 Doel en opzet van de publicatie	12
1.2 Kader	13

2. Internationale ontwikkelingen in het toerisme 20

2.1 Inleiding	21
2.2 Wereldwijde ontwikkelingen	22
2.3 Europese ontwikkelingen	27

3. Dagtochten en recreatie 35

3.1 Inleiding	36
3.2 De populariteit van verschillende soorten activiteiten	37
3.3 Uitgaven aan dagrecreatie	40

4. Vakanties van Nederlanders 41

4.1 Vakantieparticipatie	42
4.2 Aantal vakanties naar duur en bestemming	43
4.3 Logies, vervoer en organisatievorm	52
4.4 Vakantiespreiding	63
4.5 Vakantie-uitgaven	66

5. Inkomend toerisme 74

5.1 Inleiding	75
5.2 Aantal buitenlandse gasten en overnachtingen stijgt	76
5.3 Vooral gasten uit Europa in Nederlandse logiesaccommodaties	78
5.4 Buitenlandse gasten verblijven vooral in Noord-Holland	82

6. Zakelijk toerisme 87

- 6.1 Inleiding **88**
- 6.2 Omvang en aandeel binnenlands zakelijk toerisme in hotels **89**
- 6.3 Omvang en kenmerken van het inkomend zakelijk toerisme **94**
- 6.4 Nederland top tien congresbestemming **94**

7. Aanbod en gebruik van logiesaccommodaties in Nederland 96

- 7.1 Aanbod van Nederlandse logiesaccommodaties **97**
- 7.2 Gebruik van Nederlandse logiesaccommodaties **100**

8. Toerisme-gerelateerde bedrijfstakken 108

- 8.1 Inleiding **109**
- 8.2 Horeca **109**
- 8.3 Luchtvaart **121**
- 8.4 Musea **124**

9. Toerisme in macro-economisch perspectief 131

- 9.1 Toerisme en de nationale rekeningen **132**
- 9.2 Toeristische bestedingen **133**
- 9.3 Werkgelegenheid **137**
- 9.4 Definities en methodebeschrijving **140**

10. Capita selecta 145

- 10.1 Toerisme in Caribisch Nederland **146**
- 10.2 Mobieletelefoondata als bron voor statistieken over toerisme **158**
- 10.3 Toerisme en duurzaamheid **168**

Literatuur **182**

Begrippen **185**

Toelichting op enkele gebruikte onderzoeken **193**

Cartogram Toeristengebieden in Nederland **199**

Medewerkers **200**

Samenvatting

Wereldwijd gezien is toerisme een belangrijke sector. Ondanks perioden waarin het minder goed ging, is het toerisme over de jaren heen sterk blijven groeien. In 2013 groeide het aantal internationale inkomende toeristen met 5 procent ten opzichte van 2012. Ook de ontvangsten uit dit internationale toerisme namen in 2013 met 5 procent toe, tot een recordbedrag van 873 miljard euro.

Tegenover de toeristische ontvangsten staan de toeristische bestedingen, die gekoppeld zijn aan het internationale uitgaande toerisme. Traditioneel zijn de belangrijkste toeristische besteders Europa en de Verenigde Staten. Dat was ook zo in 2013. De grootste groei zat in dat jaar echter bij de BRIC-landen (Brazilië, Rusland, India en China).

In veel landen groeit de toerismesector sneller dan de totale economie. De verwachting is dat deze groei zich de komende jaren zal voortzetten.

Nederlanders participeren in een brede waaier van recreatieve dagactiviteiten. In totaal waren zij in 2012–2013 goed voor bijna 3,8 miljard dagactiviteiten van 1 uur of langer. Buitenrecreatie was het populairst, zoals uitstapjes in de natuur of in de naaste omgeving. Bijna 9 op de 10 Nederlanders beoefende in 2012–2013 een vorm van buitenrecreatie. Op de tweede plaats kwam het sporten. Ook winkelen, uitgaan en verenigingsactiviteiten en hobby's zijn populaire bezigheden. Aan de dagactiviteiten werd in totaal 46,8 miljard euro uitgegeven.

In het vakantiejaar 2013 is 81 procent van de Nederlandse bevolking op vakantie geweest. Het betrof 12,8 miljoen vakantiegangers die in totaal 35,6 miljoen vakanties hebben ondernomen. Bij bijna de helft van deze vakanties bleef men in eigen land.

In Nederland werden 8,3 miljoen lange vakanties doorgebracht. Daarnaast trok men er in eigen land 9,2 miljoen keer op uit voor een korte vakantie.

In het buitenland hebben Nederlanders 14,4 miljoen lange en 3,6 miljoen korte vakanties doorgebracht.

In 2013 hebben de Nederlanders naar schatting 15,4 miljard euro aan vakanties uitgegeven. Aan buitenlandse vakanties werd in totaal 12,6 miljard euro besteed. In eigen land bedroegen de uitgaven 2,8 miljard euro.

In totaal waren in 2013 in Nederland bijna 12,8 miljoen buitenlanders te gast in de logiesaccommodaties. Het aantal buitenlandse toeristen groeide vanaf 2009 met gemiddeld 3,7 procent per jaar. De meeste toeristen kwamen uit Europa (81 procent) en dan met name uit onze buurlanden Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk. De groei van het aantal buitenlandse toeristen in 2013 was

vooral het gevolg van de groei van toeristen uit Europa, met name uit Duitsland en België. Van buiten Europa nam het aantal gasten uit Azië sterk toe. Buitenlandse toeristen verbleven in 2013 vooral in de provincies Noord- en Zuid-Holland en in mindere mate in Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. Noord-Holland met de trekpleisters Amsterdam en de kust was veruit de belangrijkste provincie voor buitenlandse toeristen.

In 2013 vonden in de Nederlandse hotels 15,9 miljoen zakelijke overnachtingen plaats. Het grootste deel daarvan werd doorgebracht in Noord-Holland. Deze provincie was goed voor 6,7 miljoen zakelijke overnachtingen, wat overeenkomt met 42 procent van het totaal. Dit aandeel was zo groot omdat alleen al in Amsterdam meer dan een kwart van alle zakelijke overnachtingen in Nederland werd doorgebracht.

In 2013 werd 81 procent van de zakelijke overnachtingen in Nederland in een drie- of viersterrenhotel doorgebracht. Dit past in het beeld dat zakelijke toeristen gemiddeld meer te besteden hebben dan niet-zakelijke toeristen.

Alle logiesaccommodaties tezamen ontvingen in 2013 ruim 34 miljoen gasten. Deze gasten maakten in totaal ruim 96 miljoen overnachtingen, wat gemiddeld 2,82 overnachtingen per gast was.

In hotels, pensions en jeugdaccommodaties is het aantal Nederlandse toeristen ongeveer gelijk aan het aantal toeristen uit het buitenland. Campings, groepsaccommodaties en in mindere mate huisjesterreinen zijn echter vooral het terrein van Nederlandse gasten.

Hotels, pensions en jeugdaccommodaties ontvangen door het jaar heen de meeste toeristen; alleen in de maanden juli en augustus wordt dit patroon doorbroken. Gemiddeld overnachtten er in augustus 2013 per dag 134 duizend toeristen in een hotel, pension of jeugdaccommodatie, 169 duizend op een huisjesterrein, 209 duizend op een kampeerterrein en 17 duizend toeristen in groepsaccommodaties.

In 2013 heeft de horecasector een omzet van circa 20 miljard euro behaald. Door de kleine groei in dat jaar was de omzet, na de sterke krimp van 2009 en de economisch moeilijke jaren daarna, weer terug op het niveau van 2008. Dat de horeca zich nog relatief goed staande heeft gehouden in de economisch magere jaren, is deels te danken aan de toegenomen toeristische bestedingen. Een aanzienlijk deel van de deze bestedingen wordt uitgegeven in de horeca, met name in hotels en restaurants. Een steeds groter deel van de toeristische bestedingen wordt uitgegeven door buitenlandse toeristen.

De luchtvaartbranche behoort wat omzet betreft tot een van de grootste bedrijfstakken in de transportsector. De omzet van de Nederlandse luchtvaartbedrijven, zowel uit passagiers- als vrachtvervoer, was in 2013 ruim 10,5 miljard euro. De omzet vertoonde, na de omzetsdaling in 2009 als gevolg van de crisis, elk kwartaal een stijging ten opzichte van een jaar eerder. Vooral in het passagiersvervoer was de stijging zichtbaar, totdat in het laatste kwartaal van 2013 en het eerste kwartaal van 2014 de omzet daalde.

In Nederland zijn ongeveer 800 musea, die door de jaren heen zo'n 20 miljoen bezoeken per jaar trokken. Vanaf 2003 vertoont het museumbezoek een stijgende lijn, van 19,5 miljoen in 2003 tot ruim 22 miljoen in 2011. Deze stijging hangt vooral samen met een toename in het Museumkaart-gebruik en een toename van het aantal bezoeken van buitenlandse toeristen.

De bedrijfsopbrengsten van musea zijn sinds 2003 flink toegenomen, van 475 miljoen euro in 2003 tot 756 miljoen in 2011. Dit is een toename van bijna 60 procent. Tegenover bedrijfsopbrengsten staan bedrijfslasten. De bedrijfslasten vertonen dezelfde trend als de bedrijfsopbrengsten.

De bestedingen in de Nederlandse toerismesector zijn in de periode 2010–2013 met ruim 9 procent gegroeid. Dat werd veroorzaakt door een toename van deze bestedingen (volume) met een kleine 3 procent en een stijging van de prijzen met ruim 6 procent. De totale waarde van toeristische bestedingen in de Nederlandse toerismesector bedroeg 65 miljard euro in 2013. De bestedingen door inkomende toeristen zijn het hardst gegroeid (+21 procent). De bestedingen door ingezetenen groeiden met 6 procent.

De toeristische bestedingen van ingezetenen en niet-ingezetenen leiden tot toegevoegde waarde in de Nederlandse economie. De totale toeristische toegevoegde waarde van 23 miljard euro tegen marktprijzen is goed voor een bijdrage van 3,6 procent aan het bbp.

De Nederlandse toerismesector was in 2013 goed voor 590 duizend banen. Uitgedrukt in voltijdsequivalenten (vte) bedroeg het arbeidsvolume ongeveer 357 duizend. Dit komt onder meer door de hoge deeltijdfactor in de horeca. De bijdrage van toerisme aan de werkgelegenheid in Nederland bedroeg in 2013 ongeveer 5,1 procent (uitgedrukt in vte).

Kerncijfers

	Eenheid	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Deelname aan vakanties waarvan	%	81	82	81	81	82	81	81
lange vakanties	%	74	75	75	76	76	74	74
korte vakanties	%	41	40	43	42	42	43	41
Lange vakanties van Nederlanders	mln	22,3	23,6	23,3	23,3	23,1	22,9	22,8
Korte vakanties van Nederlanders	mln	12,8	12,3	13,1	12,9	13,2	13,9	12,8
Vakanties van Nederlanders in het buitenland waaronder	mln	17,6	18,5	18,4	18,4	18,6	18,6	18,1
in Frankrijk	mln	2,6	2,9	2,8	2,9	3,0	2,8	2,7
in Duitsland	mln	3,0	3,0	3,5	3,2	3,3	3,4	3,2
in België	mln	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,8	1,8
Overnachtingen van Nederlanders tijdens vakanties waarvan	mln	269,6	280,2	276,4	278,1	276,3	278,1	275,0
in Nederland	mln	95,6	91,8	93,8	94,0	91,8	92,0	92,0
in het buitenland	mln	174,1	188,4	182,7	184,1	184,6	186,1	182,0
waaronder in Frankrijk	mln	30,5	32,4	33,0	32,9	35,9	34,1	30,9
in Duitsland	mln	18,8	20,0	21,7	22,0	21,4	22,0	17,4
in België	mln	10,7	10,1	10,0	9,2	9,4	8,0	6,9
Hotels, pensions en jeugdaccommodaties ¹⁾	1	3 196	3 180	3 151	3 172	3 194	3 505	3 510
slaapplaatsen	1 000	200	199	204	212	214	237	244
gasten	1 000	19 229	18 496	17 846	19 225	19 876	21 014	21 521
overnachtingen	mln	34,2	32,6	31,5	33,7	34,6	36,5	37,4
Kampeesterreinen ¹⁾	1	2 452	2 358	2 324	2 256	2 214	3 262	3 278
slaapplaatsen	1 000	736	736	723	716	702	817	815
gasten	1 000	3 603	3 198	3 549	3 483	3 422	4 000	3 940
overnachtingen	mln	20,8	18,8	20,1	19,3	18,8	20,9	21,1
Overnachtingen van buitenlandse gasten in logies-accommodaties in Nederland ¹⁾	mln	28,0	25,3	25,0	26,8	27,7	29,6	31,8
waarvan								
in hotels, pensions en jeugdaccommodaties	mln	16,3	15,0	14,4	16,2	16,7	17,8	18,4
in huisjescomplexen	mln	7,2	6,7	6,6	6,8	7,3	8,0	9,4
op kampeesterreinen	mln	4,0	3,1	3,5	3,3	3,3	3,4	3,7
in groepsaccommodaties	mln	0,5	0,5	0,5	0,6	0,4	0,4	0,4
Uitgaven door Nederlanders aan vakanties in het buitenland	mld euro	10,5	11,2	11,3	11,2	11,2	12,0	12,6
Uitgaven door Nederlanders aan vakanties in Nederland	mld euro	2,6	2,7	2,8	2,8	2,8	2,9	2,8

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

¹⁾ Door grote veranderingen in de manier waarop de cijfers worden berekend, zijn de cijfers uit 2012 en 2013 niet goed vergelijkbaar met cijfers uit de periode 2007 tot en met 2011.

1.

Inleiding

Dit hoofdstuk schetst een raamwerk waarbinnen de verschillende onderwerpen uit de publicatie *Toerisme 2014* een plaats hebben. Dit gebeurt aan de hand van een model bedacht door Leiper. Verschillende relevante termen worden uitgebreid toegelicht en met behulp van enkele figuren worden de samenhangen duidelijk. Daarnaast bevat dit hoofdstuk een handige leeswijzer.

1.1 Doel en opzet van de publicatie

De nieuwe publicatie *Toerisme 2014* heeft tot doel een actueel en samenhangend statistisch overzicht te geven van het toerisme in Nederland. De publicatie is een samenvoeging van de tot en met 2013 verschenen publicaties 'Vakanties van Nederlanders', 'Toerisme in Nederland: Het gebruik van logiesaccommodaties' en 'Toerisme en recreatie in cijfers'. Met het presenteren van alle CBS-cijfers over toerisme in één overzichtelijke publicatie wil het CBS beter recht doen aan het belang en de veelzijdigheid van het onderwerp toerisme. Alle hoofdonderwerpen uit de oude publicaties komen ook in deze nieuwe publicatie terug. Nieuw is de grotere aandacht voor de financiële kant van de toerisme-industrie in Nederland. CBS-cijfers die niet meer zijn opgenomen in deze publicatie, zijn nog wel terug te vinden op StatLine, de internetdatabase waarin het CBS alle data publiceert.

De publicatie is als volgt ingedeeld. De volgende paragraaf besteedt kort aandacht aan het fenomeen toerisme en aspecten die daarbij een rol spelen. In de hoofdstukken 2 tot en met 6 staat de vraagkant centraal: het toerisme als resultante van het gedrag van mensen. Hoofdstuk 2 schetst enkele internationale ontwikkelingen die van invloed zijn op het toerisme wereldwijd en daarmee ook op het toerisme in Nederland. Hoofdstuk 3 beschrijft de verschillende soorten recreatieve dagtochten die Nederlanders¹⁾ door het jaar heen maken. Daarna gaat hoofdstuk 4 uitgebreid in op het vakantiegedrag van Nederlanders zowel in Nederland als in het buitenland, respectievelijk het binnenlands toerisme en het uitgaand toerisme. Het gaat daarbij niet alleen om het aantal toeristen en vakanties in logiesaccommodaties, maar ook om bijvoorbeeld het verblijf in een tweede woning en andere logiesvormen. Er wordt onderscheid gemaakt naar onder meer persoonskenmerken, duur van de vakantie, het gebruikte transportmiddel en de bestemming. Hoofdstuk 5 gaat vervolgens in op het vakantiegedrag in Nederland van buitenlandse toeristen, het inkomend toerisme.

¹⁾ Deze publicatie spreekt vaak over 'Nederlanders', waar inwoners van Nederland (ingezetenen) worden bedoeld. Analoog hieraan wordt de term 'buitenlanders' of 'buitenlandse toeristen' gebruikt voor niet-ingezetenen.

Hierbij wordt vooral gerapporteerd over hun gebruik van logiesaccommodaties. Ten slotte besteedt hoofdstuk 6 aandacht aan een specifiek segment van het toerisme, namelijk het zakelijk toerisme in Nederland.

In de hoofdstukken 7 en 8 staat de aanbodkant centraal: het toerisme als industrie. In hoofdstuk 7 gaat het om het gebruik van logiesaccommodaties als de belangrijkste overnachtingsvorm. Het totale gebruik van Nederlandse logiesaccommodaties wordt afgezet tegen de totale capaciteit van deze accommodaties. Dit resulteert in bezettingsgraden, die een belangrijke indicator zijn van hoe goed de logiesaccommodaties het in Nederland doen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de verschillende typen accommodaties, zoals hotels en kampeerterrinen, en tussen regio's. Hoofdstuk 8 richt zich op een financiële beschrijving van de belangrijkste kernsectoren van de toerisme-industrie. Daarbij gaat het onder meer om de horeca, het vliegverkeer en de musea. Er wordt aandacht besteed aan onder meer de omzet, de werkgelegenheid en de baten en lasten van deze sectoren.

Hoofdstuk 9 draait om de economische betekenis van toerisme. Het hoofdstuk gaat in algemene macro-economische termen in op de economische betekenis van toerisme als geheel voor de Nederlandse economie. Dit gebeurt op basis van de Satellietrekening Toerisme, waarin een schatting wordt gemaakt van onder meer de bijdrage van het toerisme aan het Nederlandse bbp.

Hoofdstuk 10 is de capita selecta en bevat dit jaar drie onderwerpen, namelijk: toerisme in Caribisch Nederland, de mogelijkheden om mobiele telefoongegevens te gebruiken om cijfers te maken over het inkomend toerisme in Nederland en ten slotte toerisme en duurzaamheid.

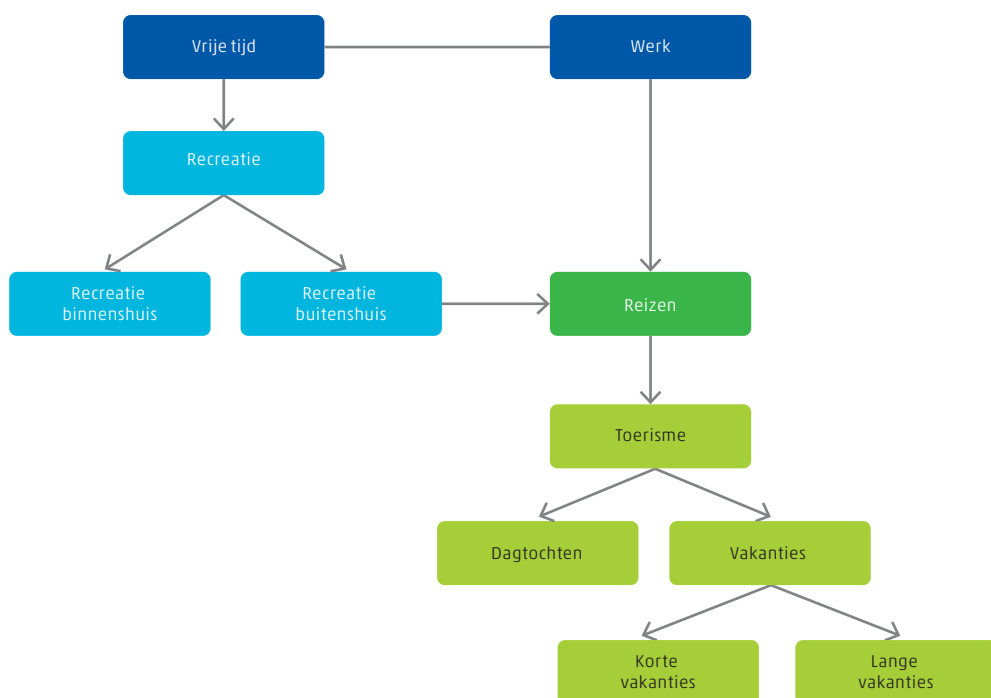
De bijlagen aan het eind van de publicatie geven meer informatie over de onderzoeken en enquêtes die als bron van de cijfers dienen.

1.2 Kader

Toerisme is een complex sociaal en economisch verschijnsel dat door de World Tourism Organization (UNWTO) wordt gedefinieerd als: 'de activiteiten van personen die reizen naar en verblijven op plaatsen buiten hun normale omgeving, voor niet langer dan een (aaneengesloten) jaar, om redenen van vrijetijdsbesteding, zaken en andere doeleinden die niet zijn verbonden met

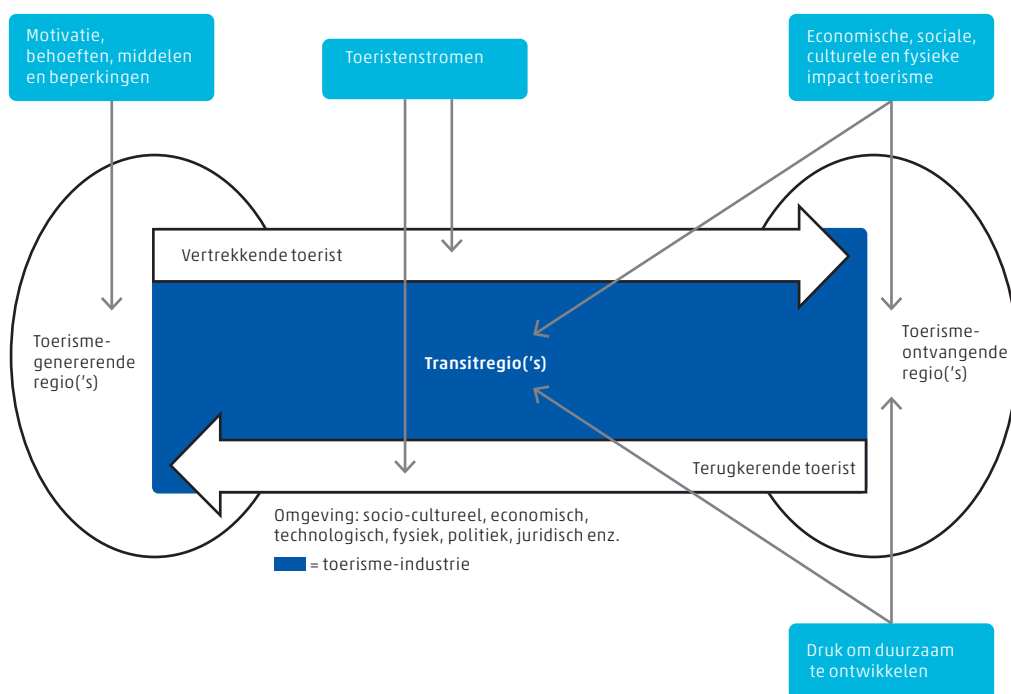
het uitoefenen van activiteiten die worden beloond vanuit de plaats die wordt bezocht'. In deze internationaal geaccepteerde definitie staat de vraagkant centraal, namelijk de toerist als consument. Het begrip 'normale omgeving' maakt de definitie subjectief. De normale omgeving van een persoon is de directe nabijheid van zijn of haar huis en plaats van werk of studie en andere plaatsen die regelmatig worden bezocht. Wat tot die 'normale omgeving' behoort kan dus per persoon sterk verschillen. Er worden aan de definitie geen kenmerken zoals afstand, frequentie of duur gehangen. Bij toerisme gaat niet alleen om wat meestal als dé toerist wordt gezien, namelijk iemand die in zijn vrije tijd voor zijn plezier reist. Het gaat bij toerisme ook om mensen die bijvoorbeeld reizen voor zaken (zolang men maar niet betaald wordt op de plaats die wordt bezocht), voor hun gezondheid, voor studie of als bedevaart. Binnenlandse reizigers die forensen, vracht vervoeren, of als verkoper reizen of buitenlanders die in Nederland werken en betaald worden door mensen, organisaties of bedrijven in Nederland tellen niet mee. Er zijn dus vele motieven om te reizen en daarmee vele soorten toerisme, variërend van strandtoerisme, cultuurtoerisme, wintersport, zakelijk toerisme tot ecotoerisme en bezoeken aan familie en kennissen.

1.2.1 Relatie vrije tijd, recreatie en toerisme

Toerisme wordt niet alleen bepaald door het verblijf op de eindbestemming van de reiziger. Het heeft ook te maken met onder meer de besluitvorming vooraf om een reis te gaan maken, de aanschaf van goederen voor de reis, het reizen naar de eindbestemming en het naar huis meenemen van de opgedane ervaringen die vervolgens weer van invloed zijn op de motivatie en besluitvorming om een volgende reis te maken. Al deze elementen moeten in samenhang worden gezien. Deze samenhang komt terug in het 'systeem van toerisme' van Leiper (Leiper, 1979). Het model van Leiper geeft de drie belangrijkste onderdelen van toerisme als systeem weer. Het identificeert zowel de activiteiten van de toerist (de vraag), de geografische elementen van het reizen, als toerisme als industrie (het aanbod). Het is geen geïsoleerd en losstaand systeem, maar het wordt beïnvloed door de externe omgeving, zoals de ontwikkeling van de economie (waaronder inkomen en prijzen), demografie, de politieke situatie en technologische ontwikkelingen.

1.2.2 Toerisme als systeem (N. Leiper)

De toerist

Toerisme is bovenal een menselijke ervaring. Daarmee is de toerist de centrale actor in het systeem. Bij de toerist ontstaat de vraag naar toerisme, bijvoorbeeld via de motivatie, de besluitvorming en de beschikbare middelen, maar ook door beïnvloeding via marketing en via familie en kennissen. In toenemende mate speelt hierbij ook de digitalisering van de samenleving, waaronder internet, een rol. Toeristen vormen geen homogene, maar een heterogene groep met verschillende persoonlijkheden, levensstijlen, demografische, sociale en economische kenmerken en verschillende ervaringen.

Als het gaat om het in beeld brengen van de toeristische vraag moet, naast allerlei achtergrondkenmerken van de toerist, gedacht worden aan het meten van onder meer de omvang van de vakantieparticipatie, aantallen toeristen en aantallen gemaakte dagtochten en vakanties. Bij de dagtochten en vakanties gaat het dan onder meer om kenmerken zoals aantallen, de afstand en de duur, het doel (motivatie), het middel van transport, de ondernomen activiteiten, het type accommodatie waar wordt overnacht en de tijdsperiode waarin de reis heeft plaatsgevonden. Wat de duur betreft kan onderscheid worden gemaakt naar dagtochten (geen overnachting) en korte (minder dan 4 overnachtingen) en lange vakanties (4 of meer overnachtingen). Vanuit economisch perspectief zijn de uitgaven van belang. Daarbij gaat het niet alleen om uitgaven tijdens de reis en het verblijf, maar ook om de gerelateerde uitgaven die voor en na de reis zijn gedaan.

Toeristen vertegenwoordigen de vraagkant van het toerisme. De vraagkant komt vooral terug in de hoofdstukken 2 tot en met 6.

Geografische elementen

Leiper onderscheidt drie geografische elementen in zijn model:

1. *Toerisme-genererende regio('s)*. Dit is de plaats waar de (potentiële) toeristen wonen en waar de reis begint en meestal ook eindigt (land of regio van herkomst). Hier zoeken toeristen hun informatie, boeken ze hun reis en dit is hun vertrekpunt. Hier worden de behoeften en motivatie voor toerisme ontwikkeld ('push').
2. *Toerisme-ontvangende regio('s)*. Dit is de plaats waar de toerist uiteindelijk zijn eindbestemming heeft en *verblijft*. De eindbestemming is de *raison d'être* voor het maken van een reis. Het vormt de 'pull'-factor en creëert mede de vraag naar toerisme in de toerisme-genererende regio('s). Het gaat onder meer om de aanwezigheid van natuur, cultuur en attracties, maar ook om de

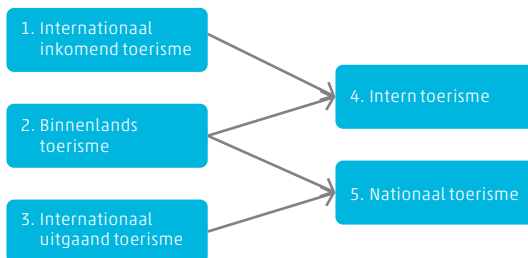
eindbestemming van een zakenreis of de woonplaats van familie of kennissen. Vooral op deze eindbestemming wordt de volle impact van het toerisme gevoeld als het gaat om de effecten op de natuurlijke en gebouwde omgeving (milieu), de lokale bevolking en de economie.

3. *Transitregio('s)*. Hier gaat het om de plaatsen waar het *reizen* van de toerist plaatsvindt om van de woonplaats bij de eindbestemming te komen. Maar het zijn ook de tussenliggende plaatsen die de toerist onderweg bezoekt.

Bij het toerisme worden de volgende stromen onderscheiden:

1. Internationaal inkomend toerisme: dit zijn bezoeken (dagtochten en vakanties) van toeristen aan een land, die geen ingezetene zijn van dat land.
2. Binnenlands toerisme: dit betreft bezoeken van toeristen aan het eigen land.
3. Internationaal uitgaand toerisme: dit zijn bezoeken die gemaakt worden door de ingezetenen van een land aan een ander land. Voor dat andere land behoren zij tot het internationaal inkomend toerisme.

1.2.3 Verschillende stromen van toerisme

Door een combinatie van bovengenoemde stromen kunnen nog twee andere stromen worden onderscheiden:

4. Intern toerisme: dit zijn alle bezoeken van toeristen die worden gebracht aan een land. Het is een samenvoeging van internationaal inkomend toerisme en binnenlands toerisme.
5. Nationaal toerisme: dit betreft alle bezoeken die gemaakt worden door inwoners van een bepaald land. Het is een samenvoeging van binnenlands toerisme en internationaal uitgaand toerisme.

De verschillende stromen van toerisme komen in deze publicatie terug. De transit-regio's hebben te maken met transitverkeer. Deze stroom komt minder duidelijk in statistische cijfers over toerisme naar voren.

Toerisme-industrie

Het derde element van Leipers model is de toerisme-industrie. De toerisme-industrie is het geheel van bedrijven en instellingen die betrokken zijn bij het leveren van producten en diensten aan toeristen. Het gaat om de (economische) interacties tussen toeristen en diegenen die de producten en diensten leveren die in de behoeften van de toeristen voorzien. Tabel 1.2.4 geeft aan welke sectoren internationaal tot de kern van de toerisme-industrie worden gerekend (UNWTO, 2014).

Het is belangrijk te bedenken dat er enerzijds sectoren zijn die waarschijnlijk niet zouden overleven zonder toerisme, zoals hotels, vliegtuigmaatschappijen en attracties. Anderzijds zijn er ook sectoren die wel producten en diensten leveren aan toeristen, maar ook kunnen blijven bestaan doordat zij ook aan anderen, zoals de lokale bevolking, leveren. Voorbeelden zijn de detailhandel en restaurants. Slechts een deel van de economische betekenis van deze sectoren kan worden toegerekend aan de toerisme-industrie. De mate waarin bedrijven en instellingen afhankelijk zijn van de interactie met en uitgaven van toeristen speelt een rol bij het bepalen van de economische betekenis van de toerismesector binnen de Nederlandse economie. Dit wordt bepaald aan de hand van een zogenaamde Satellietrekening Toerisme (SRT), die verder wordt uitgelegd in hoofdstuk 9 van deze publicatie. Het aanbod van toerisme komt terug in hoofdstuk 7 (aanbod van logiesaccommodaties) en in hoofdstuk 8 (economische betekenis van een aantal toeristische sectoren). Voor toerismegerelateerde sectoren die niet in hoofdstuk 8 zijn opgenomen, zijn cijfers beschikbaar via StatLine, de online database van het CBS.

1.2.4 Sectoren van de toerisme-industrie

Sectoren

1. Verschaffen van accommodatie
2. Eet- en drinkgelegenheid
3. Personenvervoer per spoor
4. Personenvervoer over de weg
5. Personenvervoer over het water
6. Personenvervoer door de lucht
7. Verhuur van transportmiddelen
8. Reisbureaus, reisorganisatoren, reserveringsbureaus en aanverwante activiteiten
9. Kunst en cultuur
10. Sport en recreatie
11. Detailhandel in toerismegerelateerde goederen die specifiek zijn voor een land
12. Andere toerismegerelateerde activiteiten die specifiek zijn voor een land

Bron: UNWTO, Basic Glossary.

Ten slotte kunnen de toeristische sectoren ook worden gekoppeld aan de hierboven genoemde indeling van toeristische regio's van het model van Leiper. Zo kunnen bijvoorbeeld reisbureaus vooral worden gesitueerd in de toerisme-genererende regio's, maar bijvoorbeeld attracties en hotels in de toerisme-ontvangende regio's en de transportindustrie in de transitregio's.

Duurzaamheid

Mede door de snelle ontwikkeling van toerisme in de tweede helft van de vorige eeuw, het zogenaamde massatoerisme, heeft toerisme niet alleen een positief effect, maar vaak ook een negatief effect op de ontvangende omgeving en de lokale bevolking. Vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw is er steeds meer aandacht gekomen voor deze negatieve effecten en kreeg men meer oog voor een duurzame ontwikkeling van het toerisme. Met duurzaam toerisme wordt toerisme bedoeld dat goed is voor de lokale bevolking, de natuur en het milieu. Dat alles met het oog op de toekomst. Daarnaast streeft duurzaam toerisme ernaar dat vooral de lokale bevolking in economische zin de vruchten plukt van het toerisme. Twee aspecten van duurzaamheid, de zogenaamde 'Carbon Footprint' en de belasting van de omgeving als gevolg van de verblijfsrecreatie, komen terug in de derde paragraaf van de capita selecta (hoofdstuk 10.3.).

2.

Internationale ontwikkelingen in het toerisme

Dit hoofdstuk besteedt uitgebreid aandacht aan de internationale ontwikkelingen in het toerisme. Het belang van het toerisme wereldwijd komt aan bod, geïllustreerd door cijfermateriaal over aantallen toeristen, groeimarkten en uitgaven. Daarna gaat de focus naar Europa: hoeveel Europeanen gaan op vakantie en wat zijn de belangrijkste vakantiebestemmingen. Dit alles met oog voor details over gebruikte vervoermiddelen en soorten logies.

2.1 Inleiding

Het toerisme in Nederland functioneert niet als een losstaand systeem. In de eerste plaats wordt het beïnvloed door externe factoren in de omgeving. Voorbeelden hiervan zijn demografische ontwikkelingen, zoals groei van de bevolking en leeftijdsopbouw, en economische ontwikkelingen, zoals het besteedbaar inkomen, wisselkoersen en (toeristische) belastingen. Het gaat niet alleen om de situatie in Nederland, maar juist ook om de situatie in landen van waaruit Nederland toerisme genereert. Het gaat ook over de beschikbaarheid en de prijzen van de toeristische infrastructuur, zoals vervoer en logiesaccommodaties, de mogelijkheden om te reizen (bijvoorbeeld het verkrijgen van een visum), de politieke situatie en de beschikbare (natuurlijke) attracties. Verdere spelen sociale en culturele trends een rol, zoals de ontwikkeling naar goedkope overnachtingen via 'couch surfing'. Ten slotte speelt ook de digitalisering van de samenleving een steeds grotere rol. Niet alleen bij de vraag, maar ook bij het aanbod van toeristische diensten en producten. Zo spelen sociale media, zogenaamde 'apps' en mobiele technologie een steeds grotere rol bij de informatievoorziening, besluitvorming en bestedingen van mensen wat betreft vrije tijd en vakanties. Anderzijds is het van belang voor de toerisme-industrie om op dit soort platformen aanwezig te zijn voor promotie en voor het aanbieden en verkopen van haar diensten en producten. Een beschrijving van dit soort ontwikkelingen is te vinden in bijvoorbeeld het *Trendrapport toerisme, recreatie en vrije tijd 2014* van het NRIT (NRIT Media, 2014). In de tweede plaats beweegt het toerisme in Nederland mee met de ontwikkelingen van het internationale toerisme. De rest van dit hoofdstuk gaat daar nader op in. Daarbij is onderscheid gemaakt naar wereldwijde en Europese ontwikkelingen.

2.2 Wereldwijde ontwikkelingen

Toerisme wereldwijd een belangrijke sector

Wereldwijd gezien is toerisme een belangrijke sector. Volgens de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) was toerisme in de bij haar aangesloten landen in 2012 gemiddeld goed voor 4,7 procent van het bbp, 6 procent van de werkgelegenheid en 21 procent van de export van diensten. Als daarbij ook de indirecte en geïnduceerde effecten van het toerisme worden meegerekend, dan gaat het om ongeveer 9 procent van het bbp en de werkgelegenheid (OECD, 2014). Ondanks perioden waarin het minder goed ging, is het toerisme over de jaren heen sterk blijven groeien. Zo groeide het toerisme van 25 miljoen internationale inkomende toeristen ('international arrivals') in 1950 naar 278 miljoen in 1980, 528 miljoen in 1995 tot een recordhoogte van 1 087 miljoen internationale inkomende toeristen in 2013. Daarbij waren periodes met groeipercentages van rond de 4 tot 5 procent of hoger. Ook in 2013 groeide het aantal internationale inkomende toeristen met 5 procent ten opzichte van 2012. Ook de ontvangsten uit dit internationale toerisme namen in 2013 met 5 procent toe, tot een recordbedrag van 873 miljard euro. Met deze ontwikkelingen is het toerisme uitgegroeid tot een van de belangrijkste sectoren in de wereldeconomie. In veel landen groeit deze sector sneller dan de totale economie (UNWTO, 2014a). De verwachting is dat deze groei zich de komende jaren zal voortzetten.

Verwachte groei van het toerisme

Op basis van het aantal internationale inkomende toeristen voorspelt de Wereld Toerisme Organisatie (UNWTO) in zijn langetermijnvisie 'Tourism towards 2030' wereldwijd een gemiddelde jaarlijkse groei van 3,3 procent tot 2030 (UNWTO, 2011). De groei neemt in de loop van de tijd wel geleidelijk af van 3,8 procent naar 2,9 procent in 2030. In absolute termen gaat het om een gemiddelde toename van 43 miljoen internationale inkomende toeristen wereldwijd per jaar. Naar de verwachting van de UNWTO ligt het totale aantal internationale inkomende toeristen wereldwijd in 2020 rond de 1,4 miljard en in 2030 rond de 1,8 miljard.

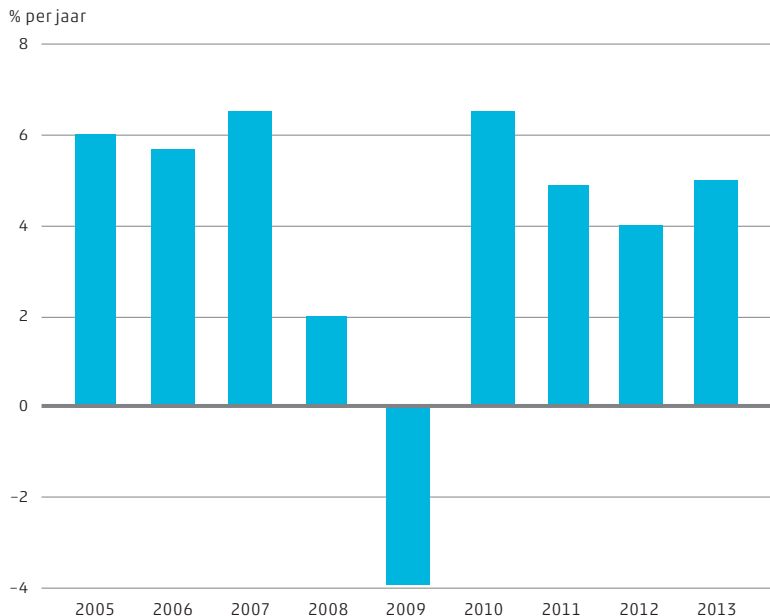
De UNWTO verwacht de grootste groei in Azië en Oceanië en in mindere mate in Afrika en het Midden-Oosten. Europa en Noord-, Midden- en Zuid-Amerika groeien relatief minder. De voorspelling is dat de groei in Europa in de periode 2010–2020

gemiddeld 2,7 procent per jaar zal zijn en in de periode 2020–2030 1,8 procent per jaar, met een gemiddelde groei van 2,3 procent per jaar over de gehele periode 2010–2030. Als gevolg hiervan verliezen Europa en Noord-, Midden- en Zuid-Amerika relatief gezien marktaandeel. Het marktaandeel daalt voor Europa van 50,6 naar 41,1 procent in 2030 en voor Noord-, Midden- en Zuid-Amerika van 15,9 naar 13,7 procent in 2030. De verwachting is dat de groei van het toerisme de komende jaren groter zal zijn in landen met opkomende economieën dan in landen met een ontwikkelde economie.

Ontwikkelingen overstijgen de verwachting in 2013

Na een minder goede periode in de jaren 2008 en 2009, het begin van de economische crisis, bevindt het toerisme zich weer in een periode met een sterke groei. De groei van 5 procent in 2013 ten opzichte van 2012 voor zowel het aantal internationale inkomende toeristen als de ontvangsten uit het internationale reisverkeer overtreft de verwachtingen. In grafiek 2.2.1 zijn de trends weergegeven.

2.2.1 Groei van het aantal internationale inkomende toeristen wereldwijd

Bron: UNWTO, Tourism Barometer.

In absolute termen ging het volgens de UNWTO in 2013 om 52 miljoen meer internationale inkomende toeristen dan in 2012. Daarmee werd een totaal bereikt van 1 087 miljoen internationale inkomende toeristen in 2013. De ontvangsten groeiden in 2013 met 34 miljard euro ten opzichte van 2012, van 839 naar 873 miljard euro. Het eerste beeld is dat deze sterke groei zich in 2014 voortzet (UNWTO, 2014b).

Ook in Europa stegen zowel het aantal internationale inkomende toeristen als de toeristische ontvangsten uit het reisverkeer in 2013 met circa 5 procent, naar een totaal van 563 miljoen internationale inkomende toeristen en 368 miljard euro aan ontvangsten. Daarmee deed Europa het in 2013 beter dan verwacht. De grootste groei van het aantal internationale inkomende toeristen en ontvangsten vond in dat jaar met name plaats in Azië en Oceanië (+6 procent).

Europa bleef volgens de UNWTO ook in 2013 de grootste ontvanger van alle inkomende internationale toeristen met een aandeel van 51 procent (tabel 2.2.2). Daarna volgden Azië en Oceanië (23 procent) en Noord-, Midden- en Zuid-Amerika (16 procent), waarvan het grootste deel (10 procent) Noord-Amerika betrof. Ook van de toeristische ontvangsten kwam het grootste deel in Europa terecht. Het aandeel in het totaal (42 procent) was echter kleiner dan het aandeel bij de internationale inkomende toeristen. De gemiddelde ontvangsten per internationale inkomende toerist zijn in Europa dan ook relatief gezien laag (650 euro in 2013). Dit is te zien in tabel 2.2.3.

2.2.2 Ontwikkelingen in het aantal internationale inkomende toeristen wereldwijd

	Internationale inkomende toeristen					Ontwikkeling			Marktaandeel 2013
	2000	2010	2011	2012	2013	2010-2011	2011-2012	2012-2013	
	x mln					%			
Wereld	677	948	995	1035	1087	4,9	4,1	5,0	100
Europa	388	485	516	534	563	6,4	3,6	5,4	51,8
Azië en Oceanië	110	205	219	234	248	6,6	6,9	6,2	22,8
Geheel Amerika ¹⁾	128	151	156	163	168	3,6	4,3	3,2	15,5
Afrika	26	50	50	53	56	-0,6	6,6	5,4	5,1
Midden-Oosten	24	58	54	52	52	-6,1	-5,4	-0,2	4,7

Bron: UNWTO, Tourism Barometer.

¹⁾ Noord-, Midden- en Zuid-Amerika.

2.2.3 Ontwikkelingen in de toeristische ontvangsten wereldwijd

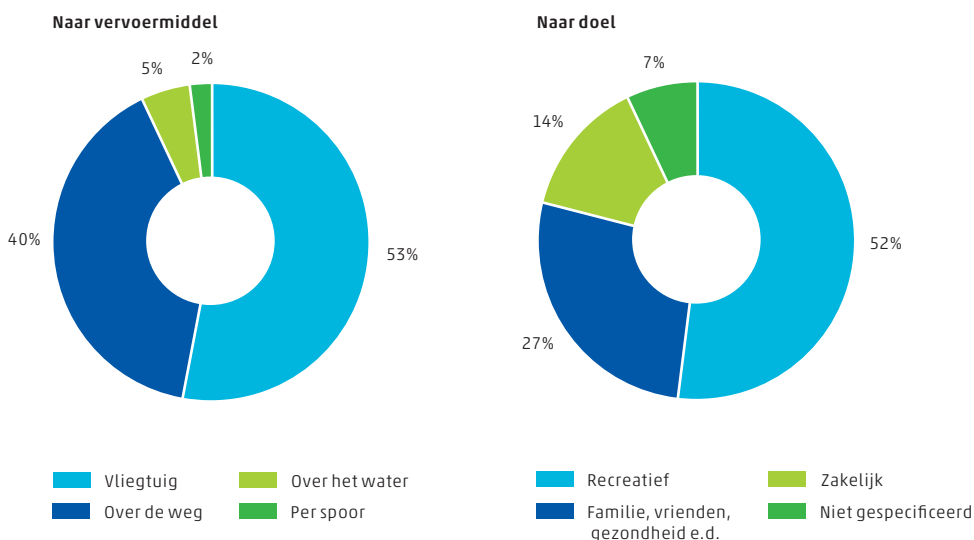
	Ontvangsten		Ontwikkeling			Marktaandeel 2013	Ontvangsten per aankomst 2013
	2012	2013	2010-2011	2011-2012	2012-2013		
	mld euro		%				euro
Wereld	839	873	4,5	4,2	5,3	100	800
Europa	353	368	4,9	1,9	3,8	42,2	650
Azië en Oceanië	256	270	8,3	6,7	8,2	31,0	1090
Geheel Amerika ¹⁾	166	173	5,1	5,7	6,4	19,8	1030
Afrika	27	26	1,7	7,3	0,0	3,0	460
Midden-Oosten	37	36	-17,2	2,2	-1,9	4,1	690

Bron: UNWTO, Tourism Barometer.

¹⁾ Noord-, Midden- en Zuid-Amerika.

Volgens de UNWTO reisden de meeste internationale inkomende toeristen in 2013 met een recreatief doel (52 procent). 27 procent kwam met een ander doel, zoals bezoek aan familie en vrienden, voor gezondheid, bedevaart en dergelijke. 14 procent kwam als zakelijke reiziger en 7 procent kon niet nader worden gespecificeerd. Het grootste deel van de internationale toeristen reisde in 2013 per vliegtuig (53 procent), gevolgd door vervoer over de weg (grafiek 2.2.4). Minder belangrijk waren het vervoer over water (5 procent) en het spoor (2 procent).

2.2.4 Internationale inkomende toeristen, 2013

Bron: UNWTO, Tourism Barometer.

Tegenover de toeristische ontvangsten staan de toeristische bestedingen, die gekoppeld zijn aan het internationale uitgaande toerisme. De vraag daarbij is welke landen de meeste internationale toeristen genereren en het meeste aan toerisme uitgeven. Op basis van de toeristische bestedingen van de reisverkeersbalans zijn traditioneel de belangrijkste toeristische besteders Europa en de Verenigde Staten. Dat was ook zo in 2013. De grootste groei zat in dat jaar echter bij de BRIC-landen (Brazilië, Rusland, India en China). Andere toerismegenererende markten die een sterke groei vertoonden, waren Noorwegen, Taiwan, Koeweit, Qatar, Oekraïne en Turkije. Tabel 2.2.5 geeft een overzicht van de 10 belangrijkste toeristische besteders en ontvangers.

2.2.5 Top 10 van belangrijkste besteders en ontvangers internationaal reisverkeer

	2012	2013	Ontwikkeling 2012-2013 ¹⁾	Aandeel 2013
	mld dollar		%	
Besteders (uitgaand toerisme)				
1. China	102,0	128,6	23,8	11,1
2. Verenigde Staten	83,5	86,2	3,3	7,4
3. Duitsland	81,3	85,9	2,3	7,4
4. Rusland	42,8	53,5	28,9	4,6
5. Verenigd Koninkrijk	51,3	52,6	3,5	4,5
6. Frankrijk	39,1	42,4	4,9	3,7
7. Canada	35,0	35,2	3,2	3,0
8. Australië	28,0	28,4	8,8	2,4
9. Italië	26,4	27,0	-1,0	2,3
10. Brazilië	22,2	25,1	12,9	2,2
Nederland	20,2	20,5	-1,8	.
Ontvangers (inkomend toerisme)				
1. Verenigde Staten	126,2	139,6	10,6	
2. Spanje	56,3	60,4	3,9	
3. Frankrijk	53,6	56,1	1,3	
4. China	50,0	51,7	1,4	
5. Macao (China)	43,7	51,6	18,1	
6. Italië	41,2	43,9	3,1	
7. Thailand	33,8	42,1	23,1	
8. Duitsland	38,1	41,2	4,5	
9. Verenigd Koninkrijk	36,2	40,6	13,2	
10. Hongkong (China)	33,1	38,9	17,7	
Nederland	13,7	15,6	9,7	

Bron: UNWTO, CBS.

¹⁾ De ontwikkeling tussen 2012 en 2013 is in de lokale munteenheid weergegeven. De dollarwaarden worden namelijk berekend op basis van de gemiddelde jaarlijkse koers tussen de dollar en de lokale munteenheid. Dat betekent dat ook koerswijzigingen in de ontwikkeling worden meegenomen. In euro's waren de toeristische bestedingen volgens de reisverkeerbalans in Nederland in 2012 15,7 en in 2013 15,4 miljard. Dat is een daling van 1,8 procent. In dollars was er sprake van een stijging van 1,5 procent. Wat betreft de ontvangsten ging het in Nederland in 2012 om 10,7 en in 2013 om 11,7 miljard euro, een groei van 9,7 procent. In dollars was er sprake van een groei van 13,4 procent.

Effecten van de economische crisis

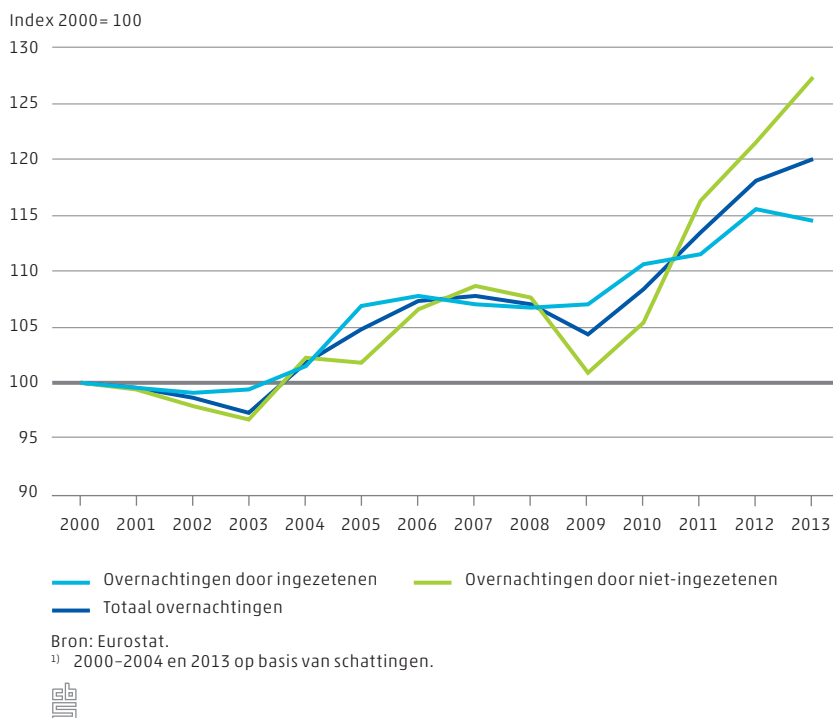
Ondanks het feit dat het toerisme zich wereldwijd relatief goed staande heeft weten te houden tijdens de crisis, is deze niet ongemerkt voorbij gegaan. De crisis heeft in de jaren 2008 en 2009 niet alleen een temperende werking gehad op de groei van het toerisme, maar ook op de stromen van het toerisme. Zo reizen toeristen de laatste jaren minder ver en blijven zij dichterbij huis voor een vakantie (OECD, 2014; Eurostat, 2014). De toenemende populariteit in de laatste 10 jaar van korte vakanties speelt hierbij ook een rol. Daarnaast hebben veranderingen in wisselkoersen effect gehad op de concurrentiekracht van bestemmingen. Voor de aanbieders van toeristische diensten en producten betekende dit een grotere druk op de winstmarges en meer nadruk op efficiëntie (beperken van de kosten) en innovatie, zoals het inzetten van nieuwe technologieën, waaronder internet en sociale media (OECD, 2014).

2.3 Europese ontwikkelingen

Het totale aantal overnachtingen in toeristische logiesaccommodaties in de EU-28 bereikte in 2013 de 2,6 miljard, een groei van 2 procent ten opzichte van 2012 (Eurostat, 2014b). De groei werd vooral veroorzaakt door de toename van het aantal overnachtingen van niet-ingezetenen, namelijk ruim 5 procent ten opzichte van 2012. Dit terwijl het aantal overnachtingen van ingezetenen juist met ruim een procent daalde. Deze daling zat vooral bij de hotels.

Over een langere periode gezien kende het totale aantal overnachtingen in logiesaccommodaties in de EU in de periode 2001–2003 een terugval als gevolg van de aanslagen van 11 september 2001 en in de jaren 2008–2009 vanwege de economische crisis. Daarbuiten was er sprake van een geleidelijke groei over de jaren heen (grafiek 2.3.1). Daarbij valt op dat het segment van het inkomend toerisme bij logiesaccommodaties duidelijk gevoeliger is voor een crisis of een grote internationale gebeurtenis dan het binnenlands toerisme, dat over de jaren heen geleidelijk is blijven groeien. In 2013 lijkt de groei van het binnenlands toerisme van de landen in de EU echter te stagneren.

2.3.1 Overnachtingen in logiesaccommodaties in de EU-28¹⁾

Naast een overzicht van de ontwikkeling van het aantal overnachtingen, publiceert Eurostat onder meer ook gegevens over de toeristische participatiegraad en de structuurkenmerken van vakanties van Europeanen.

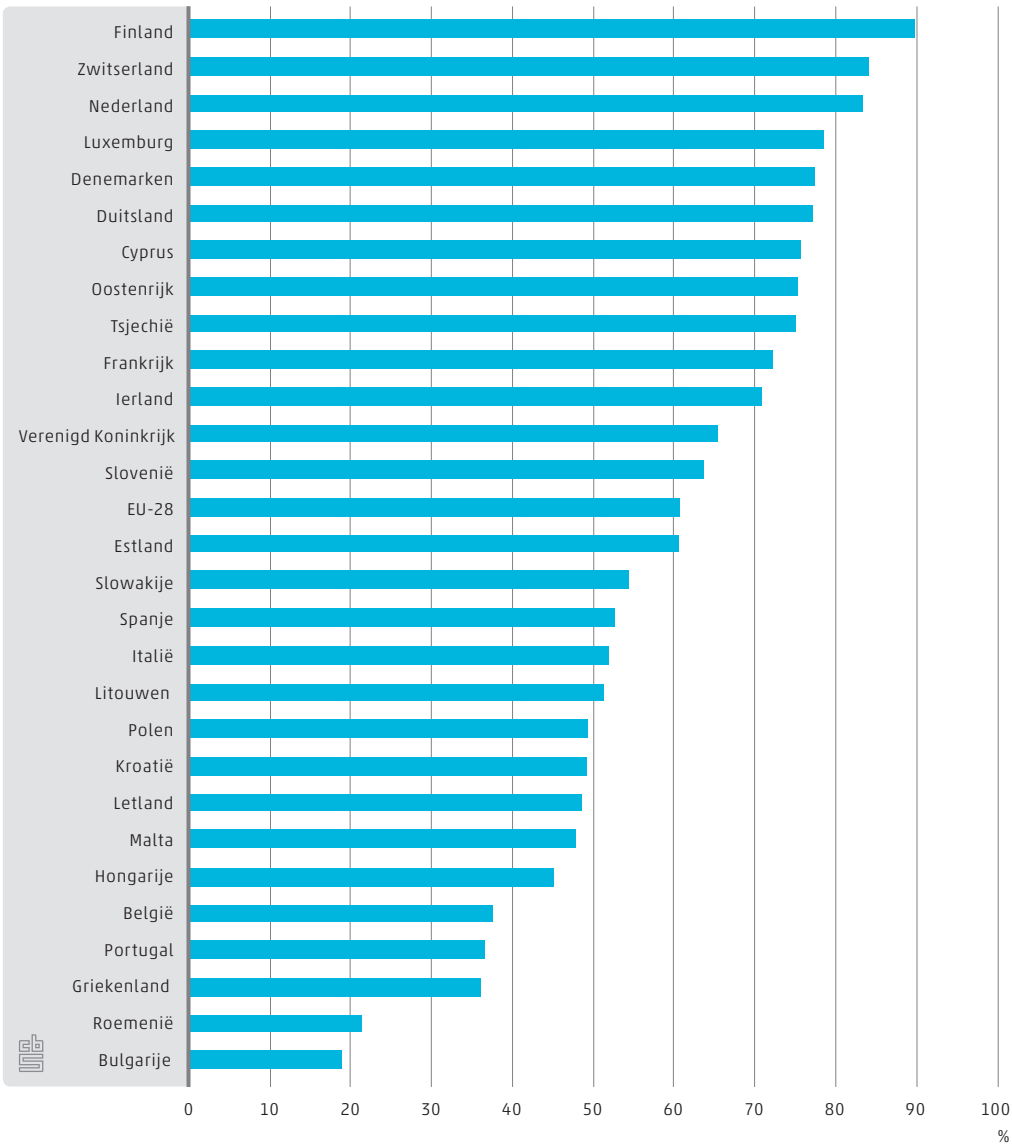
Toeristische participatiegraad

Grafiek 2.3.2 laat de deelname aan vakanties (toeristische participatiegraad) in 2012 van de Europeanen zien. Bij de toeristische participatiegraad gaat het om dat deel van de bevolking dat minimaal één vakantie per jaar maakt van minimaal één nacht. Daarbij is het zakelijk toerisme buiten beschouwing gelaten.

In 2012 was volgens Eurostat de toeristische participatiegraad voor Europa (EU-28) 61 procent. Dit cijfer is opgebouwd uit:

1. mensen die alleen in eigen land een vakantie hebben doorgebracht (32 procent);
2. mensen die alleen in het buitenland op vakantie zijn geweest (13 procent);
3. mensen die zowel in eigen land als in het buitenland een vakantie hebben gehad (16 procent).

2.3.2 Deelname van Europeanen aan vakanties van één nacht of meer, 2012

Bron: Eurostat.

61%

van de Europeanen ging op vakantie

Landen met een hoge toeristische participatiegraad waren Finland, Nederland en Zwitserland. Wordt alleen gekeken naar vakanties van 4 nachten of meer dan daalt de toeristische participatiegraad voor Europa naar 50 procent. Leeftijd had slechts een beperkt effect op de toeristische participatiegraad. Alleen voor de leeftijdsgroep van 65 jaar en ouder was deze in Europa in 2012 aanzienlijk lager, namelijk gemiddeld 40 procent.

Directe gegevens over waarom mensen niet op vakantie gaan, zijn niet beschikbaar. Dat kan bijvoorbeeld zijn vanwege gebrek aan geld, tijd of interesse. Ook de economische crisis zal effect hebben gehad. Zo nam in 2012 de helft van de Europeanen geen vakantie van 4 nachten of meer. Dat is 3,8 procent hoger dan in 2007, voordat de crisis uitbrak. Het onderzoek van Eurostat naar het inkomen en de leefsituatie van Europeanen bevestigt deze uitkomst (Eurostat, 2014a). Veertig procent van de huishoudens in Europa (17 procent in Nederland) geeft daarin aan te weinig geld te hebben om één week per jaar op vakantie te gaan. Dit is een toename van 3,1 procent ten opzichte van 2007.

Vakanties van Europeanen

Europeanen van 15 jaar en ouder maakten in 2012 ongeveer 1,2 miljard vakantie-trips van één nacht of meer (Eurostat, 2014c). Meer dan de helft van alle vakanties waren korte vakanties van één tot drie nachten (58 procent). Bij 42 procent van de vakanties ging het om een lange vakantie van 4 nachten of meer (tabel 2.3.3). De gemiddelde duur van een vakantie was 5,2 nachten: gemiddeld 1,9 nachten bij korte vakanties en 9,7 nachten bij lange vakanties. Het meeste geld werd uitgegeven aan lange (buitenlandse) vakanties. Europeanen gaven, over alle vakanties gemeten, gemiddeld 335 euro per persoon uit aan een vakantie. Dat kwam overeen met een gemiddelde van 65 euro per nacht per persoon.

2.3.3 Kencijfers over vakanties van Europeanen van 15 jaar en ouder, 2012

	Een- heden	Totaal ¹⁾	waarvan		waarvan		Binnenlands		Uitgaand	
			kort	lang	binnen- lands	uitgaand	kort	lang	kort	lang
Vakanties	x mln	1 196	692	504	909	287	611	299	82	205
Percentage van totaal	%	100	57,9	42,1	76,0	24,0	51,1	25,0	6,8	17,1
Overnachtingen	x mln	6 165	1 299	4 865	3 707	2 458	1 123	2 584	176	2 282
Percentage van totaal	%	100	21,1	78,9	60,1	39,9	18,2	41,9	2,9	37,0
Uitgaven	x mld	401	115	286	187	213	82	105	33	181
Percentage van totaal	%	100	28,7	71,3	46,7	53,3	20,6	26,2	8,2	45,1
Gemiddelde duur van vakanties	nachten	5,2	1,9	9,7	4,1	8,6	1,8	8,7	2,2	11,1
Gemiddelde uitgaven per vakantie per persoon	euro	335	166	567	166	567	135	351	400	881
Gemiddelde uitgaven per overnachting per persoon	euro	65	89	59	89	59	73	41	186	79

Bron: Eurostat.

¹⁾ Schatting voor de EU-28 op basis van data van 27 landen en een schatting voor Zweden.

Europeanen brachten drie van de vier vakanties in het eigen land door (76 procent). Twee derde daarvan waren korte vakanties van één tot drie nachten. Hierdoor ligt de verhouding tussen aantal overnachtingen in eigen land en aantal overnachtingen in het buitenland lager, namelijk 60 procent in eigen land en 40 procent in het buitenland (tabel 2.3.4).

2.3.4 Vakanties van Europeanen van 15 jaar en ouder naar bestemming, doel en duur, 2012¹⁾

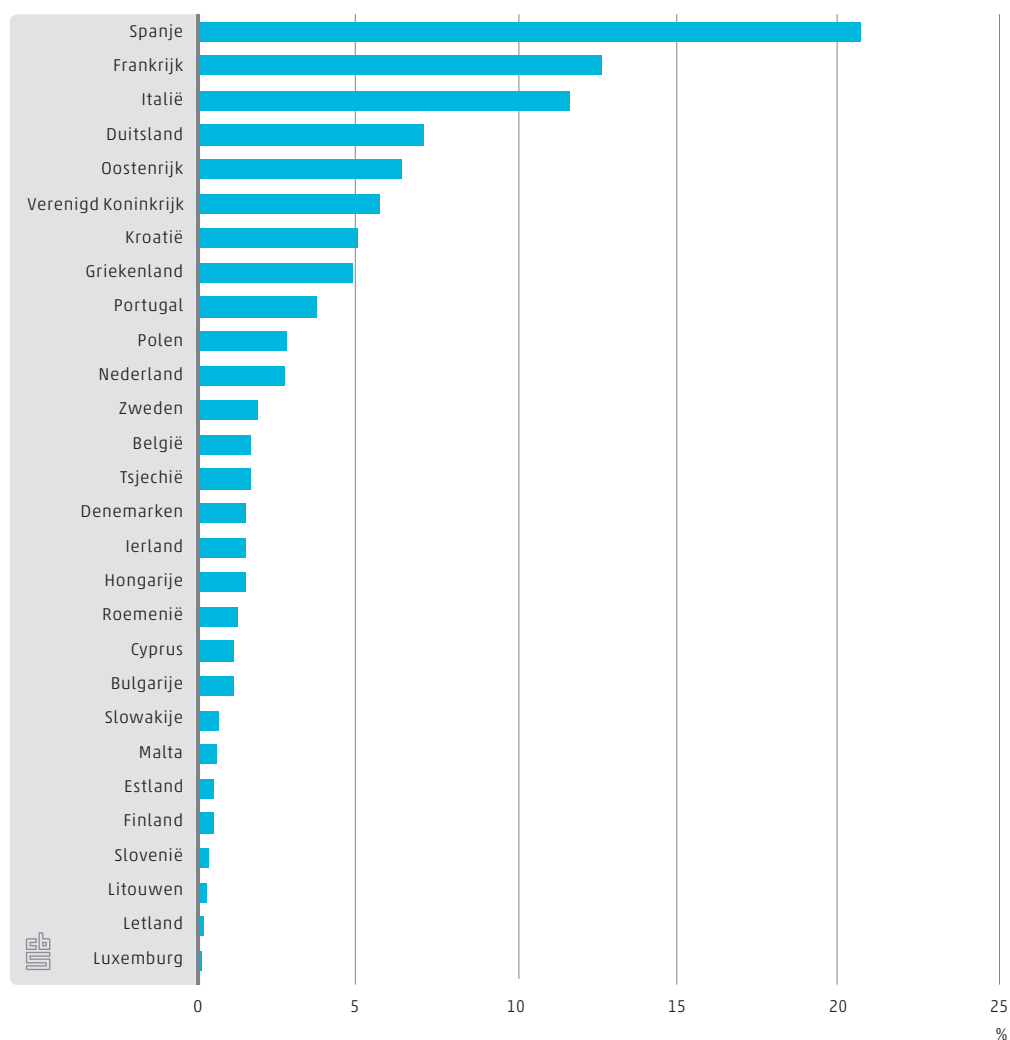
	Vakanties	Lengte van de vakantie					
		1 tot 3 nachten	4 tot 7 nachten	8 tot 14 nachten	15 tot 28 nachten	29 tot 91 nachten	92 nachten of meer
	x mln	% van totaal					
Alle vakanties	1 196	58	26	11	4	1	0
waarvan							
binnenlandse vakanties	909	67	22	7	3	1	0
buitenlandse vakanties	287	29	37	23	8	3	0
Recreatief of ander persoonlijk doel	1 038	56	26	12	5	1	0
Zakelijk doel	159	72	21	4	2	1	0

Bron: Eurostat.

¹⁾ Schatting voor de EU-28 op basis van data van 27 landen.

Van de vakanties die Europeanen buiten het eigen land doorbrachten (24 procent van het totaal), was het grootste deel in Europa (85 procent). Als, naast de vakanties in Europa, ook de vakanties in eigen land worden meegeteld, bleef zelfs 94 procent van alle Europeanen in 2012 binnen Europa. De meest favoriete Europese bestemmingen waren Spanje, Frankrijk en Italië (zie grafiek 2.3.5). Het marktaandeel van Nederland in het aantal toeristische overnachtingen van Europeanen was 2,7 procent. Naast de in de inleiding genoemde factoren, lijkt de keuze van een vakantieland ook bepaald te worden door onder meer de afstand, aantrekkelijkheid (steden, attracties, klimaat), historische banden en taal.

2.3.5 Toeristische overnachtingen van Europeanen, naar land van bestemming binnen Europa, 2012

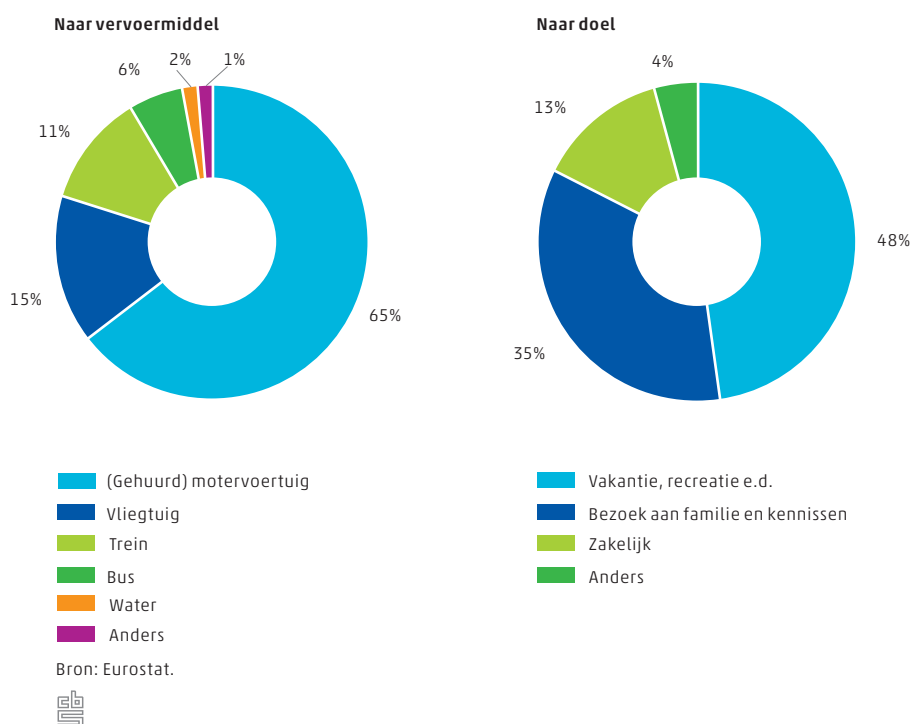

Bron: Eurostat.

Bijna de helft van de Europeanen ging op vakantie voor recreatieve doeleinden, terwijl ruim een op de drie vrienden en familie bezocht. 13 procent ging op vakantie voor zaken (grafiek 2.3.6). De auto, inclusief de huurauto, werd daarbij het meest gebruikt, namelijk in bijna twee op de drie gevallen. Daarna volgden het vliegtuig en de trein. Voor binnenlandse vakanties werden vooral de auto (76 procent) en de trein (14 procent) gebruikt. Naar het buitenland ging men vooral met het vliegtuig (53 procent).

Meer dan de helft van de overnachtingen (53 procent) werd doorgebracht in gehuurde logiesaccommodaties als hotels, campings, vakantiewoningen en dergelijke. Het andere deel van de nachten werd doorgebracht in accommodaties die door familie of kennissen gratis ter beschikking werden gesteld of in bijvoorbeeld de eigen vakantiewoning. Het derde kwartaal, van juli tot en met september, was de populairste tijd om op vakantie te gaan: 46 procent van alle overnachtingen vond plaats in deze periode. Korte vakanties, vakanties in het binnenland en zakelijke vakanties waren meer over het jaar verdeeld.

2.3.6 Vakanties van Europeanen naar doel en vervoermiddel, 2012

Zakelijke reizen

Van alle reizen van Europeanen had ongeveer een op de acht een zakelijk doel, wat neerkwam op 159 miljoen trips in 2012. Daarbij ging het vooral om kortere trips. De zakelijke trips waren redelijk over de seizoenen verdeeld. Dit segment van het toerisme is harder getroffen door de crisis dan vakanties met een recreatief doel. In de periode 2008-2012 daalde het aantal zakelijke reizen in totaal met 19 procent. Het aantal zakelijke overnachtingen daalde nog sterker.

3.

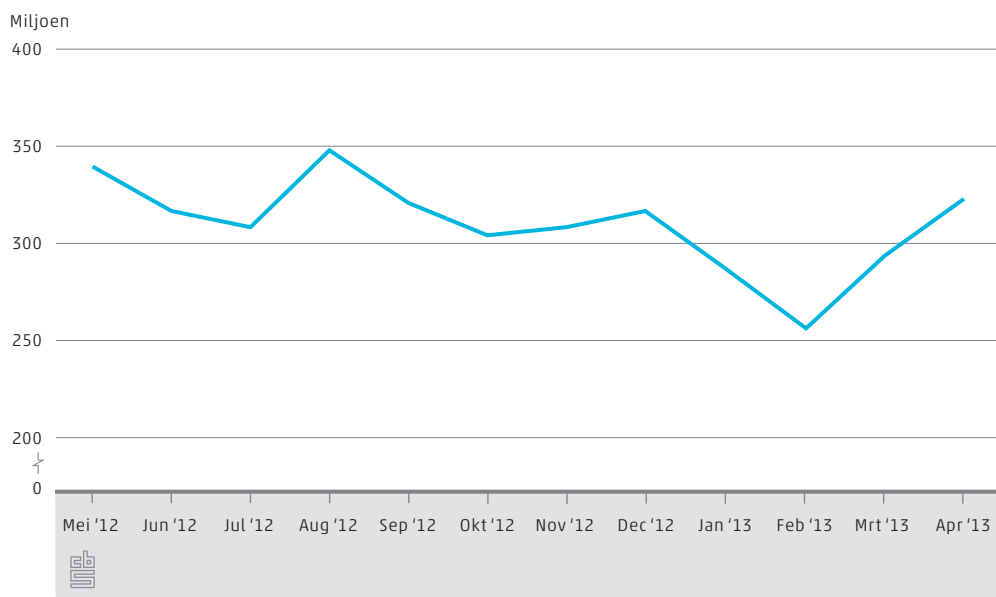
Dagtochten en recreatie

In dit hoofdstuk staan de dagtochten en dagrecreatie centraal. Het gaat uitgebreid in op de vraag welke activiteiten Nederlanders het liefst verrichten in hun vrije tijd. Welke activiteiten zijn het populairst en welke zijn voor een kleinere doelgroep? Ook komt de economische waarde van dagrecreatie aan bod: hoeveel geld gaat er in om en wat waren de gevolgen van de economische crisis?

3.1 Inleiding

Nederlanders participeren in een brede waaier van recreatieve dagactiviteiten. Deze variëren van sporten, het bezoeken van attracties en evenementen, uitgaan, het beoefenen van hobby's en participeren in het verenigingsleven tot en met activiteiten op het culturele vlak. In totaal was de bevolking in 2012–2013 (de periode begin mei 2012 tot en met begin mei 2013) goed voor bijna 3,8 miljard dagactiviteiten van 1 uur of langer. In de maanden mei en augustus vinden de meeste dagactiviteiten plaats, in de maanden januari, februari en maart de minste (grafiek 3.1.1). Het totale aantal verrichte activiteiten is in de afgelopen jaren licht toegenomen. Deze toename komt grotendeels voor rekening van de groei van de bevolking. De economische waarde van de dagrecreatie is echter niet meegegroeid. Als rekening wordt gehouden met de inflatie, dan zijn de gemiddelde uitgaven per persoon gedaald. Dit hangt samen met de economische crisis die in 2008 begon.

3.1.1 Deelname aan activiteiten, naar maand, 2012-2013

Bron: CVTO 2012-2013, NBTC-NIPO Research.

3.2 De populariteit van verschillende soorten activiteiten

Buitenrecreatie meest verrichte dagactiviteit

Met bijna een kwart van het totaal waren de onderscheiden vormen van buitenrecreatie het populairst, zoals uitstapjes in de natuur of in de naaste omgeving (tabel 3.2.1). In 2012-2013 werden deze vormen van buitenrecreatie in totaal 908 miljoen keer verricht. Wandelen was met 481 miljoen keer veruit de meest beoefende buitenactiviteit. Ook het fietsen voor eigen plezier scoort met 197 miljoen keer per jaar hoog. Toertochtjes met de auto zijn met 91 miljoen minder populair. Bijna 9 op de 10 Nederlanders zeiden in 2012-2013 een vorm van buitenrecreatie te hebben beoefend. Dat komt overeen met een jaarlijks gemiddelde van bijna 81 keer per persoon. Minder dan 20 procent gaf aan dat hiermee enige directe uitgaven waren gemoeid.

3.2.1 Kerncijfers over deelname aan recreatie-activiteiten¹⁾, 2012-2013

	Deelnames aan activiteit per jaar		Deelname per activiteit	Deelnames per deelnemer	Directe bestedingen
	x mln	%	% van bevolking	gemiddelde	%
Bezoek attracties	225	6	78	18	49
Bezoek evenementen	104	3	68	6	69
Bezoek sportwedstrijden	77	2	27	22	51
Buitenrecreatie	908	24	87	81	19
Cultuur	131	3	72	11	75
Sport	633	17	63	108	26
Uitgaan	423	11	90	28	91
Verenigingsactiviteiten en hobby's	451	12	51	70	25
Watersport	162	4	55	30	53
Wellness	72	2	28	18	70
Winkelen voor plezier	580	15	85	35	80
Totaal	3 766	100			47

Bron: CVTO 2012-2013, NBTC-NIPO Research.

¹⁾ Ten minste één keer een uur of langer in 2012-2013.

Sporten en 'funshoppen' op tweede en derde plek

Op de tweede plaats komt het sporten. Ruim zes op de tien Nederlanders hebben in 2012-2013 ten minste één keer gesport. In totaal werd er op jaarbasis 633 miljoen keer gesport, wat per sporter gemiddeld bijna 108 sportverrichtingen per jaar betekende. Ook hier zijn weinig directe uitgaven mee gemoeid.

Winkelen is eveneens een geliefde bezigheid, uitgeoefend door 85 procent van de bevolking. In 2012-2013 was dat in totaal 580 miljoen keer, gemiddeld per shopper zo'n 35 keer per jaar. Maar shoppen voor eigen plezier betekent niet automatisch dat er ook geld wordt uitgeven. Een vijfde deel is etalageshopper en houdt de beurs gesloten.

63% van de Nederlanders sport

Uitgaan en verenigingsactiviteiten en hobby's eveneens populair

Nederlanders zijn actief in vele verschillende verenigingen zoals jeugd-, maatschappelijke-, natuur-, school-, religieuze en politieke verenigingen. Ook het palet van hobby's is bijna eindeloos. De helft van de bevolking zei in 2012–2013 een verenigingsactiviteit of hobby te hebben uitgeoefend. In totaal hebben deze activiteiten 451 miljoen keer plaatsgevonden, gemiddeld 70 keer per deelnemer. Een kwart van de mensen actief in verenigingsleven of hobby gaf aan hier directe uitgaven aan te hebben.

Negen op de tien Nederlanders zijn in 2012–2013 uitgegaan: zij gingen uit eten, pakten een terrasje of bezochten een bar, dance- of houseparty, disco-avond, casino of speelhal of een bowlingcentrum. In totaal zijn deze activiteiten 423 miljoen keer uitgeoefend met een gemiddelde van 28 keer per deelnemer. Ruim negen op de tien deelnemers gaf aan hierbij geld uit te geven. Blijkbaar wordt de overige 10 procent meegenomen door anderen.

Minder breed publiek voor cultuur en evenementen

Culturele activiteiten, zoals een bezoek aan een ballet- of dansvoorstelling, bioscoop of filmhuis, concert, toneelvoorstelling of museum, komen met in totaal 131 miljoen activiteiten beduidend minder vaak voor dan uitgaan en activiteiten in verband met verenigingen en hobby's. Ook het bezoek aan evenementen zoals een festival, jaarmarkt, kerstmarkt, beurs of tentoonstelling is met in totaal 104 miljoen activiteiten minder in trek. Gemiddeld per deelnemer komt het aantal culturele activiteiten uit op 11 keer per jaar en het aantal bezoeken aan evenementen op 6 keer per jaar. Voor beide soorten activiteiten geldt dat rond de zeven op de tien deelnemers hier directe uitgaven aan hebben.

Sportwedstrijden en wellness alleen voor relatief klein publiek

Iets meer dan een op de vier Nederlanders heeft in het afgelopen jaar ten minste een keer een activiteit op het vlak van wellness verricht. Daaronder vallen onder meer schoonheidsbehandelingen, kuurbaden, het bezoek aan een sauna of zonnebank of een yoga-, Tai Chi- of meditatiesessie. Ook heeft meer dan een kwart een sportwedstrijd bezocht. Anders dan de andere activiteiten met een deelname van meer dan de helft van de bevolking, beperken de wellness-activiteiten en

bezoeken aan sportwedstrijden zich daarmee tot een relatief beperkt publiek. In totaal werd er op jaarbasis 77 miljoen keer een sportwedstrijd bezocht en werd 72 miljoen keer een activiteit op het vlak van wellness verricht.

3.3 Uitgaven aan dagrecreatie

Crisis drukt uitgaven aan dagtochten en recreatie

In 2012–2013 werd aan de bijna 3,8 miljard dagactiviteiten in totaal 46,8 miljard euro uitgegeven (tabel 3.3.1). De directe kosten vormden daarbij met 39,2 miljard de hoofdmoot. Daarvan was 20 miljard goed voor uitgaven in winkels, 11,5 miljard ging naar consumpties in de vorm van eten en drinken en ruim 5 miljard ging op aan toegangsprijzen, deelnamekosten en dergelijke. Van de indirecte kosten vormden de vervoerskosten met ruim 7,6 miljard euro de hoofdmoot. In prijzen van 2012 werd er in eerdere jaren beduidend meer uitgegeven aan dagactiviteiten. Zo was 2010–2011 goed voor in totaal 49,1 miljard euro aan uitgaven op dit vlak en 2008–2009 voor 50,4 miljard euro. De gemiddelde uitgaven per persoon per dagtocht liepen terug van 14,14 euro in 2008–2009 naar 12,43 euro in 2012–2013. Deze terugval is waarschijnlijk het gevolg van de economische crisis die in het vierde kwartaal van 2008 uitbrak.

3.3.1 Economische totaalwaarde van dagrecreatie

	2012–2013	2010–2011	2008–2009
	mld euro		
Directe kosten	39,2	39,6	40,1
waarvan			
toegangsprijzen, deelnamekosten, huurprijzen e.d.	5,0	4,9	4,8
consumpties (eten, drinken e.d.)	11,5	12,6	11,9
bestedingen in winkels	20,0	19,5	20,6
overige kosten (excl. vaste kosten: abonnementen, contributie e.d.)	2,7	2,6	2,8
Vervoerskosten	7,7	7,2	6,8
Vaste kosten	3,1	2,9	2,6
Totale economische waarde (in lopende prijzen)	46,8	46,8	46,9
Totale economische waarde (in prijzen van 2012)	46,8	49,1	50,4
	euro		
Gemiddelde uitgave per persoon per activiteit ¹⁾ (in lopende prijzen)	12,43	12,92	13,15
Gemiddelde uitgave per persoon per activiteit ¹⁾ (in prijzen van 2012)	12,43	13,54	14,14

Bron: CVTO 2012–2013, NBTC-NIPO Research.

¹⁾ Inclusief vervoerskosten en vaste kosten.

4.

Vakanties van Nederlanders

Dit hoofdstuk beschrijft het vakantiegedrag van Nederlanders. Hoe vaak gaan zij op vakantie en naar welke binnenlandse en buitenlandse bestemmingen? Wat is de invloed van de vakantiespreiding? En hoeveel geld geven Nederlanders gemiddeld uit aan hun vakantie? Ook de gebruikte soorten logies en vervoer komen in dit hoofdstuk uitgebreid aan bod.

4.1 Vakantieparticipatie

In 2013 zijn 12,8 miljoen Nederlanders op vakantie geweest.¹⁾ Dat is 81 procent van de totale bevolking. Dit percentage is sinds 2002 constant (tabel 4.1.1). Drie kwart van de bevolking heeft daarbij deelgenomen aan één of meer lange vakanties (4 overnachtingen of meer) en ruim 40 procent (ook) aan korte vakanties (1 tot en met 3 overnachtingen).

Ook het onderscheid naar de participatie in korte en lange vakanties laat de laatste jaren een vrij stabiel patroon zien. De deelname aan lange vakanties is al een aantal jaren vrij constant op een niveau van circa 75 procent. Bij de korte vakanties bedraagt het cijfer de laatste jaren steeds iets meer dan 40 procent. Het percentage personen dat zowel op lange als korte vakantie gaat is tamelijk constant op een niveau van 35 procent.

4.1.1 Vakantieparticipatie naar duur

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x mln					
Vakantieparticipatie	81	81	81	82	81	81	12,3	12,4	12,7	12,8	12,8	12,8
waarvan												
uitsluitend lange vakanties	40	40	40	40	38	40	6,0	6,2	6,2	6,3	6,0	6,3
uitsluitend korte vakanties	7	6	6	6	7	7	1,0	0,9	1,0	1,0	1,1	1,0
zowel lange als korte vakanties	35	34	36	36	36	35	5,3	5,3	5,6	5,6	5,7	5,5
Participatie in lange vakanties	74	75	75	76	74	74	11,3	11,5	11,7	11,9	11,7	11,7
Participatie in korte vakanties	41	40	42	42	43	41	6,3	6,2	6,5	6,5	6,8	6,5

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

¹⁾ Vakantiejaar 2013 betreft de periode oktober 2012 tot en met september 2013.

4.2 Aantal vakanties naar duur en bestemming

Aantal vakanties

Nederlanders zijn in 2013 in totaal 35,6 miljoen keer op vakantie geweest. Van al deze vakanties vond bijna de helft plaats in eigen land. Vooral voor korte vakanties (minder dan vier opeenvolgende overnachtingen) bleef men vaak in Nederland (tabel 4.2.1). Langere vakanties werden voornamelijk doorgebracht in het buitenland. In de periode 2002–2013 bedroeg het aantal lange vakanties elk jaar circa 23 miljoen. Het aantal korte vakanties kwam in 2013 uit op ruim 13 miljoen en is ten opzichte van 2012 met 1 miljoen gedaald.

In 2013 werden er in Nederland iets meer korte dan lange vakanties doorgebracht. De lange vakanties werden overwegend in de zomerperiode gehouden. De korte vakanties waren gelijk over de winter- en zomerperiode verdeeld.

4.2.1 Vakanties naar bestemming en seizoen

	Lange vakanties						Korte vakanties					
	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	x mln											
Nederland	9,2	8,5	8,5	8,3	8,0	8,3	9,5	8,9	9,2	9,5	10,1	9,2
waarvan												
in de winterperiode	2,8	2,6	2,9	2,8	2,6	2,8	4,4	4,2	4,6	4,7	5,2	4,6
in de zomerperiode	6,4	5,9	5,6	5,4	5,4	5,5	5,1	4,7	4,6	4,7	4,9	4,6
Buitenland	13,2	13,8	14,8	14,9	14,8	14,4	3,6	3,3	3,6	3,7	3,8	3,6
waarvan												
in de winterperiode	4,6	5,0	5,3	5,1	5,2	5,2	2,1	1,9	2,2	2,1	2,2	2,2
waaronder												
wintersport	1,1	1,2	1,0	1,0	1,1	1,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1
in de zomerperiode	8,6	8,8	9,5	9,7	9,7	9,2	1,5	1,4	1,5	1,6	1,6	1,5
Totaal	22,4	22,2	23,3	23,1	22,9	22,8	13,1	12,2	12,9	13,2	13,9	12,8

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Tachtig procent van de buitenlandse vakanties duurde 5 dagen of langer. Ook bij de buitenlandse lange vakanties was de zomer de favoriete periode. Voor de korte vakanties was dat niet het geval. Daarvan vonden er 1,5 miljoen plaats in de zomer en 2,2 miljoen in de winter. Bij de interpretatie van deze resultaten moet er echter wel rekening mee worden gehouden dat in dit onderzoek de winterperiode

(oktober 2012–april 2013) twee maanden langer duurt dan de zomerperiode (mei 2013–september 2013).

Het aantal wintersportvakanties in de winterperiode bedroeg 1,1 miljoen. Dit is 15 procent van het totale aantal buitenlandse vakanties in de winterperiode.

Gemiddelde vakantieduur

Een lange vakantie duurde in 2013 gemiddeld twaalf dagen. Een lange vakantie in Nederland duurde gemiddeld drie dagen korter dan een lange vakantie in het buitenland, waarvoor men dertien dagen van huis was. Zowel bij binnenlandse als bij buitenlandse vakanties duurde een lange vakantie in de zomerperiode ongeveer drie dagen langer dan in de winterperiode. Lange zomervakanties in eigen land duurden gemiddeld elf dagen, lange zomervakanties in het buitenland gemiddeld veertien dagen (tabel 4.2.2).

De gemiddelde duur van een korte vakantie was drie dagen. Er was nagenoeg geen verschil tussen de korte vakanties in Nederland en die in het buitenland. De afgelopen jaren was dit ook al het geval; de duur van zowel binnenlandse als buitenlandse korte vakanties laat een vrij stabiel patroon zien.

4.2.2 Gemiddelde vakantieduur naar bestemming en seizoen

	Lange vakanties						Korte vakanties					
	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	dagen											
Nederland	10,5	10,0	9,7	9,6	9,8	9,8	3,2	3,2	3,2	3,3	3,1	3,1
waarvan												
in de winterperiode	7,9	7,9	7,7	7,7	7,6	8,0	3,2	3,2	3,1	3,2	3,1	3,1
in de zomerperiode	11,7	11,0	10,8	10,6	10,8	10,7	3,1	3,1	3,2	3,2	3,1	3,1
Buitenland	13,0	12,9	12,9	12,8	12,9	13,0	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3
waarvan												
in de winterperiode	10,9	10,7	11,1	10,7	10,7	10,9	3,3	3,2	3,3	3,3	3,3	3,3
in de zomerperiode	14,1	14,2	13,9	13,9	14,2	14,1	3,3	3,3	3,3	3,4	3,3	3,3
Totaal	12,0	11,8	11,7	11,7	11,8	11,8	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Hierbij dient opgemerkt te worden dat bij de berekening van de vakantieduur de dag van vertrek en de dag van terugkeer als volledige dagen zijn meegeteld.

Korte vakanties worden echter meestal in het weekend doorgebracht en in veel gevallen is dat van vrijdag- tot zondagavond. De vakantieduur komt dan uit op drie dagen, maar feitelijk is men niet langer dan 48 uur van huis.

Overnachtingen

In 2013 waren met lange vakanties in totaal bijna 250 miljoen overnachtingen gemoeid. Dit cijfer is de laatste jaren vrij constant. Van al deze overnachtingen vonden er 173 miljoen plaats in het buitenland. In de zomerperiode was het aantal overnachtingen beduidend hoger dan in de winter. Dit geldt zowel voor lange vakanties in Nederland als voor lange vakanties in het buitenland (tabel 4.2.3).

Bij de korte vakanties ligt het aantal overnachtingen op een veel lager niveau. In totaal werden er tijdens korte vakanties van Nederlanders 28 miljoen nachten buitenshuis doorgebracht, waarvan 68 procent in eigen land. Het aantal overnachtingen in korte vakanties is gelijk over beide seizoenen verdeeld.

4.2.3 Overnachtingen tijdens vakanties naar bestemming en seizoen

	Lange vakanties						Korte vakanties					
	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	x mln											
Nederland	88	76	74	71	71	73	20	19	20	21	21	19
waarvan												
in de winterperiode	19	18	19	19	17	20	10	9	10	10	11	10
in de zomerperiode	69	59	55	52	53	54	11	10	10	10	10	10
Buitenland	159	164	176	176	177	173	8	7	8	9	9	9
waarvan												
in de winterperiode	46	49	53	50	50	52	5	4	5	5	5	5
in de zomerperiode	113	116	123	126	127	121	4	3	3	4	4	3
Totaal	247	241	250	247	248	247	29	27	28	29	30	28

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Bij vakanties in het buitenland worden in veel gevallen niet alle nachten doorgebracht in het vakantieland zelf. Afhankelijk van de afstand en de vervoerswijze kan ook ergens onderweg van of naar de bestemming overnacht worden. In tabel 4.2.4 is voor de lange buitenlandse vakanties voor negen landen een uitsplitsing gemaakt van het totale aantal overnachtingen naar verblijfsfunctie (vakantieland of doorgangsland). Met 31 miljoen kende Frankrijk de meeste

overnachtingen, gevolgd door Spanje en Duitsland, met 20 respectievelijk 17 miljoen overnachtingen. Vooral Duitsland en Frankrijk zijn belangrijke doorgangslanden.

4.2.4 Overnachtingen tijdens buitenlandse lange vakanties per land naar verblijfsfunctie, 2013

	Vakantieland	Doorgangsland	Totaal	Aandeel in het totaal aantal overnachtingen
	x mln			%
België	6,5	0,4	6,9	4
Frankrijk	29,7	1,2	30,9	18
Spanje	19,6	0,3	20,0	11
Oostenrijk	10,7	0,7	11,5	7
Groot-Brittannië	4,8	0,2	5,0	3
Duitsland	15,2	2,1	17,4	10
Italië	13,2	0,4	13,6	8
Griekenland	6,5	0,1	6,5	4
Turkije	8,5	0,0	8,6	5
Overige landen	49,8	4,0	53,9	31
Totaal	164,6	9,4	174,0	100

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Binnenlandse bestemmingen

Toeristengebieden

Voor lange vakanties zijn de 'Noordzeebadplaatsen' en de 'Groningse, Friese en Drentse zandgronden' al jaren de belangrijkste bestemmingen. In 2013 namen zij 13 respectievelijk 12 procent van de lange vakanties voor hun rekening. Ook de toeristengebieden 'Veluwe en Veluwerand', 'Oost-Brabant, Noord- en Midden-Limburg en Rijk van Nijmegen' en 'Twente, Salland en Vechtstreek' nemen al jaren een belangrijke plaats in. Hiermee wordt de populariteit van bosrijke omgevingen als bestemming voor lange binnenlandse vakanties onderstreept (tabel 4.2.5). De water(sport)gebieden nemen, in vergelijking met de meeste bosrijke gebieden, een bescheidener plaats in. Zo worden de 'Hollands-Utrechtse meren' nauwelijks bezocht.²⁾

²⁾ Voor de geografische indeling van de zeventien toeristengebieden wordt verwezen naar het cartogram achter in de publicatie.

4.2.5 Lange vakanties in Nederland naar toeristengebied

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
Waddeneilanden	7	7	7	7	7	7	620	620	630	580	570	600
Noordzeebadplaatsen	13	13	13	13	13	13	1180	1110	1060	1070	1010	1120
IJsselmeerkust	3	3	4	5	4	5	290	280	370	390	350	440
Deltagebied	5	4	4	4	4	3	470	350	380	310	310	270
Meren in Groningen, Friesland en Noordwest-Overijssel	3	3	3	3	2	3	280	280	250	210	200	230
Hollands-Utrechtse meren	1	1	1	0	1	1	90	70	60	30	40	60
Utrechtse Heuvelrug en 't Gooi	3	2	2	1	1	2	320	190	130	120	120	150
Veluwe en Veluwerand	11	11	11	10	11	11	1000	940	900	830	910	920
Gelders rivierengebied	1	1	1	1	1	1	80	70	90	80	60	80
Achterhoek	3	4	4	4	4	4	310	360	300	290	300	340
Twente, Salland en Vechtstreek	8	9	8	9	9	8	740	740	720	750	700	640
Groningse, Friese en Drentse zandgronden	10	11	12	13	13	12	930	960	1010	1040	1020	990
West- en Midden-Brabant	10	8	8	8	9	9	880	710	680	630	690	720
Oost-Brabant, Noord- en Midden-Limburg en Rijk van Nijmegen	9	11	10	11	11	10	860	890	840	910	910	830
Zuid-Limburg	5	5	5	6	5	5	470	390	390	470	370	400
Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Utrecht	1	1	2	1	1	1	120	60	130	110	70	80
Overig Nederland	6	5	6	5	5	5	560	440	520	450	420	440
Totaal	100	100	100	100	100	100	9200	8450	8500	8260	8040	8310

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Ook voor korte vakanties hebben toeristen een sterke voorkeur voor bosrijke gebieden. In 2013 werd 56 procent van de korte vakanties in Nederland in een omgeving met bos en hei doorgebracht. Zeventien procent van de vakanties vond plaats aan de kust en 15 procent in een van de watersportgebieden (tabel 4.2.6). Het bestemmingspatroon van korte binnenlandse vakanties is de laatste jaren vrijwel stabiel.

4.2.6 Korte vakanties in Nederland naar toeristengebied

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
Waddeneilanden	4	5	4	4	4	4	370	440	380	360	410	380
Noordzeepadplaatsen	13	11	11	11	12	13	1210	960	1030	1070	1240	1160
IJsselmeerkust	4	5	5	6	6	8	400	400	510	600	560	720
Deltagebied	6	5	4	3	4	4	540	410	380	310	410	370
Meren in Groningen, Friesland en Noordwest-Overijssel	3	3	3	3	3	2	300	280	250	290	270	210
Hollands-Utrechtse meren	2	1	1	1	1	1	180	50	80	70	50	60
Utrechtse Heuvelrug en 't Gooi	3	3	3	2	2	3	280	290	240	210	220	270
Veluwe en Veluwerand	11	12	11	11	12	11	1020	1060	1030	1090	1210	990
Gelders rivierengebied	1	1	1	1	1	1	60	60	100	70	100	110
Achterhoek	3	3	3	3	4	3	250	290	300	280	360	300
Twente, Salland en Vechtstreek	7	8	6	6	7	6	670	670	580	590	710	560
Groningse, Friese en Drentse zandgronden	8	10	9	11	9	8	800	860	860	1040	960	750
West- en Midden-Brabant	11	10	11	11	10	10	1020	900	1010	1050	1020	930
Oost-Brabant, Noord- en Midden-Limburg en Rijk van Nijmegen	9	8	10	9	9	8	820	730	880	860	860	725
Zuid-Limburg	6	5	6	7	7	6	570	470	580	660	660	570
Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Utrecht	2	3	4	3	3	5	220	300	340	270	340	420
Overig Nederland	8	8	7	7	7	7	810	710	690	660	710	670
Totaal	100	100	100	100	100	100	9510	8860	9230	9480	10080	9180

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Provincies

Wat de provincies betreft is Gelderland al geruime tijd favoriet. Ook in 2013 was dit weer het geval en werd 17 procent van de lange vakanties in deze provincie doorgebracht. Limburg is ook populair onder de vakantiegangers (tabel 4.2.7). In Groningen, Flevoland en Utrecht brengen erg weinig Nederlanders hun lange vakantie door. De verschillen in populariteit tussen de provincies zijn de laatste jaren niet veranderd.

Ook voor een korte vakantie is de provincie Gelderland al sinds een aantal jaren het populairst. Met 17 procent brachten Nederlanders in 2013 een relatief groot deel van het aantal binnenlandse korte vakanties in deze bosrijke provincie door (tabel 4.2.8). Het totale aantal vakanties in Gelderland is wel licht gedaald, van 1,9 miljoen in 2012 naar 1,6 miljoen in 2013. Na Gelderland zijn Noord-Brabant en Noord-Holland met respectievelijk 13 en 12 procent de populairste provincies.

De minst favoriete bestemming voor een korte binnenlandse vakantie is al jarenlang de provincie Groningen.

4.2.7 Lange vakanties in Nederland naar bestemmingsprovincie

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
Groningen	2	2	2	2	2	2	150	150	210	180	180	160
Friesland	9	9	8	8	8	8	790	740	710	630	620	650
Drenthe	9	10	11	11	12	11	850	860	910	940	940	890
Overijssel	9	10	10	10	9	9	810	800	820	820	750	760
Flevoland	1	2	2	3	3	2	120	140	130	210	220	200
Gelderland	17	17	17	16	17	17	1540	1470	1430	1330	1340	1430
Utrecht	4	3	2	2	2	3	370	230	190	170	160	220
Noord-Holland	9	10	10	10	9	10	850	830	890	800	680	870
Zuid-Holland	7	6	6	6	6	5	620	530	530	510	470	450
Zeeland	11	9	9	9	9	9	970	740	790	720	720	770
Noord-Brabant	12	10	10	10	11	10	1070	880	850	790	880	860
Limburg	12	13	12	14	14	13	1080	1080	1020	1160	1090	1060
Totaal	100	100	100	100	100	100	9200	8450	8480	8260	8040	8310

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

4.2.8 Korte vakanties in Nederland naar bestemmingsprovincie

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
Groningen	2	2	2	2	2	2	230	190	200	210	200	210
Friesland	7	7	6	6	6	6	650	630	580	610	570	550
Drenthe	7	9	8	10	9	7	710	760	770	960	870	680
Overijssel	8	9	7	7	8	7	760	760	650	660	830	650
Flevoland	1	3	3	4	3	4	130	230	290	370	290	330
Gelderland	15	17	17	16	19	17	1450	1520	1550	1550	1880	1560
Utrecht	4	4	4	3	3	4	420	350	330	280	300	380
Noord-Holland	11	11	11	10	11	12	1080	1000	1030	1000	1130	1070
Zuid-Holland	10	9	8	8	9	10	1000	780	750	760	870	910
Zeeland	7	6	7	6	7	7	710	560	600	550	670	630
Noord-Brabant	13	13	14	14	12	13	1210	1150	1300	1320	1210	1190
Limburg	12	11	13	13	13	11	1170	940	1180	1220	1270	1030
Totaal	100	100	100	100	100	100	9510	8860	9230	9480	10080	9180

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Buitenlandse bestemmingen

Frankrijk is het meest favoriete land voor een lange vakantie. Ondanks de licht dalende populariteit in de laatste jaren, wordt nog steeds 15 procent van de lange vakanties in dit land doorgebracht. Ook Duitsland en Spanje blijven in trek, met percentages van 13 en 11 procent van de lange vakanties. Oostenrijk, Italië en Turkije zijn met achtereenvolgens 8, 7 en 6 procent eveneens redelijk druk bezochte bestemmingen (tabel 4.2.9).

Nederlanders blijven voor hun lange vakanties het liefst binnen Europa. Voor de zonvakanties is het Middellandse Zeegebied populair, met als belangrijkste zonbestemmingen Spanje, Italië, Turkije en Griekenland. Buiten Europa trokken de Verenigde Staten de meeste Nederlandse vakantiegangers.

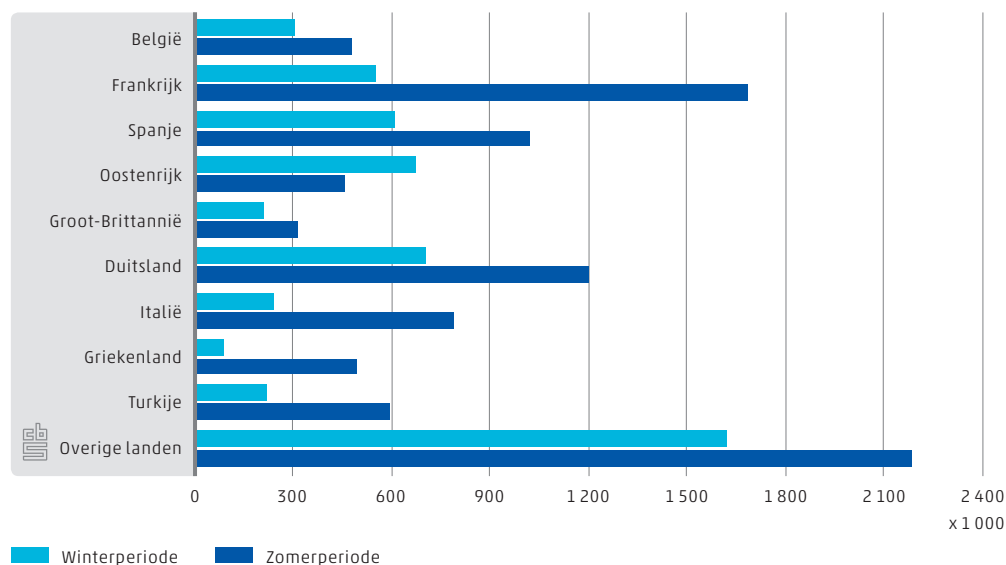
4.2.9 Lange vakanties in het buitenland naar land van bestemming

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%	x 1 000										
België	7	7	6	6	5	5	970	980	830	860	770	790
Luxemburg	2	1	1	1	1	1	240	190	150	100	110	130
Frankrijk	20	16	16	17	15	15	2 650	2 170	2 320	2 450	2 270	2 240
Spanje	12	11	10	11	11	11	1 640	1 570	1 500	1 650	1 680	1 630
Portugal	2	2	2	2	3	3	240	260	300	310	420	390
Oostenrijk	8	7	8	8	8	8	1 030	1 000	1 130	1 150	1 190	1 140
Zwitserland	3	3	2	2	2	2	390	350	280	260	260	220
Groot-Brittannië	3	3	3	3	3	4	460	390	480	490	460	520
Noorwegen, Zweden, Finland	2	2	2	2	2	2	220	300	300	280	270	270
Denemarken	1	1	1	1	1	1	170	180	170	160	170	160
Duitsland	11	12	14	14	14	13	1 510	1 610	2 100	2 070	2 080	1 900
Italië	6	5	6	6	6	7	770	700	910	910	940	1 030
Griekenland	4	4	4	4	4	4	560	540	610	590	640	580
Hongarije	1	1	1	1	1	1	90	110	130	140	130	110
Tsjechië	2	3	1	1	1	2	290	370	220	180	170	220
Turkije	5	7	5	5	5	6	610	970	800	810	790	820
Egypte	1	2	2	1	2	1	80	210	260	210	240	200
Verre Oosten	1	2	3	2	2	2	140	240	380	330	300	260
Verenigde Staten	2	2	3	2	3	3	230	290	430	370	460	390
Caribisch gebied	1	1	1	1	1	0	70	180	170	190	80	40
Overige landen	6	9	9	9	9	10	840	1 190	1 330	1 350	1 390	1 400
Totaal	100	100	100	100	100	100	13 170	13 800	14 810	14 860	14 840	14 450

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

De meeste lange buitenlandse vakanties vielen in de zomerperiode. Dit gold voor alle getoonde landen, met uitzondering van Oostenrijk. Vooral Italië, Griekenland en Frankrijk ontvingen in 2013 verhoudingsgewijs veel Nederlandse toeristen in de zomer (grafiek 4.2.10). Het relatief grote aantal lange wintervakanties in Oostenrijk houdt verband met de populariteit van de wintersportgebieden daar.

4.2.10 Lange vakanties in het buitenland per land van bestemming, naar seizoen, 2013

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Voor korte buitenlandse vakanties doen Nederlanders voornamelijk de buurlanden aan. Sinds 2011 is Duitsland met 1,3 miljoen korte vakanties de meest favoriete bestemming en is het daarmee goed voor ruim een derde van alle korte buitenlandse vakanties (tabel 4.2.11). België is in populariteit gedaald en neemt de laatste 2 jaar slechts 27 procent van alle korte buitenlandse vakanties voor zijn rekening. Ook Frankrijk boet de laatste jaren enigszins aan populariteit in. Werd in 2002 nog 19 procent van alle korte vakanties in dit land doorgebracht, in 2013 was dit 12 procent. Groot-Brittannië is al jarenlang goed voor zo'n 8 procent van de korte vakanties.

4.2.11 Korte vakanties in het buitenland naar land van bestemming

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
België	34	32	32	30	27	27	1 210	1 060	1 170	1 110	1 040	980
Luxemburg	2	3	2	1	2	2	90	100	60	50	70	80
Frankrijk	19	18	15	13	14	12	670	590	530	500	530	440
Groot-Brittannië	10	7	8	8	8	8	350	240	310	310	310	310
Duitsland	27	30	31	34	35	35	980	990	1 130	1 250	1 320	1 280
Overige landen	8	10	12	13	14	15	290	310	420	480	530	560
Totaal	100	100	100	100	100	100	3 590	3 290	3 620	3 700	3 790	3 650

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

4.3 Logies, vervoer en organisatievorm

Logiesvorm

In Nederland wordt sinds jaar en dag een belangrijk deel van de vakanties, zowel kort als lang, in seizoenrecreatieve logiesvormen doorgebracht. Dat wil zeggen in een onderkomen dat eigendom is van de vakantieganger. Vooral het verblijf op de camping in een caravan of vouwwagen is daarbij populair, al wordt hier steeds minder vaak voor gekozen. Een kleiner gedeelte van de bevolking brengt de vakantie door in een eigen zomerhuisje, vakantiebungalow, tweede woning of boot.

Binnenland

Het aantal lange binnenlandse vakanties waarbij gebruik wordt gemaakt van seizoenrecreatieve logiesvormen bleef het afgelopen decennium vrij constant: vanaf 2002 schommelt dit cijfer rond 21 procent. Het verblijf in een eigen caravan of vouwwagen is gedaald en deze logiesvorm is daarom in 2013 – voor een lange vakantie – voor het eerst even populair als een eigen zomerhuisje/ vakantiebungalow of tweede woning. Weinig Nederlanders brengen een lange vakantie op een eigen boot door (tabel 4.3.1).

De overige lange binnenlandse vakanties worden doorgebracht in toeristische logiesvormen, zoals een hotel, gehuurd zomerhuisje of gehuurde caravan. Hierbij wordt al jaren het vaakst een zomerhuisje of vakantiebungalow gehuurd, bij ongeveer vier van de tien lange vakanties. Ook de caravan, vouwwagen of

camper blijven met een aandeel van 16 procent belangrijke toeristische logiesvormen. Het huren van de woning van een particulier lijkt de laatste jaren licht te stijgen. In 2013 werd bij een tiende van de lange binnenlandse vakanties gebruikgemaakt van dit accommodatietype. De particuliere woning is daarmee in eigen land dubbel zo populair als kamperen in een tent.

4.3.1 Lange vakanties in Nederland naar logiesvorm

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
Seizoenrecreatieve logiesvormen	22	21	21	19	21	20	2030	1780	1780	1600	1710	1660
waarvan												
zomerhuisje, vakantiebungalow, tweede woning	6	5	7	6	8	8	570	460	580	490	610	670
caravan, vouwwagen	12	11	10	10	11	8	1100	960	840	830	870	690
boot	3	4	3	2	2	3	300	300	270	190	160	220
overige logiesvormen	1	1	1	1	1	1	70	50	100	80	70	90
Toeristische logiesvormen	78	79	79	81	79	80	7170	6680	6690	6670	6330	6650
waarvan												
woning van een particulier ¹⁾	8	7	8	7	9	10	720	600	680	580	710	830
hotel	7	7	6	6	6	5	640	600	500	480	500	440
pension, bed & breakfast	1	1	1	1	1	1	60	60	100	60	90	80
appartement	2	2	3	2	2	2	230	180	240	210	160	190
zomerhuisje, vakantiebungalow	34	37	37	41	39	39	3130	3080	3160	3410	3130	3200
tent, bungalowtent	6	6	4	4	4	5	560	480	320	330	320	400
caravan, vouwwagen, camper	16	16	17	17	15	16	1480	1380	1450	1390	1230	1320
boot	1	1	0	1	1	1	70	40	40	50	60	60
jeugdherberg of andere groepsaccommodatie	2	2	1	1	1	1	160	140	110	100	80	90
overige logiesvormen	1	1	1	1	0	1	120	120	90	50	30	50
Totaal	100	100	100	100	100	100	9200	8450	8480	8260	8040	8310

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

¹⁾ Exclusief vakanties bij familie, vrienden of kennissen, tenzij deze de hele tijd of de meeste dagen afwezig waren.

Bij korte binnenlandse vakanties werd in 2013 in 19 procent van de gevallen gebruikgemaakt van seizoenrecreatieve logiesvormen. De populariteit van deze logiesvormen is sterk gedaald sinds 2002, toen ze nog 32 procent van alle korte vakanties omvatten. Deze daling lijkt vooral te zijn veroorzaakt door de sterke afname van het gebruik van een eigen caravan of vouwwagen, van 20 procent in 2002 naar 10 procent in 2013 (tabel 4.3.2).

4.3.2 Korte vakanties in Nederland naar logiesvorm

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
Seizoenrecreatieve logiesvormen	32	28	23	24	22	19	3 070	2 460	2 110	2 310	2 260	1 780
waarvan												
zomerhuisje, vakantiebungalow, tweede woning	6	6	6	8	8	7	560	500	560	730	790	605
caravan, vouwwagen	20	17	13	13	12	10	1 920	1 520	1 240	1 250	1 190	960
boot	5	5	3	3	2	2	460	400	230	250	240	160
overige logiesvormen	1	1	1	1	0	1	140	50	80	80	40	50
Toeristische logiesvormen	68	72	77	76	78	81	6 440	6 410	7 120	7 170	7 830	7 400
waarvan												
woning van een particulier ¹⁾	5	7	5	4	6	7	470	570	460	360	610	610
hotel	22	24	30	30	33	35	2 060	2 090	2 780	2 810	3 350	3 240
pension, bed & breakfast	1	1	3	3	2	3	120	120	230	290	230	250
appartement	1	1	1	1	1	1	110	120	130	110	100	90
zomerhuisje, vakantiebungalow	21	22	24	24	22	21	2 020	1 910	2 170	2 240	2 180	1 900
tent, bungalowtent	5	5	4	4	4	3	430	420	370	340	370	300
caravan, vouwwagen, camper	6	6	6	7	6	6	560	560	510	640	580	570
boot	1	1	1	0	1	1	90	50	50	30	70	60
jeugdherberg of andere groepsaccommodatie	5	5	4	3	2	3	460	420	330	280	250	300
overige logiesvormen	1	2	1	1	1	1	130	150	100	60	90	80
Totaal	100	100	100	100	100	100	9 510	8 860	9 230	9 480	10 080	9 180

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

¹⁾ Exclusief vakanties bij familie, vrienden of kennissen, tenzij deze de hele tijd of de meeste dagen afwezig waren.

In 2013 werden 7,4 miljoen korte binnenlandse vakanties doorgebracht in toeristische logiesaccommodaties. De voorkeur ging hierbij, net als in voorgaande jaren, uit naar een verblijf in een hotel. De relatieve populariteit van het hotel blijft gestaag toenemen (van 22 procent in 2002 naar 35 procent in 2013), onder meer ten koste van het percentage vakanties dat wordt doorgebracht in een eigen caravan of vouwwagen. Het verblijf voor een korte periode in de woning van een andere particulier, bijvoorbeeld bij een woningruil of een gratis verblijf in een woning van familie of vrienden die tijdens die periode afwezig zijn, blijft schommelen rond een niveau van 6 procent. Naast hotels blijven ook gehuurde zomerhuisjes of vakantiebungalows met een aandeel van 21 procent van de korte binnenlandse vakanties favoriet.

Buitenland

Tijdens buitenlandse vakanties wordt, ongeacht de duur van de vakanties, bijna uitsluitend overnacht in toeristische logiesvormen. Het aantal Nederlanders dat

bijvoorbeeld een vakantiehuisje of stacaravan in het buitenland bezit, is nog altijd zeer bescheiden.

Bij lange buitenlandse vakanties hebben hotels aan het begin van de eeuw een sterke opmars doorgemaakt. In 2002 werd bij 27 procent van de vakanties in hotels overnacht. In recente jaren lijkt dit aandeel zich te stabiliseren rond de 34 procent; in 2013 kwam dit neer op 4,9 miljoen vakanties (tabel 4.3.3). De toename van het aantal hotelvakanties ging ten koste van het aantal kampeervakanties in tenten en het verblijf in appartementen. In 2002 werd bijvoorbeeld nog bij 10 procent van de lange buitenlandse vakanties in een tent gekampeerd. Sinds 2012 is dit cijfer gedaald naar 5 procent. Zeer weinig lange vakanties werden in een pension, boot of in een jeugdherberg (of andere groepsaccommodatie) doorgebracht.

4.3.3 Lange vakanties in het buitenland naar logiesvorm

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%	x 1 000										
Seizoenrecreatieve logiesvormen	5	3	5	5	5	6	600	450	790	760	800	820
waarvan												
zomerhuisje, vakantiebungalow, tweede woning	3	2	4	4	4	4	430	300	610	590	650	630
caravan, vouwwagen	1	1	1	1	1	1	160	140	120	150	140	170
overige logiesvormen	0	0	0	0	0	0	10	20	50	20	10	20
Toeristische logiesvormen	95	97	95	95	95	94	12 570	13 340	14 020	14 100	14 040	13 630
waarvan												
woning van familie, vrienden of kennissen	10	9	8	7	7	6	1 280	1 220	1 230	1 080	1 010	930
woning van een andere particulier	4	5	5	5	6	6	550	630	770	670	830	890
hotel	27	35	35	35	35	34	3 590	4 840	5 190	5 240	5 210	4 930
pension, bed & breakfast	3	3	3	3	3	3	430	340	420	390	460	360
appartement	15	14	13	13	13	12	1 940	1 890	1 890	1 930	1 990	1 800
zomerhuisje, vakantiebungalow	13	12	11	13	12	12	1 730	1 610	1 570	1 910	1 840	1 720
tent, bungalowtent	10	6	6	6	5	5	1 270	890	870	820	710	790
caravan, vouwwagen, camper	12	12	12	12	11	12	1 520	1 600	1 710	1 740	1 630	1 780
boot	1	1	1	1	2	2	100	120	160	180	230	260
jeugdherberg of andere groepsaccommodatie	1	1	1	1	1	1	90	100	150	90	80	110
overige logiesvormen	1	1	0	0	0	0	90	110	70	40	70	70
Totaal	100	100	100	100	100	100	13 170	13 800	14 810	14 860	14 840	14 450

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Ook bij de korte buitenlandse vakanties is een toename in het gebruik van hotel-accommodaties te zien. In 2002 werd bij 51 procent van alle korte vakanties in een hotel verbleven, in 2013 is dit opgelopen naar 60 procent. Net als in 2012 koos men in totaal 2,2 miljoen maal voor een hotel als verblijfsaccommodatie (tabel 4.3.4). Zomerhuisjes of vakantiebungalows kwamen op de tweede plek, al werd hier slechts 10 procent van de korte vakanties in doorgebracht, wat overeenkwam met ongeveer 350 duizend. Ook werd bij 270 duizend korte buitenlandse vakanties gebruikgemaakt van woningen van familie, vrienden of kennissen.

4.3.4 Korte vakanties in het buitenland naar logiesvorm

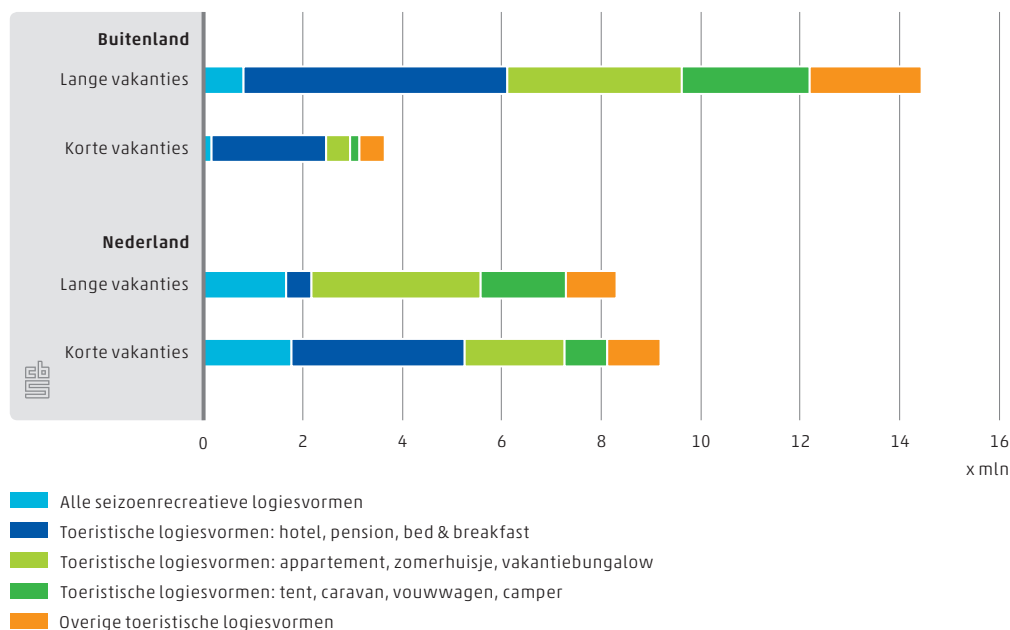
	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
Seizoenrecreatieve logiesvormen	5	5	7	8	4	5	190	160	250	280	150	170
waarvan												
zomerhuisje, vakantiebungalow, tweede woning	2	1	3	5	3	3	60	40	130	190	100	100
caravan, vouwwagen	3	4	3	2	1	2	120	120	110	80	50	70
overige logiesvormen	0	0	0	0	0	0	10	0	10	10	0	0
Toeristische logiesvormen	95	95	93	92	96	95	3390	3130	3380	3420	3630	3480
waarvan												
woning van familie, vrienden of kennissen	12	11	10	8	8	7	440	370	360	280	320	270
woning van een andere particulier	2	3	2	2	3	3	70	90	90	70	130	110
hotel	51	55	56	57	58	60	1840	1800	2020	2090	2190	2180
pension, bed & breakfast	3	4	3	2	5	4	110	130	120	90	190	130
appartement	2	2	3	3	2	3	60	70	120	100	90	110
zomerhuisje, vakantiebungalow	10	10	10	12	9	10	370	340	350	430	350	350
tent, bungalowtent	4	3	3	2	2	2	150	80	100	70	70	60
caravan, vouwwagen, camper	3	3	3	3	5	4	120	110	120	120	170	150
boot	3	1	0	2	1	1	90	30	10	80	30	40
jeugdherberg of andere groepsaccommodatie	2	2	2	2	2	2	80	70	60	80	60	60
overige logiesvormen	1	1	1	0	1	1	50	50	20	10	40	20
Totaal	100	100	100	100	100	100	3590	3290	3620	3700	3780	3650

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

In grafiek 4.3.5 worden per bestemming en duur de belangrijkste marktsegmenten getoond. In deze grafiek zijn de vakanties in appartementen, zomerhuisjes en vakantiebungalows samengevoegd. Hetzelfde geldt voor alle vakanties die in een caravan, camper of tent zijn doorgebracht. Bij deze accommodatievormen moet

men altijd zelf de maaltijden verzorgen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld vakanties doorgebracht in hotels, pensions of gelegenheden met bed & breakfast.

4.3.5 Aantal vakanties naar bestemming, duur en logiesvorm, 2013

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Vervoermiddel

Binnenland

Voor vakanties in Nederland blijft de auto het vervoermiddel bij uitstek. Negen van de tien Nederlanders gaat met de auto op vakantie, zowel voor de korte als de lange vakanties. Dit aandeel is de laatste jaren nagenoeg constant gebleven (tabel 4.3.6 en 4.3.7). De Nederlanders die niet met de auto op vakantie gaan, maken vooral gebruik van de trein. De trein had in 2013 een aandeel van 4 procent bij de lange vakanties en een aandeel van 6 procent bij de korte vakanties. Daarnaast gaat een kleine groep Nederlanders met de fiets op vakantie. In 2013 werd in Nederland 250 duizend keer naar de vakantiebestemming gefietst, 100 duizend voor een lange vakantie, 150 duizend voor een korte vakantie. Het aantal Nederlanders dat voor een lange vakantie op de fiets vertrekt, is het laatste decennium licht gedaald.

4.3.6 Lange vakanties in Nederland naar vervoermiddel

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
Fiets	2	2	2	1	1	1	180	140	150	110	90	100
Auto	89	92	92	92	93	92	8160	7760	7760	7630	7480	7660
Trein	4	4	3	3	3	4	390	310	280	270	220	320
Touringcar	1	1	1	1	0	0	80	70	50	60	30	20
Boot	1	0	1	1	1	1	60	40	80	100	100	110
Overige vervoermiddelen	4	2	2	1	1	1	320	140	160	100	110	100
Totaal	100	100	100	100	100	100	9200	8450	8480	8260	8040	8310

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

4.3.7 Korte vakanties in Nederland naar vervoermiddel

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
Fiets	2	3	1	1	2	2	150	220	130	110	150	150
Auto	89	88	90	91	90	90	8490	7810	8330	8600	9050	8290
Trein	5	6	6	6	7	6	470	530	530	580	670	590
Touringcar	1	1	1	0	0	0	70	70	50	30	40	30
Boot	0	0	1	0	0	0	50	40	50	20	30	10
Overige vervoermiddelen	3	2	2	1	1	1	280	190	140	140	150	110
Totaal	100	100	100	100	100	100	9510	8860	9230	9480	10080	9180

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Buitenland

Ook voor buitenlandse vakantiebestemmingen wordt nog steeds hoofdzakelijk gebruikgemaakt van de auto. In 2013 werd 52 procent van de lange reizen naar het buitenland met de auto afgelegd, terwijl 40 procent met het vliegtuig gebeurde. De populariteit van de auto is echter licht gedaald ten gunste van het vliegtuig (tabel 4.3.8).

Bij korte vakanties neemt het vliegtuig eveneens een steeds belangrijkere plaats in, en ook hier gaat dit ten koste van het gebruik van de auto (tabel 4.3.9).

Behalve de auto en het vliegtuig zijn voor vakanties binnen Europa ook de trein (korte vakanties) en de touringcar (zowel lange als korte vakanties) van belang. Van vervoermiddelen als veerboten en ferry's wordt door weinig vakantiegangers gebruikgemaakt. Dit soort vaartuigen is vooral van belang voor de oversteek naar Groot-Brittannië en Scandinavië.

4.3.8 Lange vakanties in het buitenland naar vervoermiddel

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
Auto	58	53	53	51	52	52	7 620	7 300	7 790	7 530	7 680	7 490
Trein	3	3	2	3	2	2	350	280	360	390	290	290
Touringcar	6	5	4	4	3	3	840	700	620	590	500	480
Vliegtuig	30	37	38	40	41	40	3 930	4 940	5 690	5 960	6 050	5 830
Veerboot, ferry	1	1	1	1	1	1	120	110	80	130	110	100
Overige vervoermiddelen	2	2	2	2	1	2	320	200	260	260	210	250
Totaal	100	100	100	100	100	100	13 170	13 520	14 810	14 860	14 840	14 450

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

4.3.9 Korte vakanties in het buitenland naar vervoermiddel

	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	%						x 1 000					
Auto	69	69	68	66	65	64	2 480	2 270	2 470	2 460	2 440	2 350
Trein	8	8	8	9	8	8	280	270	300	320	320	280
Touringcar	5	8	4	5	5	3	190	260	150	180	180	120
Vliegtuig	10	11	16	16	19	20	360	370	580	600	720	740
Veerboot, ferry	3	1	1	1	1	1	100	40	30	40	50	30
Overige vervoermiddelen	5	3	2	3	2	3	180	90	90	100	80	120
Totaal	100	100	100	100	100	100	3 590	3 290	3 620	3 700	3 780	3 650

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Organisatievorm

Er is sprake van een georganiseerde reis als logies en/of vervoer voor een vakantie zijn geboekt bij een bemiddelingsinstantie, zoals een reisbureau, boekingscentrale van een hotel- of bungalowketen of een reisorganisatie. Een niet-georganiseerde reis is een vakantie waarbij het logies rechtstreeks bij de eigenaar of beheerder werd geboekt, men zonder iets te reserveren op pad ging dan wel op een vaste seizoen- of jaarplaats of in een eigen recreatief onderkomen verbleef. Vanaf 2011 is de vraagstelling over de boekingswijze veranderd. Daarom worden hier alleen de cijfers vanaf 2011 gegeven.

Binnenland

Nederlandse vakantiegangers organiseren hun lange binnenlandse vakanties veelal zelf. Toch werd 43 procent van deze vakanties door een bemiddelende instantie georganiseerd (tabel 4.3.10). Bijna een kwart van de lange binnenlandse reizen werd geboekt bij een boekingscentrale van een hotel- of bungalowketen. Eenzelfde percentage werd rechtstreeks gereserveerd bij de eigenaar of beheerder. Het reisbureau speelde met 13 procent nog altijd een belangrijke rol bij de lange vakanties in Nederland.

Bij de korte binnenlandse vakanties werd ongeveer de helft door een bemiddelende instantie georganiseerd (tabel 4.3.11).

4.3.10 Lange vakanties in Nederland naar organisatievorm

	2011	2012	2013	2011	2012	2013
	%			x 1 000		
Georganiseerde reizen	43	43	43	3 550	3 420	3 610
waarvan						
geboekt bij een reisbureau	13	11	13	1 070	870	1 100
geboekt bij een boekingscentrale van een hotel- of bungalowketen	22	23	22	1 860	1 850	1 840
rechtstreeks geboekt bij een reisorganisatie	0	1	1	40	70	60
geboekt bij een andere bemiddelingsinstantie	7	8	7	580	620	620
Niet-georganiseerde reizen	57	57	57	4 720	4 620	4 700
waarvan						
logies rechtstreeks gereserveerd bij eigenaar of beheerder	24	22	23	1 950	1 810	1 900
logies niet gereserveerd:						
niet vooraf geboekt	14	14	14	1 170	1 110	1 150
vaste standplaats, eigen onderkomen	19	21	20	1 600	1 710	1 650
Totaal	100	100	100	8 260	8 040	8 310

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

4.3.11 Korte vakanties in Nederland naar organisatievorm

	2011	2012	2013	2011	2012	2013
	%			x 1 000		
Georganiseerde reizen	47	49	51	4 470	4 960	4 690
waarvan						
geboekt bij een reisbureau	10	9	9	920	930	830
geboekt bij een boekingscentrale van een hotel- of bungalowketen	21	20	18	1 990	2 060	1 650
rechtstreeks geboekt bij een reisorganisatie	1	0	1	60	40	60
geboekt bij een andere bemiddelingsinstantie	16	19	23	1 490	1 920	2 150
Niet-georganiseerde reizen	53	51	49	5 010	5 130	4 490
waarvan						
logies rechtstreeks gereserveerd bij eigenaar of beheerder	19	17	18	1 810	1 750	1 680
logies niet gereserveerd:						
niet vooraf geboekt	9	11	11	890	1 130	1 030
vaste standplaats, eigen onderkomen	24	22	19	2 310	2 250	1 780
Totaal	100	100	100	9 480	10 080	9 180

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Buitenland

Nederlanders kiezen bij vakantie reizen naar het buitenland het liefst voor een georganiseerde vakantie reis. Bij het boeken van lange vakanties maakten zij vooral gebruik van de diensten van een reisbureau. In 2013 ging het daarbij om 5,9 miljoen lange buitenlandse vakanties (tabel 4.3.12).

Ook voor korte buitenlandse vakanties wordt vaak een bemiddelende instantie geraadpleegd. In 2013 was drie kwart van de korte buitenlandse vakanties georganiseerd, het reisbureau bleef hierbij van belang met bijna 800 duizend korte vakanties. Nederlanders vertrekken, net als voor lange vakanties, ook voor korte vakanties niet vaak op de bonnefooi naar het buitenland (tabel 4.3.13).

Voor Nederlanders met een eigen recreatief onderkomen in het buitenland is een boeking niet aan de orde. Zij kunnen naar hun stacaravan, vakantie huisje en dergelijke gaan wanneer zij willen. Zoals eerder vermeld, is de omvang van deze groep echter zeer bescheiden.

4.3.12 Lange vakanties in het buitenland naar organisatievorm

	2011	2012	2013	2011	2012	2013
	%			x 1 000		
Georganiseerde reizen	71	71	70	10 590	10 490	10 050
waarvan						
geboekt bij een reisbureau	42	41	41	6 260	6 150	5 900
geboekt bij een boekingscentrale van een hotel- of bungalowketen	9	9	8	1 280	1 270	1 160
rechtstreeks geboekt bij een reisorganisatie	9	8	8	1 390	1 160	1 180
geboekt bij een andere bemiddelingsinstantie	11	13	12	1 660	1 920	1 800
Niet-georganiseerde reizen	29	29	30	4 270	4 360	4 400
waarvan						
logies rechtstreeks gereserveerd bij eigenaar of beheerder	14	14	15	2 130	2 100	2 130
logies niet gereserveerd:						
niet vooraf geboekt	9	10	10	1 390	1 460	1 460
vaste standplaats, eigen onderkomen	5	5	6	750	800	810
Totaal	100	100	100	14 860	14 840	14 450

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

4.3.13 Korte vakanties in het buitenland naar organisatievorm

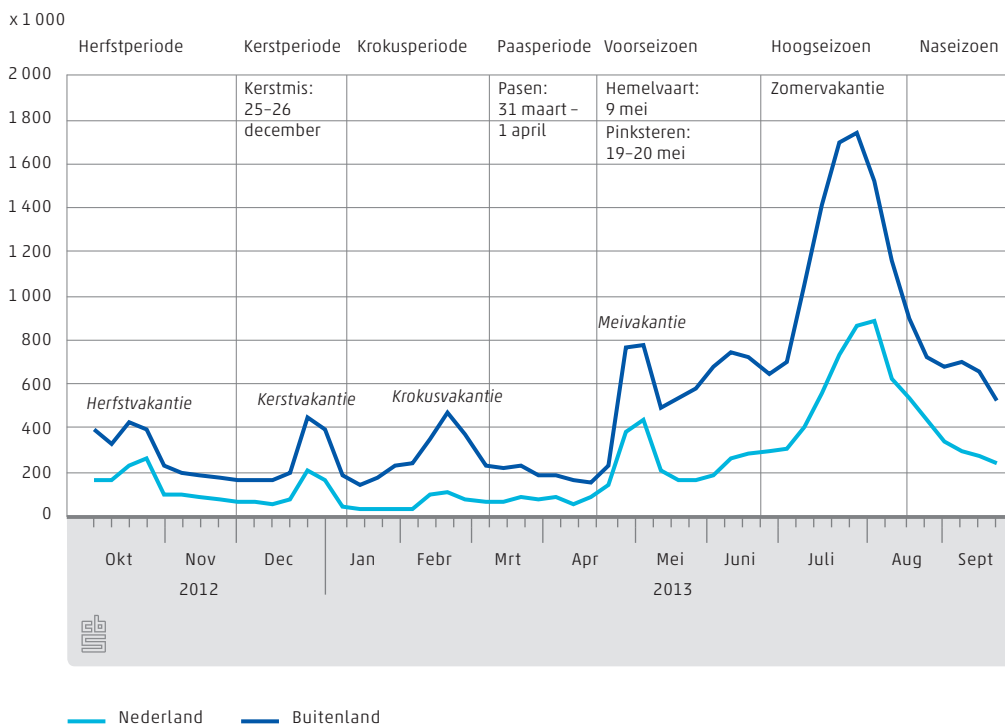
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
	%			x 1 000		
Georganiseerde reizen	71	73	75	2 640	2 750	2 730
waarvan						
geboekt bij een reisbureau	22	22	21	810	830	770
geboekt bij een boekingscentrale van een hotel- of bungalowketen	14	14	13	510	510	470
rechtstreeks geboekt bij een reisorganisatie	8	8	7	300	300	260
geboekt bij een andere bemiddelingsinstantie	28	29	34	1 020	1 110	1 230
Niet-georganiseerde reizen	29	27	25	1 060	1 040	920
waarvan						
logies rechtstreeks gereserveerd bij eigenaar of beheerder	11	12	11	420	450	410
logies niet gereserveerd:						
niet vooraf geboekt	10	12	9	360	440	340
vaste standplaats, eigen onderkomen	8	4	5	280	150	170
Totaal	100	100	100	3 700	3 790	3 650

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

4.4 Vakantiespreiding

Grafiek 4.4.1 laat zien hoe de lange vakanties in Nederland en buitenland over het jaar 2013 verdeeld waren. Per week is te zien hoeveel Nederlanders er gemiddeld met vakantie waren. De maanden juli en augustus – het hoogseizoen – zijn traditioneel gezien de maanden waarin het meeste vakantieverkeer plaatsvindt, zo ook in 2013. Dit geldt voor zowel de binnenlandse als de buitenlandse lange vakanties. De vier drukste weken van 2013 vielen in de periode 13 juli tot en met 9 augustus. Zo waren in de week 27 juli tot en met 2 augustus ruim 2,6 miljoen Nederlanders met lange vakantie, waarvan 1,7 miljoen in het buitenland en 0,9 miljoen in eigen land. Buiten het hoogseizoen gaan relatief veel mensen op vakantie in de meivakantie en in juni. Ook de herfst-, kerst- en krokusvakantie blijven, weliswaar in mindere mate, van belang voor lange vakanties. Voor velen is dan een wintersport- of zomervakantie het belangrijkste doel van de reis.

4.4.1 Nederlanders op lange vakantie, naar kalenderweek¹⁾, 2012-2013

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

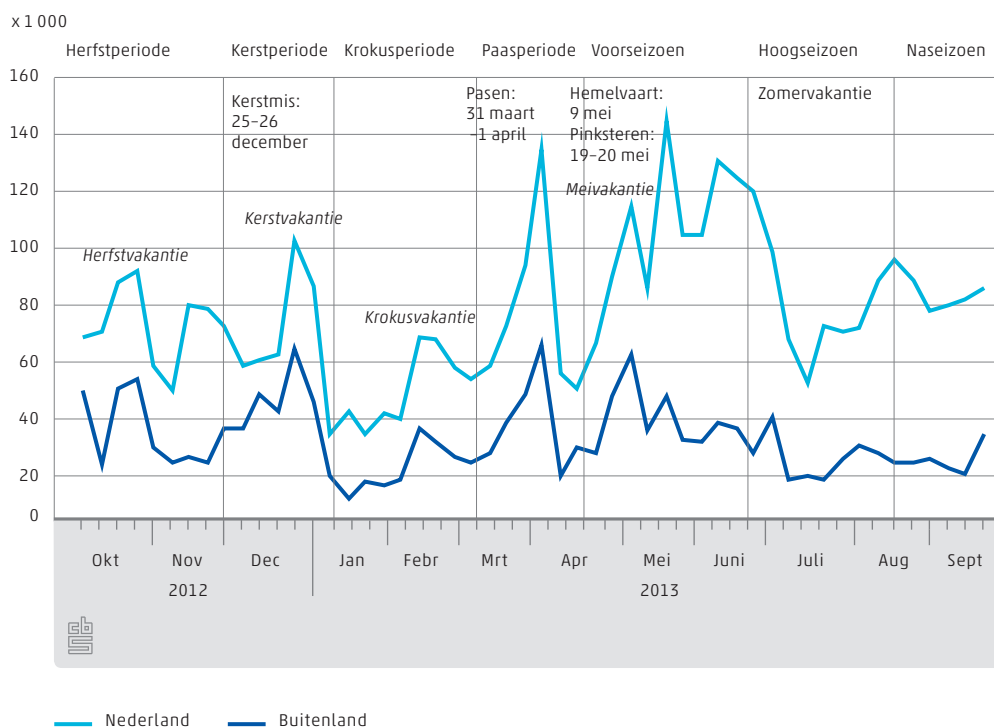
¹⁾ Gemiddelde van het aantal Nederlanders per dag in de betreffende week.

Dat vakanties vaak in specifieke perioden geconcentreerd zijn, wordt voor een belangrijk deel verklaard doordat een groot deel van de Nederlanders gebonden is aan bijvoorbeeld schoolvakanties en/of collectieve bedrijfssluitingen.

De spreiding van de korte vakanties over het vakantiejaar 2013 is weergegeven in grafiek 4.4.2. Korte vakanties worden veelal in eigen land doorgebracht. Daarbij springen de weken rondom Hemelvaart en Pinksteren er duidelijk uit. Maar in 2013 gingen ook eind maart, met Pasen, opvallend veel Nederlanders voor een korte vakantie weg. Doorgaans komt de korte verblijfsrecreatie in Nederland pas goed op gang als in april de meeste campings weer open zijn. Pasen en de meivakantie zijn dan de eerste gelegenheden om er een paar dagen op uit te trekken.

Tijdens het hoogseizoen vinden er minder korte vakanties plaats, omdat veel mensen dan voor een langere periode op vakantie gaan. Eenmaal terug van een lange vakantie, gaat menig een in het naseizoen nog een paar dagen weg. Dit patroon is ook terug te zien in de vakantiespreiding van 2013.

4.4.2 Nederlanders op korte vakantie, naar kalenderweek¹⁾, 2012-2013

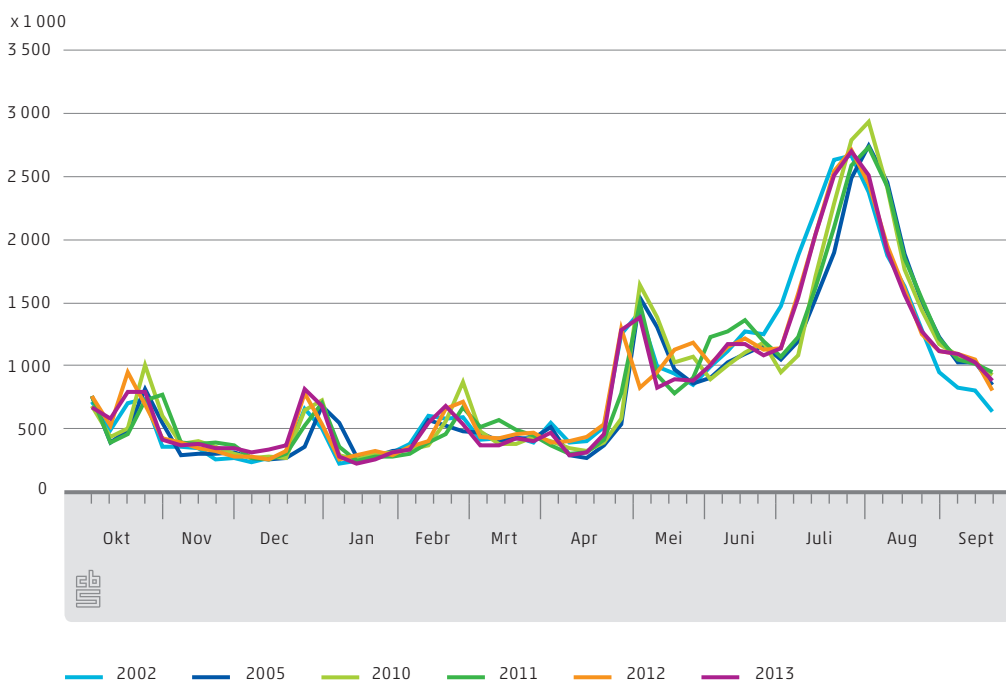
Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

¹⁾ Gemiddelde van het aantal Nederlanders per dag in de betreffende week.

Korte vakanties in het buitenland zijn gelijk over het jaar verspreid dan de vakanties in Nederland. Toch nodigen ook hier de schoolvakanties in de winterperiode en de vrije dagen rond Hemelvaart en Pinksteren het meest uit om voor een korte periode op vakantie te gaan.

Grafiek 4.4.3 geeft het aantal Nederlanders weer dat gemiddeld per week op vakantie was in de afgelopen jaren. Het patroon is vrijwel stabiel in de tijd. Grafiek 4.4.4 toont de spreiding van de populaire meimaand, waarin drie duidelijke vakantiemomenten te onderscheiden zijn: de periode rond (toen nog) Koninginnedag en 5 mei, Hemelvaart en Pinksteren. De periode Koninginnedag-Bevrijdingsdag was in 2013 het populairst. In dat jaar waren er begin mei ruim 1,5 miljoen Nederlanders met vakantie, terwijl met Pinksteren dit er ongeveer 1 miljoen waren. In mei 2002, het jaar waarin Hemelvaart en Pinksteren op exact dezelfde datum vielen als in 2013, was Hemelvaart het populairst.

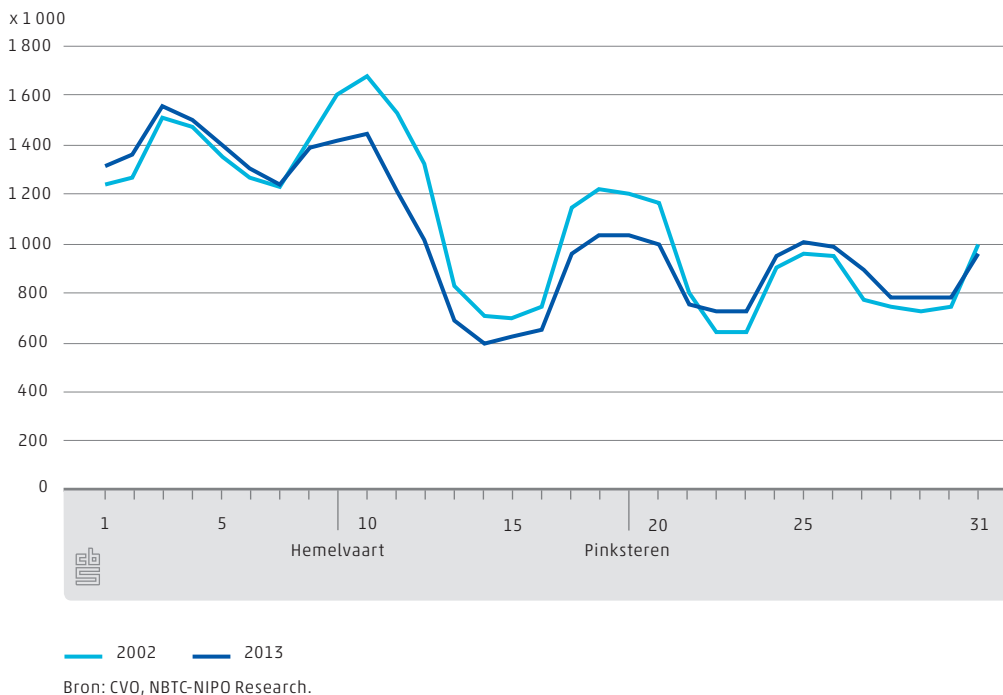
4.4.3 Nederlanders op vakantie, naar kalenderweek, 2002-2013¹⁾

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

¹⁾ Gemiddelde van het aantal Nederlanders per dag in de betreffende week.

4.4.4 Nederlanders op vakantie, naar dag in mei

4.5 Vakantie-uitgaven

Vakantie-uitgaven zijn de kosten die specifiek voor de vakantie zelf worden gemaakt. Hieronder vallen reiskosten, verblijfkosten, uitgaven aan voeding en alle overige kosten die rechtstreeks verband houden met de vakantie, zoals verzekeringen, entrees, souvenirs en foto- en filmmateriaal. Uitgaven voor duurzame recreatiegoederen zoals een caravan, tent, boot, kampeeruitrusting en dergelijke blijven buiten beschouwing. De reden hiervoor is dat deze niet aan één specifieke vakantie kunnen worden toegerekend. Hetzelfde geldt voor de huur van een vaste stand- of ligplaats, die eveneens voor een onbekend aantal vakanties kan worden benut.

In 2013 werd door de Nederlanders naar schatting in totaal 15,4 miljard euro uitgegeven aan vakanties (tabel 4.5.1). Van dit totale budget had 88 procent, ofwel 13,5 miljard euro, betrekking op lange vakanties. Voor lange vakanties naar het buitenland werd in totaal 11,7 miljard euro neergeteld, bij lange vakanties in eigen land lag het bedrag op 1,8 miljard euro. Als rekening wordt gehouden met de inflatie zijn de uitgaven aan binnenlandse vakanties sinds 2002 licht gedaald, terwijl de uitgaven aan buitenlandse vakanties licht zijn gestegen.

4.5.1 Uitgaven voor vakanties naar bestemming en seizoen

	Lange vakanties						Korte vakanties					
	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2002	2005	2010	2011	2012	2013
	mld euro											
Nederland	1,9	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8	1,0	0,8	1,0	1,0	1,1	1,0
Buitenland	8,9	9,6	11,4	11,6	12,0	11,7	0,9	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9
Winter	4,1	3,9	4,6	4,5	4,6	4,7	1,0	0,8	1,0	1,0	1,1	1,1
Zomer	6,7	7,3	8,6	8,8	9,2	8,8	0,8	0,7	0,8	0,8	0,9	0,8
Totaal	10,8	11,2	13,2	13,4	13,7	13,5	1,8	1,5	1,8	1,8	2,0	1,9
Cijfers gecorrigeerd voor inflatie												
Nederland	1,9	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,0	0,8	0,9	0,9	0,9	0,8
Buitenland	8,9	9,1	10,0	10,0	10,1	9,6	0,9	0,7	0,7	0,7	0,8	0,7
Winter	4,1	3,7	4,1	3,9	3,9	3,9	1,0	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9
Zomer	6,7	6,9	7,6	7,6	7,7	7,2	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8	0,7
Totaal	10,8	10,7	11,6	11,5	11,5	11,1	1,8	1,4	1,6	1,5	1,7	1,6

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

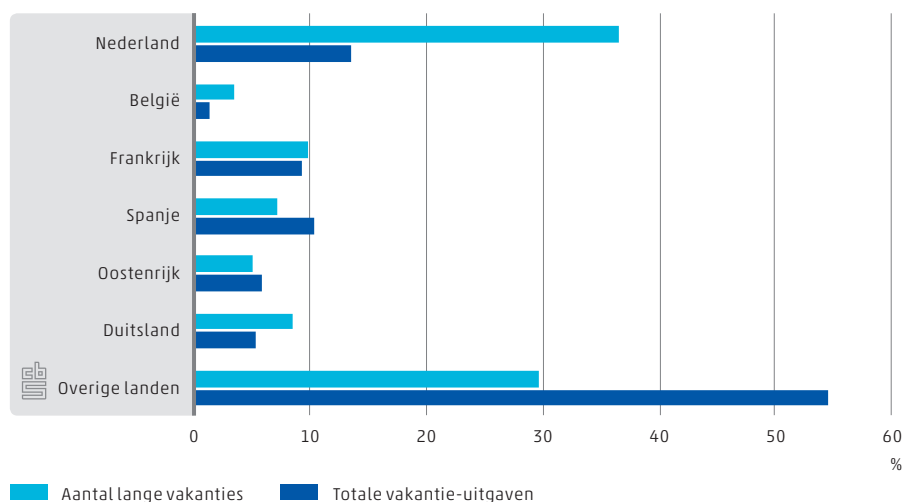
€ 15,4 miljard door
Nederlanders uitgegeven aan vakantie

Bij de korte vakanties waren de kosten nagenoeg evenredig over binnen- en buitenlandse vakanties verdeeld. Aan beide werd in 2013 ongeveer 1 miljard euro uitgegeven. Deze kosten zijn, rekening houdend met inflatie, sinds 2002 licht gedaald.

Grafiek 4.5.2 toont de verdeling van het aantal lange vakanties en de daaraan gerelateerde vakantie-uitgaven naar land van bestemming. In 2013 werd 37 procent van alle lange vakanties in Nederland doorgebracht, terwijl slechts 13 procent van de uitgaven daarop betrekking had. Dit komt waarschijnlijk doordat vervoerskosten een belangrijk deel van de totale uitgaven vormen. Voor reizen naar verre bestemmingen, die hier onder het kopje 'overige landen' vallen, zijn de uitgaven aan vervoer uiteraard hoger dan voor reizen in Nederland. In de top vijf van buitenlandse bestemmingen hadden veruit de meeste uitgaven betrekking op de vakantielanden Frankrijk en Spanje. Ondanks een relatief klein aandeel van Spanje in het aantal vakanties werd door de Nederlanders aan Spanje toch het belangrijkste deel van het totale vakantiebudget uitgegeven.

Bij de interpretatie van deze gegevens moet men er echter wel rekening mee houden dat niet alle uitgaven aan een bepaalde vakantie in het vakantieland zelf worden gerealiseerd. Zo profiteren bijvoorbeeld ook de horecabedrijven en benzinestations in doorgangslanden van de vakantiegangers die op doorreis zijn en komt een deel van de reissom die men aan een reisbureau betaalt ten goede aan de toeristische sector in eigen land.

4.5.2 Aandeel van het bestemmingsland in het aantal lange vakanties en in de totale uitgaven aan lange vakanties, 2013

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Aan lange vakanties in eigen land gaven Nederlanders in 2013 gemiddeld 219 euro per persoon uit. Bij korte binnenlandse vakanties lag dat bedrag op 112 euro (tabel 4.5.3). Voor reizen waarbij gebruik werd gemaakt van eigen vervoer, was men – ongeacht de duur van de vakantie – gemiddeld genomen iets voordeliger uit dan voor vakanties waarbij andere vervoerswijzen gebruikt werden om op de plaats van bestemming te komen. De verschillen in uitgaven tussen de zomer- en wintervakanties zijn vooral terug te voeren op verschillen in de gemiddelde duur van de vakanties en de vorm van logies. Zo duurden de lange wintervakanties gemiddeld 3 dagen korter dan de lange zomervakanties (tabel 4.2.2), waardoor de gemiddelde kosten in de winterperiode lager uitvielen. Tegelijkertijd drukten de ‘goedkopere’ kampeervakanties de kosten van de zomervakanties en laten de ‘duurdere’ overnachtingen in hotels en appartementen de gemiddelde uitgaven aan een wintervakantie stijgen.

4.5.3 Gemiddelde uitgaven per vakantieganger per vakantie in Nederland, naar seizoen en vervoerswijze, 2013

	Lange vakanties			Korte vakanties		
	winter	zomer	totaal	winter	zomer	totaal
	euro					
Met eigen vervoer	174	236	215	116	104	110
Met overig vervoer	¹⁾	271	280	137	139	138
Totaal	182	238	219	118	107	112

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

¹⁾ Vanwege een te gering aantal waarnemingen in het onderzoek is de uitkomst niet vermeld.

Hetzelfde patroon geldt voor de buitenlandse vakanties. Ondanks het feit dat de lange zomervakanties gemiddeld 3 dagen langer duren dan de lange wintervakanties, verschillen de totale gemiddelde kosten per vakantieganger voor beide soorten vakanties niet veel. Aan lange vakanties werd in 2013 per persoon gemiddeld 810 euro uitgegeven en aan korte vakanties 250 euro (tabel 4.5.4). Vakanties waarbij gereisd werd met eigen vervoer waren gemiddeld ruim de helft goedkoper dan vakanties met overige vervoerswijzen.

4.5.4 Gemiddelde uitgaven per vakantieganger per vakantie in het buitenland, naar seizoen en vervoerswijze, 2013

	Lange vakanties			Korte vakanties		
	winter	zomer	totaal	winter	zomer	totaal
	euro					
Met eigen vervoer	435	571	528	178	180	179
Met overig vervoer	1 092	1 125	1 111	385	395	388
Totaal	797	817	810	255	243	250

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Dit geldt niet voor de landen afzonderlijk. Een vakantieganger die met eigen vervoer naar Spanje of Frankrijk ging, was met 22 respectievelijk 66 euro nauwelijks goedkoper uit dan degenen die op een andere manier reisden. Bij bestemmingen als Duitsland en Italië was de auto wel beduidend goedkoper, met 223 respectievelijk 117 euro per vakantieganger (tabel 4.5.5). Van de meest bezochte landen gaven Nederlanders in Griekenland voor een lange vakantie het meest uit, namelijk 997 euro per vakantieganger. Bij de vakantiebestemmingen Spanje, Turkije en Italië gaf men circa 150 euro per persoon minder uit. Van de ons omringende landen werd aan een vakantie in Groot-Brittannië het meest uitgegeven en in België het minst. Zeker gezien de relatief korte gemiddelde vakantieduur was Groot-Brittannië een relatief dure bestemming. Per vakantiedag betaalde men hier 62 euro per persoon, wat vergelijkbaar was met Spanje, Oostenrijk en Italië. Aan lange vakanties in Frankrijk en Duitsland werd per vakantiedag evenveel uitgegeven, namelijk 38 euro per persoon.

Aan een korte vakantie met Frankrijk als bestemming werd beduidend meer uitgegeven per vakantieganger (tabel 4.5.6). In 2013 betaalden Nederlanders hier 262 euro per persoon voor gemiddeld 3,4 vakantiedagen. Dat was 76 euro per dag. Nederlanders die voor Duitsland kozen betaalden 178 euro per persoon per vakantie en voor België werd 165 euro per persoon uitgegeven.

4.5.5 Uitgaven per vakantieganger per lange vakantie, naar vakantiebestemming, 2013

	Vakantie met eigen vervoer	Vakantie met overig vervoer	Totaal	Gemiddelde vakantieduur	Gemiddelde uitgaven per persoon per dag
	euro			dagen	euro
Land van bestemming					
Nederland	215	281	219	9,8	22
België	231	¹⁾	232	9,7	24
Frankrijk	545	611	553	14,7	38
Spanje	838	860	857	13,1	65
Oostenrijk	676	¹⁾	696	11,1	63
Groot-Brittannië	¹⁾	690	651	10,6	62
Duitsland	352	575	378	10,1	38
Italië	789	906	836	14,1	59
Griekenland	¹⁾	996	997	12,3	81
Turkije	¹⁾	814	813	11,4	71
Overige landen	609	1 551	1 298	15,1	86

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

¹⁾ Vanwege een te gering aantal waarnemingen in het onderzoek is de uitkomst niet vermeld.

4.5.6 Uitgaven per vakantieganger per korte vakantie, naar vakantiebestemming, 2013

	Totaal	Gemiddelde vakantieduur	Gemiddelde uitgaven per persoon per dag
	euro	dagen	euro
Land van bestemming			
Nederland	112	3,1	36
België	165	3,1	53
Frankrijk	262	3,4	76
Duitsland	178	3,3	54
Overige landen	430	3,6	120

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

Aan binnenlandse vakanties (korte en lange samen) waarbij werd vertoefd in seizoenrecreatieve logiesvormen werd in 2013 in totaal 291 miljoen euro uitgegeven (tabel 4.5.7). Dit komt neer op gemiddeld 85 euro per persoon per vakantie. Aan de toeristische logiesvormen werd in Nederland 2,6 miljard euro besteed, dat was gemiddeld 182 euro per persoon per vakantie. Vakantiegangers die in een zomerhuisje of vakantiebungalow verbleven, besteedden per persoon iets meer aan hun vakantie dan vakantiegangers die in een hotel verbleven. Maar hun vakantie duurde gemiddeld ook langer. Rekening houdend met de vakantieduur waren Nederlanders die een caravan huurden het goedkoopst uit. Zij besteedden 18 euro per persoon per vakantiedag. De hotelgangers waren het duurst uit met 54 euro per persoon per dag.

4.5.7 Uitgaven aan binnenlandse vakanties, naar soort verblijf, 2013

	Totaal	Gemiddelde uitgaven per persoon per vakantie	Gemiddelde vakantieduur	Gemiddelde uitgaven per persoon per dag
	mln euro	euro	dagen	euro
Seizoenrecreatieve logiesvormen	291	85	7,6	11
waarvan				
caravan, vouwwagen	112	68	7,8	9
overige logiesvormen	179	100	7,5	13
Toeristische logiesvormen	2560	182	6	31
waarvan				
hotel	692	188	3,4	54
zomerhuisje, vakantiebungalow	1006	197	6,2	32
tent, bungalowtent	100	143	7,2	20
caravan, vouwwagen, camper	324	171	9,5	18
overige logiesvormen	439	164	6,1	27

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

In het buitenland gaven de Nederlanders die in een hotel verbleven het meest uit aan hun vakantie. Een hotelvakantie kostte gemiddeld 843 euro per persoon, wat neerkwam op 95 euro per persoon per dag (tabel 4.5.8). Vakantiegangers die in een caravan of tent verbleven waren per vakantiedag het goedkoopst uit. Zij betaalden ongeveer 35 euro per persoon per dag. Zij bleven dan ook ruim twee weken, bijna dubbel zo lang als de hotelgasten. De totale kosten per persoon kwamen uit op gemiddeld 554 euro voor degenen die in een tent verbleven en 607 euro voor degenen die in een caravan of camper verbleven.

4.5.8 Uitgaven aan buitenlandse vakanties, naar soort verblijf, 2013

	Totaal	Gemiddelde uitgaven per per- soon per vakantie	Gemiddelde vakantieduur	Gemiddelde uitgaven per persoon per dag
	mln euro	euro	dagen	euro
Seizoenrecreatieve logiesvormen	312	316	13	24
Toeristische logiesvormen	12 301	719	11	66
waarvan				
woning van familie, vrienden of kennissen	573	478	11	44
woning van een andere particulier	520	520	11	46
hotel	5 993	843	9	95
appartement	1 468	768	11	70
zomerhuisje, vakantiebungalow	1 082	522	10	51
tent, bungalowtent	468	554	15	36
caravan, vouwwagen, camper	1 167	607	18	35
overige logiesvormen	1 030	985	10	98

Bron: CVO, NBTC-NIPO Research.

5.

Inkomend

toerisme

In dit hoofdstuk gaat het over buitenlandse toeristen die Nederland bezoeken. Het vakantiegedrag van buitenlandse gasten komt uitgebreid aan bod. Het gaat onder andere om de aantallen buitenlandse toeristen en hun overnachtingen, hun favoriete bestemmingen en de soorten logiesaccommodaties waar zij verblijven. Ten slotte worden de verschillen tussen gasten uit verschillende herkomstlanden onder de loep genomen.

5.1 Inleiding

Het vorige hoofdstuk beschreef twee van de drie hoofdstromen van het toerisme, te weten de vakanties van Nederlanders in het binnenland (binnenlands toerisme) en in het buitenland (uitgaand toerisme). In aanvulling hierop beschrijft dit hoofdstuk de derde hoofdstroom, het inkomend toerisme. Daarbij gaat het om de bezoeken van buitenlanders (niet-ingezetenen) aan Nederland. Deze stroom wordt door internationale organisaties betiteld als 'international arrivals' en 'international overnight stays'. Dit maakt het beeld van het toerisme in Nederland vanuit de vraagkant compleet.

Voor de beschrijving van het inkomende toerisme zijn twee belangrijke bronnen beschikbaar. Ten eerste gaat het om de statistiek Logiesaccommodaties (SLA). Deze statistiek vraagt op maandbasis aan logiesaccommodaties in Nederland, zoals hotels, campings en bungalowparken, met 10 of meer bedden of standplaatsen naar aantallen toeristen en aantallen overnachtingen van deze toeristen. Hierbij gaat het om zowel Nederlandse als buitenlandse toeristen. Bij de buitenlandse toeristen wordt onderscheid gemaakt naar land van herkomst. In tegenstelling tot de informatie over de vakanties van Nederlanders in het vorige hoofdstuk, worden bij de SLA geen vragen gesteld aan de toeristen zelf, maar wordt de informatie verkregen bij de logiesaccommodaties, de aanbodkant. De SLA wordt één keer per drie jaar aangevuld met een uitgebreid onderzoek naar het inkomend toerisme (SIT).

De SIT, als tweede bron, vraagt aan buitenlandse toeristen naar onder meer hun motief om naar Nederland te komen, de activiteiten die zij hebben ondernomen tijdens hun verblijf, de wijze van transport en hun uitgaven. De waarneming van de SIT is grotendeels gebaseerd op een nagestuurde internetvragenlijst. Bij het afronden van deze publicatie waren de resultaten van de SIT 2013–2014 nog niet beschikbaar. Dit hoofdstuk beperkt zich dan ook tot de resultaten van de SLA. Daarbij gaat het dus alleen om aantallen buitenlandse toeristen en hun

overnachtingen naar land van herkomst en de daaruit af te leiden gemiddelde verblijfsduur. Het aantal vakanties van buitenlandse toeristen kan hier niet uit worden afgeleid. Doordat de SLA zich beperkt tot de buitenlandse toeristen die in logiesaccommodaties met 10 of meer bedden of standplaatsen verblijven, wordt een deel van het inkomend toerisme gemist. Buitenlandse toeristen die bijvoorbeeld verblijven bij familie of kennissen, op een boot, in een particuliere of eigen vakantiewoning of in de kleinere logiesaccommodaties, zoals een bed and breakfast met 9 bedden of minder, worden niet in de resultaten meegenomen. Het is niet geheel duidelijk hoe groot deze 'gemiste' groep is. Anderzijds zal er sprake zijn van enige overschatting omdat elke toerist in een logiesaccommodatie wordt meegeteld, terwijl diezelfde toerist tijdens zijn verblijf in Nederland in meer dan één accommodatie kan hebben verbleven. De SLA verschaft ook geen informatie over het inkomend dagtoerisme of het transitverkeer waarbij geen sprake is van een overnachting in Nederland.

38% van gasten in Nederlandse logiesaccommodaties uit buitenland

5.2 Aantal buitenlandse gasten en overnachtingen stijgt

In totaal waren in 2013 in Nederland bijna 12,8 miljoen buitenlanders te gast in de logiesaccommodaties, ruim een half miljoen meer dan in 2012. Dat is 38 procent van het totale aantal toeristen dat in 2013 in een logiesaccommodatie in Nederland verbleef, en een groei van 4,7 procent ten opzichte van 2012. Het aantal overnachtingen van buitenlandse toeristen groeide in 2013 sterker, van 29,6 miljoen in 2012 naar 31,8 miljoen overnachtingen in 2013, een stijging van 7,4 procent. Dit resulteerde in een kleine stijging van de gemiddelde verblijfsduur van 2,4 naar 2,5 overnachtingen. Uitgesplitst naar hotels en dergelijke en overige

logiesaccommodaties¹⁾, kwam dat neer op een gemiddelde verblijfsduur van respectievelijk 1,8 en 4,9 overnachtingen. Dit zijn aantallen die al jaren nagenoeg hetzelfde zijn. Over een langere periode gezien is er wel een kleine daling te zien.

Grafiek 5.2.1 toont de ontwikkeling van het aantal buitenlandse toeristen over een langere periode op basis van de jaarlijkse procentuele ontwikkeling.²⁾ De dalen na de aanslagen van september 2001 in New York en het begin van de financiële crisis in 2007 zijn duidelijk te zien. Daarbij is het verloop van het aantal buitenlandse toeristen dat in de overige logiesaccommodaties verblijft veel grilliger dan dat van de hotels.

5.2.1 Ontwikkeling van het aantal buitenlandse toeristen, naar logiesvorm

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

Vanaf 2004 was de groei van het aantal buitenlandse toeristen gemiddeld 2,9 procent per jaar. Voor de jaren vanaf 2009 was dat 3,7 procent per jaar. Voor hotels was dat respectievelijk 3,4 procent en 3,7 procent en voor de overige

¹⁾ Hotels en dergelijke betreffen hotels, pensions en jeugdaccommodaties. In dit hoofdstuk wordt met de term 'hotels' deze hele groep bedoeld. Overige logiesaccommodaties betreffen kampeer- en huisjesterreinen en groepsaccommodaties.

²⁾ Door een methodebreuk in de SLA in 2012, is het niet goed mogelijk om absolute aantallen met elkaar te vergelijken.

logiesaccommodaties respectievelijk 1,4 procent en 4,6 procent.³⁾ Het absolute niveau van het aantal buitenlandse toeristen in 2000 is pas in 2010 weer duidelijk overtroffen, hoewel er een piek was in de periode 2005–2008. De ontwikkeling van het aantal overnachtingen van buitenlandse toeristen volgde ongeveer hetzelfde patroon als dat van de ontwikkeling van het aantal buitenlandse toeristen.

Vanaf 2009 groeit het aantal buitenlandse toeristen en hun overnachtingen weer duidelijk. Deze groei lijkt zich ook in het eerste kwartaal van 2014 door te zetten. Zo groeide het aantal buitenlandse toeristen in het eerste kwartaal van 2014 met 9 procent ten opzichte van het eerste kwartaal van 2013 en het aantal overnachtingen met 3 procent.

5.3 Vooral gasten uit Europa in Nederlandse logiesaccommodaties

De meeste toeristen kwamen in 2013 uit Europa (81 procent) en dan met name uit onze buurlanden Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk. Het aantal overnachtingen per land van herkomst laat dit nog duidelijker zien (tabel 5.3.1 en 5.3.2). Hierbij speelt een rol dat Duitsers en Belgen langer dan gemiddeld in Nederland verbleven en dan vooral in de overige logiesaccommodaties. Van buiten Europa kwamen de meeste toeristen in 2013 uit Amerika en Azië. Samen waren deze werelddelen goed voor 17 procent van het totale aantal gasten. Doordat met name de toeristen uit Azië korter dan gemiddeld in Nederland verbleven, zorgden zij voor slechts 13 procent van het totale aantal overnachtingen (zie tabel 5.3.3).

³⁾ Hier is het meetkundige gemiddelde van de procentuele jaarlijkse ontwikkelingen gebruikt. Het is een indicatie voor de ontwikkeling tussen 2004 en 2013 en tussen 2009 en 2013. Het zegt niets over het daadwerkelijke verloop van de groei- of krimpprocentages in de tussenliggende jaren. Door de afronding op één cijfer achter de komma ontstaat ook enige onnauwkeurigheid.

5.3.1 Buitenlandse gasten, naar land van herkomst, alle logiesaccommodaties

	Gasten		Verdeling naar herkomst	Ontwikkeling per jaar				Ontwikkeling over periode		
			2013	2009–	2010–	2011–	2012–	2012–	2004–	2009–
	2012	2013		2010	2011	2012	2013	2013	2013	2013
	x 1 000		%	%				x 1 000	% per jaar	
Totaal buitenland	12 206	12 783	100	9,7	3,8	3,4	4,7	577	2,9	3,7
Europa exclusief Nederland	9 744	10 286	80,5	7,9	2,6	3,1	5,6	542	2,8	3,3
België	1 537	1 673	13,1	7,3	7,0	8,7	8,8	136	7,4	7,5
Denemarken	141	144	1,1	11,1	-8,9	-1,0	2,1	3	1,8	-0,8
Duitsland	3 209	3 495	27,3	3,8	4,6	1,1	8,9	286	1,6	3,8
Frankrijk	666	680	5,3	16,4	-0,3	-3,7	2,1	14	3,5	2,8
Italië	456	461	3,6	20,2	-1,2	-0,7	1,1	5	2,6	3,3
Spanje	427	395	3,1	25,2	-3,3	-4,5	-7,5	-32	3,2	0,9
Verenigd Koninkrijk	1 662	1 680	13,1	10,4	-3,0	7,0	1,1	18	-0,1	-0,1
Zweden	143	142	1,1	12,7	10,1	10,6	-0,7	-1	2,6	3,8
Zwitserland en Liechtenstein	228	233	1,8	10,5	11,3	7,8	2,2	5	6,8	7,8
Overige landen Eurozone	459	492	3,8	6,0	2,5	0,9	7,2	33	5,1	3,8
Overig Europa	815	892	7,0	-3,0	7,1	5,6	9,4	77	5,7	3,6
Amerika	1 381	1 337	10,5	20,2	7,9	0,2	-3,2	-44	2,5	3,5
Azië	797	875	6,8	10,4	10,9	13,8	9,8	78	5,0	8,5
Australië en Oceanië	170	165	1,3	34,5	7,9	2,8	-2,9	-5	5,6	7,0
Afrika	114	121	0,9	23,6	10,7	-2,1	6,1	7	-0,9	5,8

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

De groei van het aantal buitenlandse toeristen met ruim een half miljoen in 2013 was vooral het gevolg van de groei van toeristen uit Europa, met name uit Duitsland en België. Van buiten Europa nam het aantal gasten uit Azië sterk toe. Er kwamen vooral minder buitenlandse toeristen uit Spanje, Amerika en Australië en Oceanië. Ook hier volgde het aantal overnachtingen de trend van het aantal gasten.

Het grootste deel van de buitenlandse toeristen verbleef in 2013 in hotels (78 procent). Europeanen verbleven ook meer dan gemiddeld in andere logiesvormen. Dat komt vooral tot uiting bij de overnachtingen. Toeristen van buiten Europa verbleven vrijwel allemaal in hotels.

5.3.2 Overnachtingen van buitenlandse gasten, naar land van herkomst, alle logiesaccommodaties

	Overnachtingen		Verdeling naar herkomst	Ontwikkeling per jaar					Ontwikkeling over periode	
			2013	2009–	2010–	2011–	2012–	2012–	2004–	2009–
	2012	2013		2010	2011	2012	2013	2013	2013	2013
	x 1 000		%	%				x 1 000	% per jaar	
Totaal buitenland	29 570	31 771	100	7,1	3,5	0,6	7,4	2 201	1,7	3,5
Europa exclusief Nederland	25 113	27 214	85,7	5,5	2,9	0,0	8,4	2 101	1,5	3,1
België	3 945	4 393	13,8	5,2	8,3	7,2	11,4	448	6,8	8,0
Denemarken	291	298	0,9	8,8	-5,2	-6,4	2,4	7	0,8	-1,8
Duitsland	11 284	12 579	39,6	2,3	3,4	-3,8	11,5	1 295	0,2	3,1
Frankrijk	1 319	1 357	4,3	18,3	-3,3	-2,5	2,9	38	3,2	2,9
Italië	936	955	3,0	21,6	0,4	-2,2	2,0	19	1,4	3,3
Spanje	831	769	2,4	22,0	-2,4	-9,1	-7,5	-62	1,5	-1,3
Verenigd Koninkrijk	3 217	3 258	10,3	9,1	-3,8	7,3	1,3	41	-1,0	-1,0
Zweden	260	272	0,9	12,8	10,7	10,8	4,6	12	1,6	5,1
Zwitserland en Liechtenstein	470	493	1,6	8,5	14,9	4,7	4,9	23	5,8	8,2
Overige landen Eurozone	977	1 082	3,4	2,6	5,0	0,2	10,7	105	4,8	4,1
Overig Europa	1 584	1 759	5,5	-5,4	7,8	3,1	11,0	175	3,9	2,6
Amerika	2 451	2 424	7,6	19,4	4,4	0,9	-1,1	-27	1,8	3,5
Azië	1 444	1 574	5,0	12,3	11,6	10,8	9,0	130	4,3	8,9
Australië en Oceanië	340	329	1,0	33,0	12,4	1,6	-3,2	-11	5,2	7,3
Afrika	224	229	0,7	22,1	7,2	-2,1	2,2	5	-2,0	6,6

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

5.3.3 Buitenlandse gasten, overnachtingen en gemiddelde verblijfsduur, naar land van herkomst en type logies, 2013

	Gasten		Overnachtingen		Gemiddelde verblijfsduur		
	hotels	overige	hotels	overige	totaal	hotels	overige
	%				nachten		
Totaal buitenland	78,4	21,6	57,8	42,2	2,5	1,8	4,9
Europa exclusief Nederland	73,4	26,6	51,2	48,8	2,6	1,8	4,8
België	58,1	41,9	36,2	63,8	2,6	1,6	4,0
Denemarken	90,3	9,7	79,9	20,1	2,1	1,8	4,3
Duitsland	51,0	49,0	27,7	72,3	3,6	2,0	5,3
Frankrijk	88,7	11,3	79,0	21,0	2,0	1,8	3,7
Italië	94,8	5,2	92,8	7,2	2,1	2,0	2,9
Spanje	97,5	2,5	95,1	4,9	1,9	1,9	3,8
Verenigd Koninkrijk	94,9	5,1	87,5	12,4	1,9	1,8	4,8
Zweden	94,4	5,6	89,0	11,0	1,9	1,8	3,8
Zwitserland en Liechtenstein	91,0	9,0	80,1	19,9	2,1	1,9	4,7

5.3.3 Buitenlandse gasten, overnachtingen en gemiddelde verblijfsduur, naar land van herkomst en type logies, 2013 (slot)

	Gasten		Overnachtingen		Gemiddelde verblijfsduur		
	hotels	overige	hotels	overige	totaal	hotels	overige
	%				nachten		
Overige landen Eurozone	88,8	11,2	76,4	23,6	2,2	1,9	4,6
Overig Europa	96,3	3,7	91,5	8,5	2,0	1,9	4,5
Amerika	99,3	0,7	97,9	2,1	1,8	1,8	5,2
Azië	99,0	1,0	95,9	4,1	1,8	1,7	7,1
Australië en Oceanië	97,6	2,4	95,4	4,6	2,0	2,0	3,8
Afrika	98,3	1,7	95,2	4,4	1,9	1,8	5,0

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

Buitenlandse gasten in hotels

Bij hotels hanteert de SLA een uitgebreidere indeling van het land van herkomst van de buitenlandse toeristen dan bij alle logiesvormen. Dat geeft betere mogelijkheden om te zien waar de groei- en krimpmarkten zitten van de toeristen die naar Nederland komen.

In 2013 kwamen veruit de meeste van de buitenlandse hotelgasten uit Europa (75 procent), met name uit Duitsland (18 procent), het Verenigd Koninkrijk (16 procent) en België (10 procent). Van buiten Europa kwamen de meeste hotelgasten in dat jaar uit geheel Amerika (13 procent), waarvan de Verenigde Staten 9 procent, en geheel Azië (9 procent). Gezien hun aandeel is een groei of krimp van het aantal buitenlandse toeristen en hun overnachtingen uit de hierboven genoemde landen en werelddelen van belang voor de Nederlandse toeristenmarkt. Ook kwamen er nog relatief veel hotelgasten uit landen als Frankrijk, Italië en Spanje. Van de overige landen of regio's was het marktaandeel 'slechts' 2 procent of lager.

Vanaf 2009 zat de meeste groei van het aantal buitenlandse hotelgasten, uitgedrukt in een gemiddelde procentuele groei per jaar, bij de zogenaamde BRIC-landen, zoals Brazilië (13 procent), Rusland (12 procent), India (10 procent) en China (12 procent).⁴⁾ Het aandeel van deze landen lag in 2013 echter nog onder de 2 procent van het totale aantal buitenlandse hotelgasten.

⁴⁾ De genoemde groeipercentages betreffen het meetkundige gemiddelde van de jaarlijkse groeipercentages over de periode 2009 tot en met 2013.

Naast de BRIC-landen waren er nog andere sterke groeiemarkten, zoals Indonesië (27 procent), Turkije (15 procent) en Zuid-Korea (12 procent). Ook hier geldt dat deze landen in 2013 maar een heel klein marktaandeel hadden, namelijk elk (ver) onder de 1 procent van het totaal.

Krimpmarkten voor de hotelbranche waren vanaf 2009 vooral Griekenland, Ierland en Denemarken. Sinds 2011 krimpt ook het aantal toeristen uit Spanje en de Verenigde Staten. Deze twee landen waren samen in 2013 nog goed voor 13 procent van het totale aantal hotelgasten.

Nu we gezien hebben waar de buitenlandse toeristen vandaan komen en hoe de ontwikkeling in de afgelopen jaren was, is de volgende vraag waar de buitenlandse toeristen in Nederland verblijven.

5.4 Buitenlandse gasten verblijven vooral in Noord-Holland

Buitenlandse toeristen verbleven in 2013 vooral in de provincies Noord- en Zuid-Holland en in mindere mate in Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. Samen waren zij goed voor een aandeel van 87 procent van alle buitenlandse toeristen en 84 procent van alle overnachtingen (tabel 5.4.1 en 5.4.2). Noord-Holland met de trekpleisters Amsterdam en de kust was in 2013 veruit de belangrijkste provincie voor buitenlandse toeristen; meer dan de helft van alle buitenlandse toeristen overnachtte tijdens hun verblijf in Nederland in die provincie en zij brachten 43 procent van alle overnachtingen daar door. Ruim drie kwart van hen verbleef in een hotel in Amsterdam.

Er is echter verschil tussen hotels en andere logiesvormen. Bij hotels blijft het aandeel van de provincies Noord- en Zuid-Holland het grootst. Bijna 77 procent van alle overnachtingen van buitenlandse toeristen in hotels vond plaats in een van deze twee provincies. Bij de overige logiesvormen ligt de verdeling van het aantal overnachtingen van buitenlandse toeristen over de provincies anders (tabel 5.4.2). Daar had de provincie Zeeland in 2013 het grootste marktaandeel (24 procent), gevolgd door Noord- en Zuid-Holland (samen 30 procent) en Limburg (13 procent). Ook in de provincies Noord-Brabant en Friesland werden in 2013 relatief veel overnachtingen in de overige logiesaccommodaties doorgebracht.

5.4.1 Buitenlandse gasten, naar bestemming en gemiddelde verblijfsduur

	Gasten		Gemiddelde verblijfsduur			
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
	x 1 000		%		nachten	
Totaal	12 206	12 783	100	100	2,4	2,5
Provincie						
Groningen	140	137	1,1	1,1	2,5	2,2
Friesland	231	268	1,9	2,1	3,9	4,2
Drenthe	151	169	1,2	1,3	3,7	3,9
Overijssel	246	202	2,0	1,6	2,4	2,6
Flevoland	141	171	1,2	1,3	3,8	3,8
Gelderland	398	386	3,3	3,0	2,6	2,7
Utrecht	365	359	3,0	2,8	1,8	1,8
Noord-Holland	6 420	6 655	52,6	52,1	2,0	2,1
Zuid-Holland	1 633	1 791	13,4	14,0	2,5	2,5
Zeeland	788	883	6,5	6,9	4,3	4,4
Noord-Brabant	870	925	7,1	7,2	2,5	2,4
Limburg	823	836	6,7	6,5	2,8	2,9
Toeristengebied						
Kust	1 673	1 867	13,7	14,6	4,0	4,1
Watersportgebieden	742	832	6,1	6,5	3,5	3,6
Bos en Heide Midden-Nederland	388	380	3,2	3,0	2,9	3,2
Bos en Heide Noordoost-Nederland	484	489	4,0	3,8	2,5	2,6
Bos en Heide Zuid-Nederland	1 727	1 786	14,1	14,0	2,6	2,7
Overig Nederland	7 192	7 429	58,9	58,1	1,8	1,9

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

Toeristen van buiten Europa overnachtten in 2013 vooral in Noord- en Zuid-Holland. Daarbij speelt mee dat zij voornamelijk in hotels hebben overnacht. De verdeling van toeristen uit Europa over de provincies sluit meer aan bij de verdeling van de overnachtingen in de overige logiesvormen. Vooral de verdeling van de overnachtingen over de provincies van Duitsers en Belgen speelt hierbij een grote rol. Zij verbleven immers voor een belangrijk deel in de overige logiesaccommodaties.

In 2013 waren de vakanties van buitenlanders gemiddeld het kortst in de provincie Utrecht (1,8 overnachtingen) en het langst in Zeeland en Friesland (respectievelijk 4,4 en 4,2 overnachtingen). Hierbij speelt een rol dat in Utrecht vooral in hotels wordt overnacht. Een buitenlandse toerist verbleef in 2013 gemiddeld 2,5 nacht in Nederland (tabel 5.4.1).

5.4.2 Overnachtingen van buitenlandse gasten, naar provincie en logiesvorm, 2013

	Alle logiesvormen		Hotels e.d.		Overige logiesvormen	
	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%
Nederland	31 771	100	18 351	100	13 420	100
Provincie						
Groningen	306	1,0	160	0,9	146	1,1
Friesland	1 137	3,6	231	1,3	906	6,8
Drenthe	655	2,1	74	0,4	581	4,3
Overijssel	533	1,7	186	1,0	346	2,6
Flevoland	652	2,1	91	0,5	561	4,2
Gelderland	1 052	3,3	455	2,5	597	4,4
Utrecht	658	2,1	556	3,0	102	0,8
Noord-Holland	13 749	43,3	11 598	63,2	2 151	16,0
Zuid-Holland	4 432	13,9	2 501	13,6	1 931	14,4
Zeeland	3 896	12,3	679	3,7	3 217	24,0
Noord-Brabant	2 264	7,1	1 069	5,8	1 195	8,9
Limburg	2 437	7,7	749	4,1	1 688	12,6

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

In tabel 5.4.3 worden ten slotte de belangrijkste herkomstlanden van het inkomend toerisme vergeleken: Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk. 54 procent van alle buitenlandse toeristen die ons land in 2013 bezochten was afkomstig uit een van deze drie landen. Bij het aantal overnachtingen ging het zelfs om 64 procent.

Bij toeristen uit Duitsland is Noord-Holland de populairste provincie, vooral dankzij de kust. Toeristen uit Duitsland kozen zeven keer zo vaak een kustlocatie als vakantiebestemming dan bezoekers uit het Verenigd Koninkrijk. Deze laatste overnachtten bijna uitsluitend in hotels (95 procent). Dankzij Amsterdam was Noord-Holland favoriet bij hen; twee derde van de toeristen overnachtte in Noord-Holland in 2013.

Belgen laten zich ook leiden door de nabijheid van de bestemming. Zij gaan vaak naar de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg (51 procent). Slechts een op de veertig toeristen uit België overnachtte tijdens de vakantie in Groningen, Friesland of Drenthe.

5.4.3 Buitenlandse toeristen in Nederland uit Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk, naar regio en logiesvorm

	Duitsland				België				Verenigd Koninkrijk			
	gasten		gemiddelde verblijfsduur		gasten		gemiddelde verblijfsduur		gasten		gemiddelde verblijfsduur	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
	%		overnachtingen	%		overnachtingen	%		overnachtingen	%		overnachtingen
Alle logiesvormen	100	100	3,5	3,6	100	100	2,6	2,6	100	100	1,9	1,9
Groningen	2,2	1,9	3,1	2,9	0,8	0,8	2,3	1,9	0,7	0,8	1,9	1,5
Friesland	4,8	5,6	4,6	4,8	1,8	1,9	2,8	2,9	0,5	0,5	2,0	2,6
Drenthe	2,7	2,9	4,1	4,2	1,8	1,7	3,8	4,0	0,8	0,7	2,4	2,2
Overijssel	3,1	2,3	2,8	3,2	3,4	2,5	2,6	2,9	1,0	0,8	1,8	1,7
Flevoland	2,2	2,4	4,4	4,6	2,0	2,0	3,5	3,5	0,5	0,6	3,5	3,6
Gelderland	4,3	3,9	2,9	3,1	5,2	5,0	2,4	2,6	2,7	2,2	2,3	2,3
Utrecht	2,2	2,1	2,0	2,1	3,2	2,8	1,6	1,7	3,2	3,3	1,6	1,7
Noord-Holland	31,7	32,8	3,0	3,0	18,5	19,3	1,9	1,9	65,3	66,5	1,8	1,8
Zuid-Holland	15,8	16,5	3,3	3,4	13,4	13,0	2,4	2,4	13,8	14,1	2,1	2,1
Zeeland	16,2	15,7	5,1	5,3	14,3	16,2	2,9	3,0	0,5	0,6	2,8	3,0
Noord-Brabant	5,5	4,9	2,7	2,6	18,7	17,8	2,9	3,0	6,0	6,1	2,3	2,3
Limburg	9,4	9,0	3,4	3,5	16,7	16,8	2,7	2,8	4,9	3,8	2,4	2,3
Kust	35,5	35,6	4,6	4,7	18,7	20,4	3,0	3,0	4,5	5,0	2,6	2,6
Watersportgebieden	11,2	11,8	4,4	4,5	10,2	9,8	3,0	3,0	2,9	3,2	2,7	2,9
Hotels/pensions/ jeugdaccommodaties	52,4	51,0	2,0	2,0	59,6	58,1	1,6	1,6	94,8	94,9	1,8	1,8
Groningen	1,2	1,1	1,8	1,8	0,5	0,7	1,6	1,2	0,6	0,8	1,7	1,5
Friesland	1,3	1,3	2,7	2,5	1,2	1,3	2,2	2,1	0,4	0,5	2,0	2,2
Drenthe	0,3	0,3	1,6	1,6	0,5	0,5	1,8	1,8	0,7	0,5	1,9	1,7
Overijssel	1,3	0,9	1,8	1,5	1,8	1,1	1,6	1,6	0,9	0,7	1,6	1,5
Flevoland	0,3	0,4	1,7	1,8	0,5	0,4	1,4	1,6	0,2	0,3	1,5	1,6
Gelderland	2,4	1,9	1,7	1,6	3,8	3,3	1,7	1,8	2,3	1,8	1,9	1,8
Utrecht	1,9	1,9	1,5	1,6	3,0	2,6	1,5	1,5	3,2	3,2	1,5	1,6
Noord-Holland	22,8	24,0	2,0	2,0	16,4	17,5	1,6	1,7	64,4	65,6	1,8	1,8
Zuid-Holland	8,6	9,2	1,9	1,9	8,7	8,5	1,6	1,6	12,5	12,9	1,9	1,8
Zeeland	5,1	3,8	2,7	2,7	7,4	7,5	1,8	1,7	0,4	0,4	2,2	2,5
Noord-Brabant	3,7	3,3	1,6	1,7	7,7	7,1	1,5	1,6	5,0	5,1	1,8	1,7
Limburg	3,5	3,0	1,6	1,7	8,0	7,5	1,6	1,6	4,2	3,2	2,1	1,9
Kust	12,8	12,1	2,6	2,5	9,0	9,2	1,9	1,8	3,1	3,7	1,8	1,7
Watersportgebieden	3,5	3,4	2,2	2,1	5,1	4,5	1,7	1,7	2,3	2,4	2,2	2,3

5.4.3 Buitenlandse toeristen in Nederland uit Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk, naar regio en logiesvorm (slot)

	Duitsland				België				Verenigd Koninkrijk			
	gasten		gemiddelde verblijfsduur		gasten		gemiddelde verblijfsduur		gasten		gemiddelde verblijfsduur	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
	%	overnachtingen	%	overnachtingen	%	overnachtingen	%	overnachtingen	%	overnachtingen	%	overnachtingen
Overige logiesvormen	47,6	49,0	5,2	5,3	40,4	41,9	3,9	4,0	5,2	5,1	4,4	4,8
Groningen	0,9	0,8	4,8	4,3	0,3	0,2	3,4	3,7	0,1	0,1	2,0	2,0
Friesland	3,5	4,3	5,4	5,6	0,6	0,6	4,0	4,8	0,1	0,1	4,0	5,0
Drenthe	2,4	2,5	4,4	4,6	1,3	1,3	4,6	4,9	0,1	0,1	5,0	5,5
Overijssel	1,8	1,5	3,5	4,3	1,6	1,5	3,7	3,7	0,1	0,1	5,0	5,0
Flevoland	1,9	2,0	4,8	5,1	1,5	1,6	4,2	4,1	0,3	0,3	4,2	5,6
Gelderland	2,0	2,1	4,4	4,4	1,4	1,7	4,2	4,3	0,4	0,4	4,3	5,0
Utrecht	0,3	0,3	5,3	5,5	0,2	0,2	4,3	4,3	0,1	0,1	6,0	8,0
Noord-Holland	8,8	8,8	5,7	5,6	2,1	1,8	4,0	4,0	0,9	0,8	3,3	3,6
Zuid-Holland	7,2	7,2	5,0	5,3	4,8	4,4	3,8	3,9	1,3	1,2	4,7	5,6
Zeeland	11,1	11,9	6,1	6,1	6,8	8,7	4,2	4,1	0,2	0,2	4,3	3,8
Noord-Brabant	1,7	1,6	4,9	4,6	11,0	10,7	3,9	4,0	1,0	1,1	5,0	4,9
Limburg	6,0	6,0	4,4	4,4	8,7	9,3	3,8	3,8	0,7	0,6	4,3	4,4
Kust	22,6	23,5	5,8	5,9	9,8	11,2	4,0	4,0	1,3	1,3	4,9	5,1
Watersportgebieden	7,7	8,4	5,4	5,5	5,1	5,2	4,2	4,2	0,7	0,7	4,5	5,1

Toeristen afkomstig uit Duitsland waren niet alleen qua aantal de belangrijkste groep vakantiegangers uit het buitenland, met gemiddeld 3,6 overnachtingen verbleven zij in 2013 gemiddeld het langst in Nederland. Bezoekers uit het Verenigd Koninkrijk en België bleven respectievelijk 1,9 en 2,6 nachten. De helft van de gasten uit Duitsland bracht hun verblijf in Nederland door op een kampeer- of huisjesterrein of in een groepsaccommodatie; bijna tien keer zo vaak als een toerist uit het Verenigd Koninkrijk.

6.

Zakelijk

toerisme

In dit hoofdstuk staat het zakelijk toerisme centraal. Zakelijke overnachtingen in hotels worden onder de loep genomen om te ontdekken hoe zij verdeeld zijn over provincies, steden, sterrenklassen van hotels en seizoenen. Ook de economische betekenis van buitenlandse zakelijke toeristen komt aan bod. Ten slotte komt de populariteit van Nederland als congresbestemming aan de orde.

6.1 Inleiding

Toerisme wordt meestal geassocieerd met reizen in de vrije tijd. Het heeft echter ook betrekking op het reizen buiten de normale omgeving met andere doelen dan vrije tijd, zoals gezondheid en religie, maar ook het reizen met een zakelijk motief. Zakelijk toerisme is dus een deelverzameling van het toerisme als geheel en een specifieke markt met eigen kenmerken. Niet alle reizen voor zaken vallen echter onder het zakelijk toerisme. Zo worden een handelsreiziger en een vrachtwagenchauffeur niet gezien als toerist. Zij verkeren in hun normale omgeving. Men is ook geen toerist als men voor het werk betaald wordt op de plaats die men bezoekt (arbeidsmigrant).

Bij het zakelijk toerisme gaat het onder meer om:

- het vergaderen en overleggen met collega's en zakenpartners op andere locaties buiten de normale dagelijkse omgeving;
- het bezoeken van conferenties, congressen, beurzen, trainingen en dergelijke;
- het reizen van medewerkers als beloning om hen te motiveren ('incentives').

Internationaal wordt vaak de term MICE (meetings, incentives, conventions and exhibitions) gebruikt. Dit omvat niet het gehele zakelijk toerisme, maar alleen de laatste twee hierboven genoemde categorieën.

Onder het zakelijk toerisme vallen primaire en secundaire activiteiten. De primaire activiteiten zijn puur werkgerelateerd, zoals een vergadering, training of het bijwonen van een conferentie. Secundaire activiteiten richten zich op de vrije tijd van het zakelijk toerisme, zoals eten, winkelen, recreatie en excursies. Deze secundaire activiteiten maken een substantieel en groeiend deel uit van het reispatroon en de uitgaven van zakelijke toeristen (IMEX, 2012).

Economische en politieke ontwikkelingen beïnvloeden de ontwikkeling van het zakelijk toerisme. Daarnaast speelt de invloed van de technologie en dan met name het internet een steeds grotere rol. Zo zijn bijvoorbeeld vergaderingen en

trainingen steeds vaker ook virtueel te volgen. Voor het MICE-segment leidt de groeiende invloed van de technologie tot een andere relatie tussen aanbieders en klanten. In dat segment is er ook sprake van veranderende verwachtingen van bezoekers aan (zakelijke) evenementen, zoals een effectieve tijdsbesteding en een hogere kwaliteit van de evenementen (IMEX, 2012).

Betrouwbare en recente cijfers over het zakelijk toerisme zijn niet in overvloed beschikbaar. In deze paragraaf worden twee bronnen gebruikt. In de statistiek Logiesaccommodaties (SLA) hebben de hotels een schatting gemaakt van het percentage overnachtingen dat zakelijk is. Daarbij is er geen onderscheid tussen Nederlandse en buitenlandse zakelijke reizigers. Daarnaast zijn cijfers van het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC) gebruikt over het inkomende zakelijk toerisme (NBTC, 2014). Een onderdeel daarvan is het belang van Nederland als internationale bestemming voor congressen en dergelijke. De cijfers van het NBTC zijn samengesteld op basis van gegevens uit het onderzoek naar inkomend toerisme (SIT) in 2009 en gegevens van de SLA 2013.

6.2 Omvang en aandeel binnenlands zakelijk toerisme in hotels

In 2013 vonden volgens de SLA in de Nederlandse hotels 15,9 miljoen zakelijke overnachtingen plaats. Dit is vergelijkbaar met het aantal zakelijke overnachtingen van 2012, namelijk 15,8 miljoen. In het eerste kwartaal van 2014 lijkt de groei zich door te zetten ten opzichte van 2013.

Wat opvalt is dat de provincie Noord-Holland in 2013 een groei in het aantal zakelijke overnachtingen kende (grafiek 6.2.1). Bij de andere provincies was in dat jaar eerder sprake van een lichte daling of stabilisatie van het aantal zakelijke overnachtingen ten opzichte van 2012.

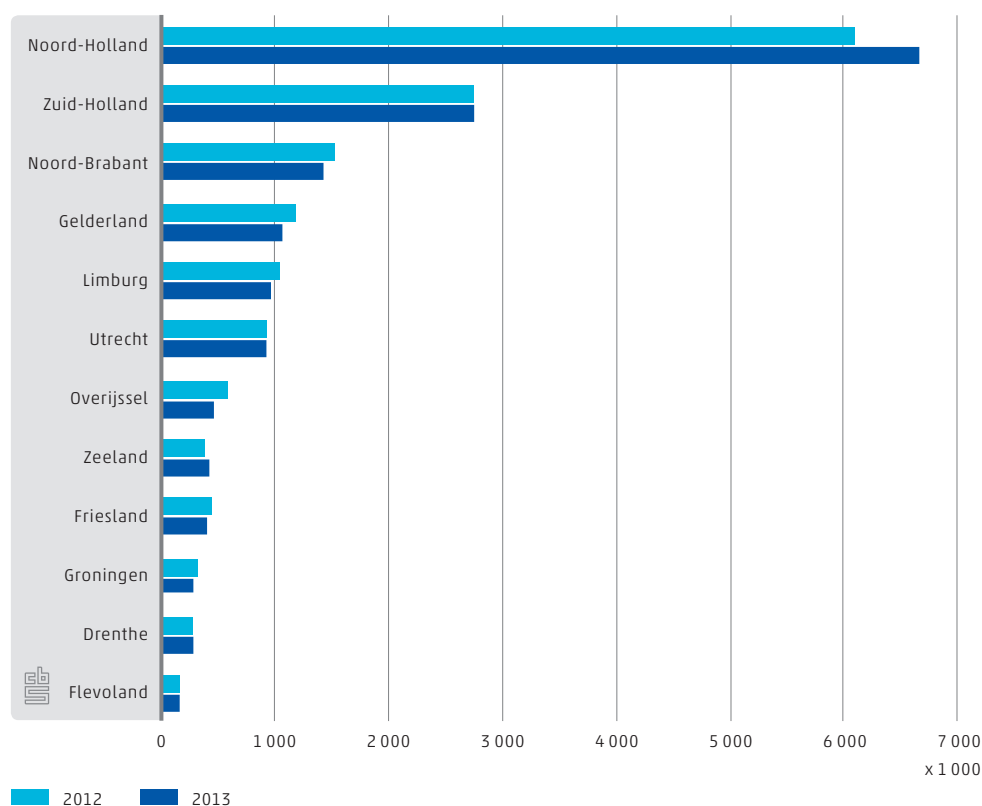

15 900 000

zakelijke overnachtingen in Nederlandse hotels

Grafiek 6.2.1 geeft aan dat het grootste deel van de zakelijke overnachtingen in Nederland in 2013 werd doorgebracht in Noord-Holland. Deze provincie was goed voor 6,7 miljoen zakelijke overnachtingen, wat overeenkomt met 42 procent van het totaal. Dit aandeel was zo groot omdat alleen al in Amsterdam meer dan een kwart van alle zakelijke overnachtingen in Nederland werd doorgebracht. De op een na grootste provincie wat zakelijke overnachtingen betreft, was Zuid-Holland. In Flevoland vonden de minste zakelijke overnachtingen plaats. Het marktaandeel van het zakelijk toerisme bedroeg in Nederland als geheel 43 procent van alle geregistreerde hotelovernachtingen.

6.2.1 Aantal zakelijke overnachtingen in hotels per provincie

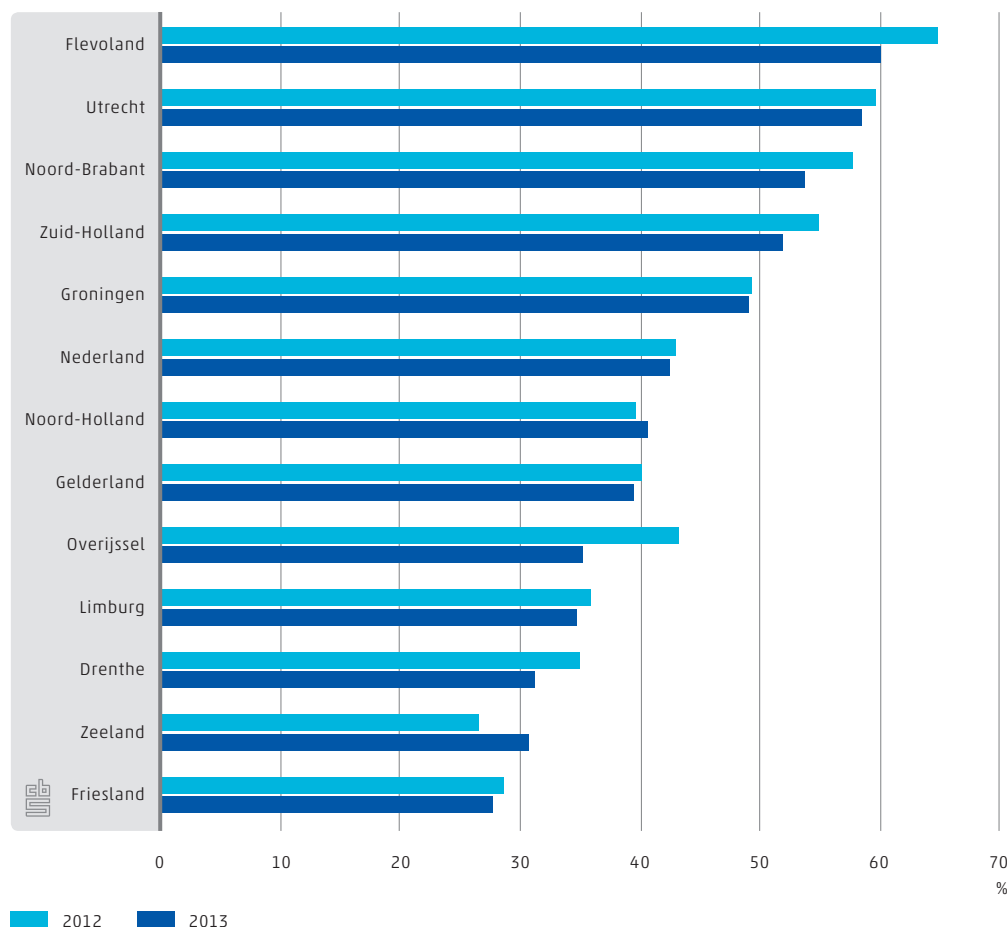

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

In 2013 werd in absolute zin het laagste aantal zakelijke overnachtingen in de provincie Flevoland doorgebracht, maar het aandeel van de zakelijke markt was daar juist het grootst, namelijk 60 procent (grafiek 6.2.2). Flevoland werd gevolgd door Utrecht (59 procent) en Noord-Brabant (54 procent). Zeeland en Friesland hadden het laagste aandeel zakelijke overnachtingen. Het is opvallend dat Noord-Holland met 41 procent een relatief laag aandeel zakelijke overnachtingen

had in 2013, terwijl in deze provincie absoluut gezien de meeste zakelijke overnachtingen plaatsvonden. Dit komt doordat Amsterdam ook de grootste trekpleister van Nederland is voor niet-zakelijke toeristen.

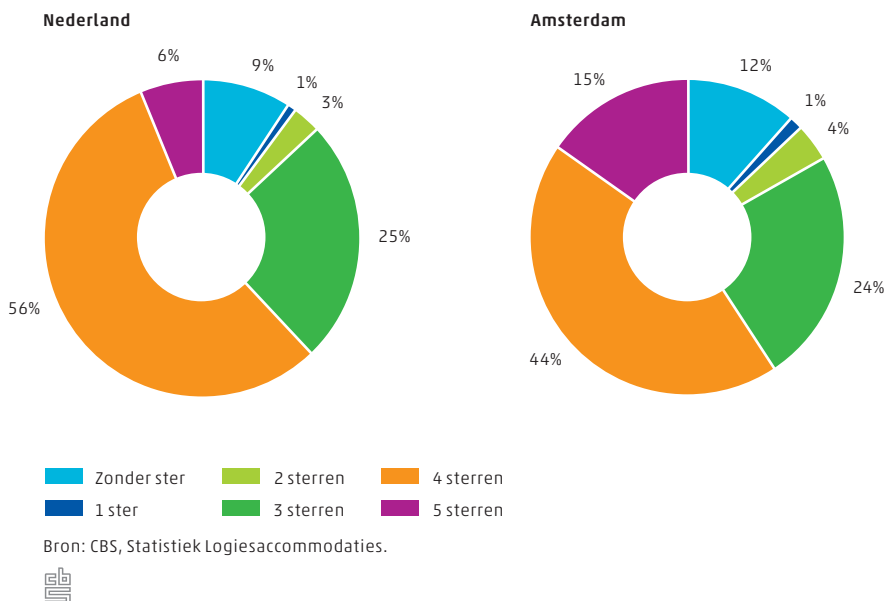
6.2.2 Aandeel zakelijke overnachtingen in hotels per provincie

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

In 2013 werd 81 procent van de zakelijke overnachtingen in Nederland in een drie- of viersterrenhotel doorgebracht (grafiek 6.2.3). De verdeling van de zakelijke overnachtingen in Amsterdam liet hetzelfde patroon zien. Wel was het percentage zakelijke overnachtingen in vijfsterrenhotels in Amsterdam aanzienlijk hoger dan in geheel Nederland. Dat ging vooral ten koste van de viersterrenhotels in Amsterdam. Het relatief grote aandeel van drie- en viersterrenhotels voor zakelijke overnachtingen past in het beeld dat zakelijke toeristen gemiddeld meer te besteden hebben dan niet-zakelijke toeristen.

6.2.3 Zakelijke overnachtingen in hotels in Nederland en Amsterdam naar sterrenklasse, 2013

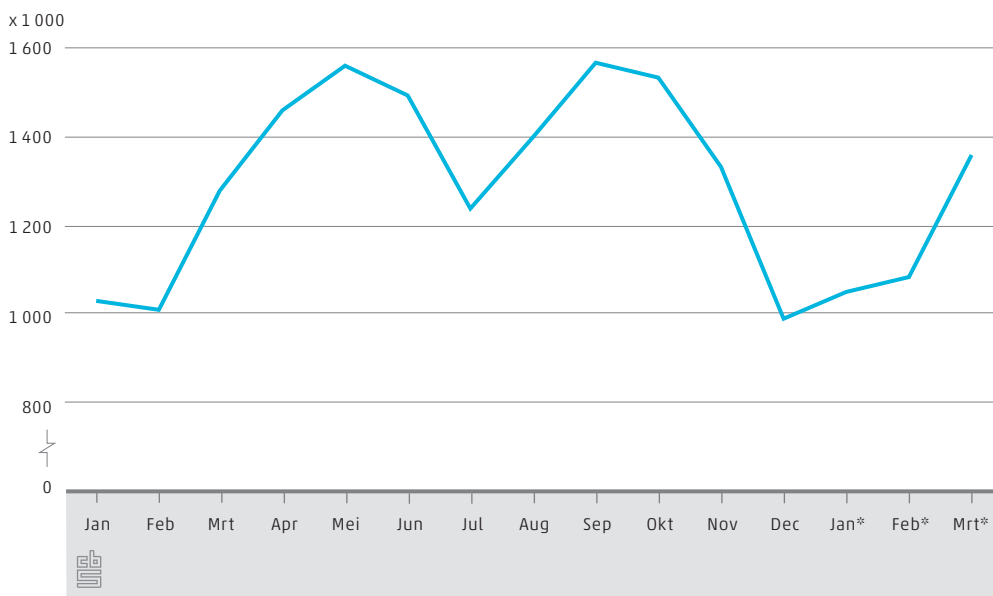

De meeste zakelijke overnachtingen werden in de twee maanden voor en de twee maanden na de zomervakantie gemaakt (grafiek 6.2.4). Dit patroon van zakelijke overnachtingen was ook te zien in de vijf grote steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Maastricht. Er waren echter duidelijke verschillen per stad. Zo had Den Haag in 2013 geen teruggang in het aantal zakelijke overnachtingen in de maanden juli en augustus.

In grafiek 6.2.5 zijn de zakelijke en niet-zakelijke overnachtingen afgezet tegen de beschikbare capaciteit per maand in de hotels. Daarbij is onder meer te zien dat de niet-zakelijke overnachtingen de teruggang van de zakelijke overnachtingen in de maanden juli en augustus van 2013 in hotels ruimschoots compenseerden.

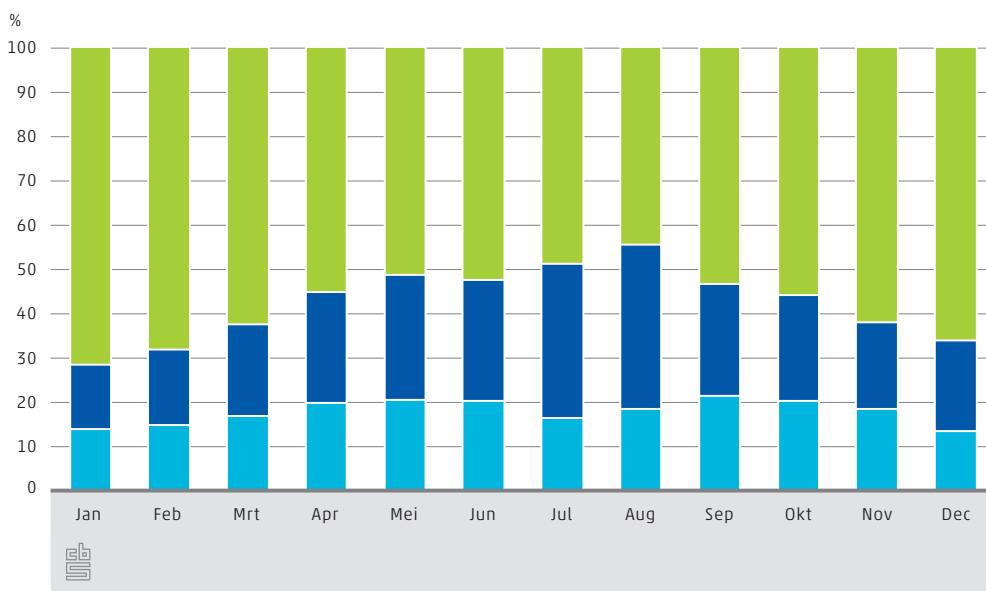
Een groep zakelijke reizigers die buiten beeld blijft, zijn de zakelijke transitpassagiers op Schiphol en andere vliegvelden. Deze komen niet terug in de statistieken, omdat zij geen overnachting in Nederland maken. Schiphol vermeldt in haar rapportage alleen het percentage reizigers met een zakelijk motief ten opzichte van alle arriverende passagiers. In 2013 was dit 36 procent (Schiphol Group, 2013).

6.2.4 Zakelijke overnachtingen in Nederland in hotels, januari 2013-maart 2014

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

6.2.5 Capaciteit van hotels, zakelijke en niet-zakelijke overnachtingen, 2013

■ Zakelijke overnachtingen
 ■ Toeristische overnachtingen
 ■ Overige capaciteit

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

6.3 Omvang en kenmerken van het inkomend zakelijk toerisme

Het NBTC heeft onderzoek gedaan op basis van cijfers uit de statistiek Inkomend Toerisme (SIT) 2009 en de cijfers uit de statistiek Logiesaccommodaties (SLA) van 2013 (NBTC, 2014). De SIT telt ook zakelijke toeristen mee die niet in de standaard logiesaccommodaties, zoals hotels, verblijven.

Volgens het onderzoek kwamen 3,2 miljoen buitenlandse zakelijke toeristen naar Nederland in 2013. Dat was een kwart van het totale aantal buitenlandse gasten dat Nederland bezocht in dat jaar. De meeste buitenlandse zakelijke toeristen kwamen uit Groot-Brittannië, België en de Verenigde Staten. Ook kwamen er veel zakelijke toeristen uit Duitsland en Frankrijk. Circa drie van de vier buitenlandse zakelijke toeristen kwamen voor individuele zakelijke redenen, bijvoorbeeld om een vergadering bij te wonen of met zakenpartners te overleggen. De overige 25 procent kwam voor bijvoorbeeld een congres, training of beurs (het MICE-segment)

De zakelijke toeristen verbleven vrijwel altijd in hotels, waar de gemiddelde verblijfsduur 1,6 nachten was. De vier grote steden waren de belangrijkste bestemming van de buitenlandse zakenreizigers. Het NBTC schat dat een zakelijke toerist in 2013 gemiddeld 507 euro per verblijf uitgaf, wat 317 euro per dag was. Reizigers in het MICE-segment besteedden meer, namelijk 701 euro per verblijf.

6.4 Nederland top tien congresbestemming

Nederland doet het relatief goed als internationale congresbestemming. Een indicatie daarvoor is de positie van Nederland op de lijst van de International Conference & Congress Association (ICCA) (tabel 6.4.1). Het ICCA telt congressen met minimaal 50 participanten, die op reguliere basis worden georganiseerd. Zo'n congres moet bovendien achtereenvolgens ten minste drie landen aandoen.

6.4.1 Ranglijst van landen en steden met associatiecongressen

	Positie		
	2013	2012	2011
Land			
Verenigde Staten	1	1	1
Duitsland	2	2	2
Spanje	3	3	3
Frankrijk	4	5	5
Groot-Brittannië	5	4	4
Italië	6	6	6
Japan	7	8	13
China	8	10	8
Brazilië	9	7	7
Nederland	10	9	9
Canada	11	12	11
Zuid-Korea	12	16	15
Portugal	13	17	14
Oostenrijk	14	11	10
Zweden	15	15	17
Stad			
Parijs	1	2	2
Madrid	2	4	6
Wenen	3	1	1
Barcelona	4	5	3
Berlijn	5	3	4
Singapore	6	7	5
Londen	7	6	7
Istanbul	8	9	9
Lissabon	9	15	12
Seoul	10	18	13
Praag	11	11	15
Amsterdam	12	10	8
Dublin	13	22	23
Buenos Aires	14	19	16
Brussel	15	14	17

Bron: ICCA Country and city rankings reports 2011–2013.

Nederland bevindt zich al een aantal jaren rond de tiende plaats in de ranglijst van de ICCA. Nagenoeg dezelfde landen vormden de afgelopen jaren de top tien. Bij de steden werd Amsterdam in 2013 teruggevonden op de twaalfde plaats als congresbestemming. Rotterdam en Maastricht stonden in dat jaar rond de negentigste plaats (ICCA, 2013).

7.

Aanbod en gebruik van logiesaccommodaties in Nederland

Dit hoofdstuk bekijkt het toerisme in Nederland op basis van het aanbod en gebruik van logiesaccommodaties. Het toerisme dat het gevolg is van Nederlanders die in Nederland in een logiesaccommodatie verblijven, komt in dit hoofdstuk dus terug. De aandacht gaat nu echter vooral uit naar het aantal overnachtingen dat zij maakten. Daarnaast kijkt dit hoofdstuk naar de overnachtingen die buitenlandse toeristen maakten in logiesaccommodaties in Nederland.

7.1 Aanbod van Nederlandse logiesaccommodaties

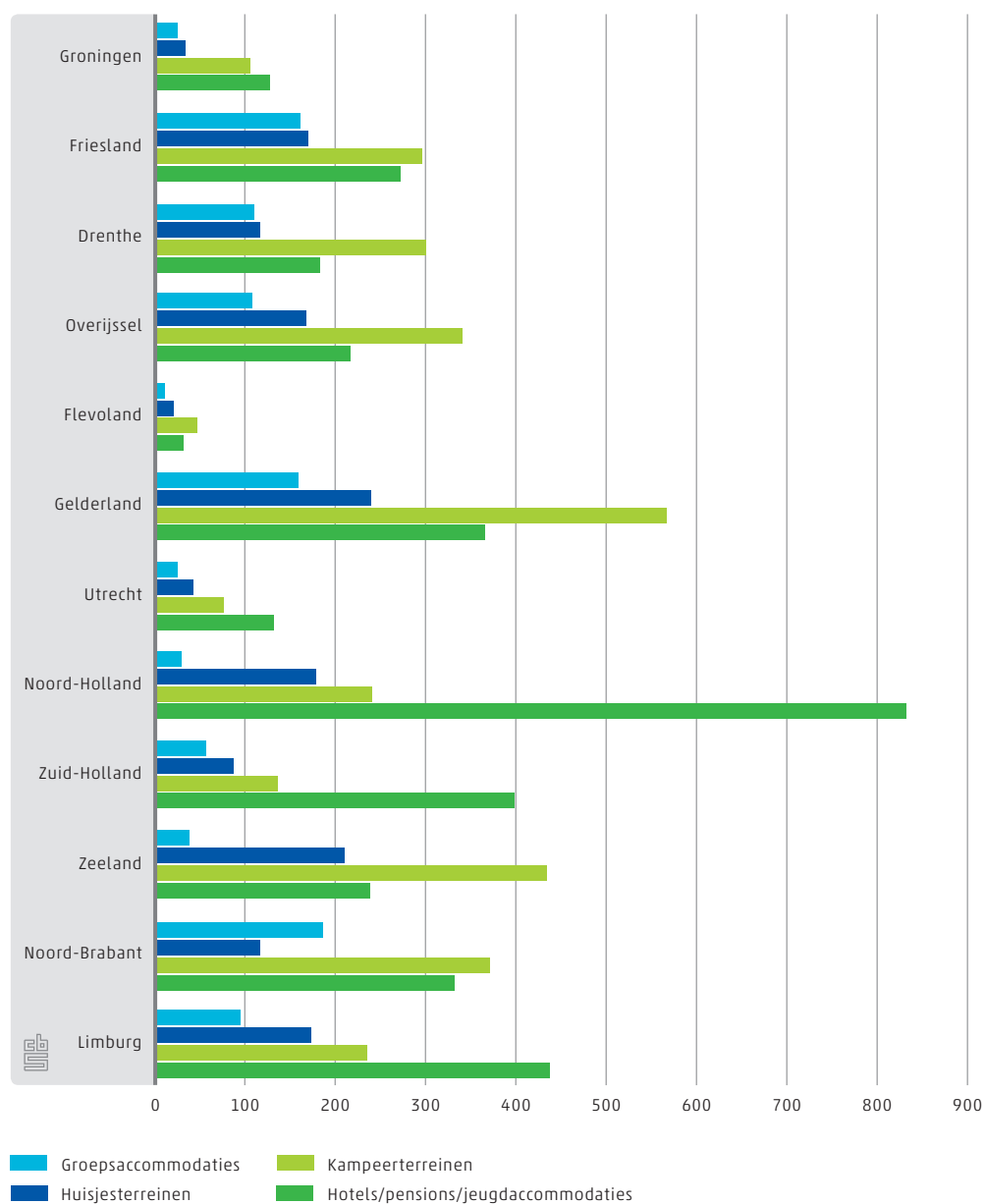
Grafiek 7.1.1 toont het aantal hotels, pensions en jeugdaccommodaties per provincie in Nederland. In totaal registreerde het CBS 3 555 van dergelijke logiesaccommodaties begin 2014, 50 meer dan begin 2012. Het gemiddeld aantal kamers bij hotels, pensions en jeugdaccommodaties nam toe naar 31. Het gemiddeld aantal slaapplaatsen bij deze logiesvormen was 71.

Noord-Holland had begin 2014 met een aantal van 832 de meeste hotels, pensions en jeugdaccommodaties, waarvan meer dan de helft in Amsterdam. Het aantal accommodaties groeide daar. Alle hotels, pensions en jeugdaccommodaties tezamen kenden begin 2014 een capaciteit van bijna 252 duizend slaapplaatsen, ongeveer 15 duizend meer dan begin 2012 (tabel 7.1.2).

Kampeerterreinen bieden in Nederland gemiddeld 250 slaapplaatsen aan. Daarbij wordt uitgegaan van 5 slaapplaatsen per standplaats. Begin 2014 waren er in heel Nederland 3 141 terreinen, ruim honderd minder dan in 2012. Vooral in Zeeland en Gelderland zijn veel kampeerterreinen te vinden.

In alle provincies groeide het aantal huisjesterreinen tussen 2012 en 2014 (grafiek 7.1.1). De gemiddelde omvang qua slaapplaatsen nam wel iets af. Het totale aantal slaapplaatsen op huisjesterreinen groeide in twee jaar tijd van 266 duizend naar ruim 295 duizend (tabel 7.1.2). De meeste huisjesterreinen zijn gesitueerd in Gelderland en hun aantal groeide de laatste jaren. Begin 2014 telde het CBS 238 huisjesterreinen in Gelderland, 30 meer dan begin 2012. Zeeland is echter bezig met een opmars. Het aantal huisjesterreinen nam daar tussen 2012 en 2014 met maar liefst 42 procent toe tot 209.

7.1.1 Logiesaccommodaties naar provincie en type, 2014*

7.1.2 Slaapplaatsen naar provincie en type logiesaccommodatie

		Hotels/pensions/ jeugdaccommodaties	Kampeerterreinen	Huisjesterreinen	Groepsaccommodaties
Nederland	2012	236 823	817 053	265 912	55 196
	2013	244 145	814 827	289 304	56 576
	2014*	251 641	778 171	295 459	57 141
Groningen	2012	5 277	22 796	3 896	1 193
	2013	5 106	21 635	3 884	1 041
	2014*	5 738	19 236	3 474	1 080
Friesland	2012	12 598	71 964	15 053	9 303
	2013	12 614	69 155	16 421	9 420
	2014*	12 797	67 576	17 967	9 338
Drenthe	2012	6 159	82 580	30 559	4 808
	2013	6 461	80 556	29 647	4 626
	2014*	6 110	74 605	29 487	4 663
Overijssel	2012	9 784	79 991	22 481	5 666
	2013	9 553	77 802	22 989	6 631
	2014*	10 842	79 399	24 169	6 793
Flevoland	2012	2 057	20 356	7 753	1 313
	2013	1 946	21 300	10 390	1 321
	2014*	2 048	19 908	10 707	1 361
Gelderland	2012	20 739	134 738	35 814	8 198
	2013	20 734	133 831	40 018	8 174
	2014*	20 876	129 300	41 482	8 773
Utrecht	2012	11 416	20 390	3 499	2 326
	2013	11 366	22 309	3 648	2 454
	2014*	12 085	17 391	3 789	2 228
Noord-Holland	2012	80 609	78 670	26 917	2 554
	2013	86 951	75 644	28 709	2 511
	2014*	90 103	73 281	29 686	2 681
Zuid-Holland	2012	35 826	40 731	20 714	1 532
	2013	37 014	43 290	20 517	1 415
	2014*	38 178	39 234	21 594	1 521
Zeeland	2012	10 315	104 409	27 911	1 841
	2013	10 545	106 310	32 957	1 878
	2014*	10 135	99 111	36 537	2 020
Noord-Brabant	2012	21 007	90 487	30 435	11 837
	2013	20 840	93 622	32 281	11 474
	2014*	21 413	89 522	31 920	11 765
Limburg	2012	21 036	69 941	40 880	4 625
	2013	21 015	69 373	47 843	5 631
	2014*	21 316	69 608	44 647	4 918

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

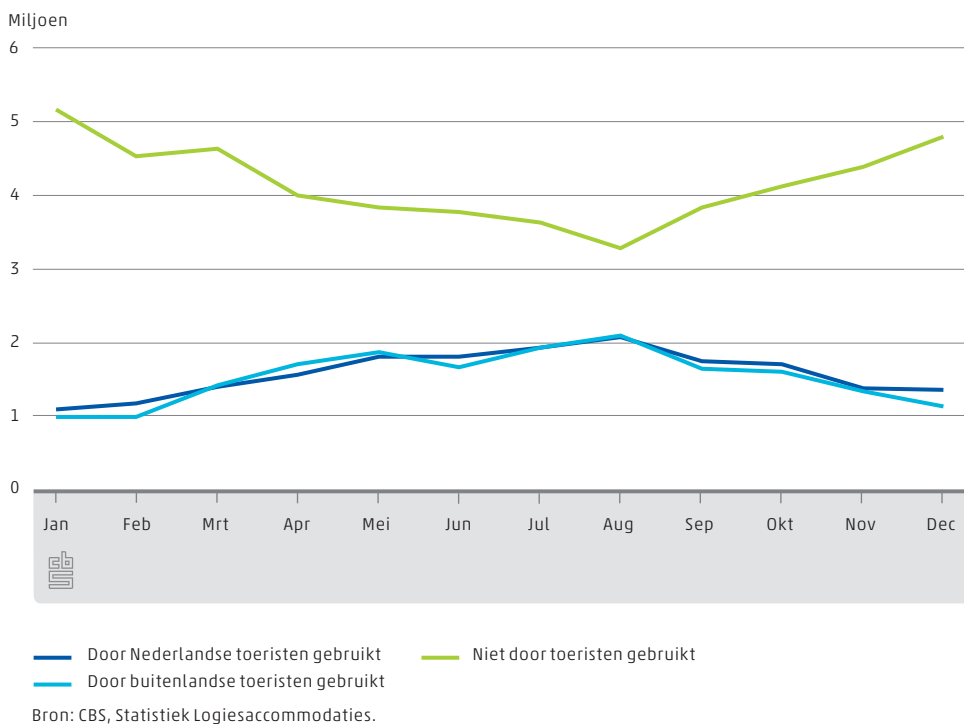
Het aantal groepsaccommodaties is tussen 2012 en 2014 ook toegenomen. Noord-Brabant is de provincie waar zich de meeste groepsaccommodaties bevinden (184), met Friesland op de tweede (160) en Gelderland op de derde plaats (158). In totaal verzorgden begin 2014 alle groepsaccommodaties tezamen ruim 57 duizend slaapplekken.

7.2 Gebruik van Nederlandse logiesaccommodaties

Alle logiesaccommodaties tezamen ontvingen in 2013 ruim 34 miljoen gasten, ongeveer 700 duizend meer dan in 2012. Deze gasten maakten in totaal ruim 96 miljoen overnachtingen, ongeveer 3 miljoen meer dan in 2012. Deze groei kwam vooral voor rekening van toeristen uit het buitenland. Gasten van logiesaccommodaties maakten in 2013 gemiddeld 2,82 overnachtingen, tegen 2,79 in 2012.

Om een beeld te krijgen van de ontwikkelingen in het gebruik van Nederlandse logiesaccommodaties door het jaar heen is per type accommodatie bekeken hoeveel slaapplekken per maand beschikbaar waren voor toeristen en hoeveel daarvan door toeristen uit Nederland en uit het buitenland gebruikt werden. De onderstaande grafieken geven ook aan hoeveel slaapplekken onbenut bleven. Daarbij is rekening gehouden met de openstelling door het jaar heen. Hierbij moet worden aangetekend dat de kamerbezetting (in hotels, pensions en jeugdaccommodaties), de standplaatsbezetting (op kampeerreinen), de huisjesbezetting (op huisjesterreinen) en de accommodatiebezetting (bij groepsaccommodaties) veelal aanmerkelijk hoger is dan de slaapplekkenbezetting. Dit komt doordat meestal niet alle slaapplekken van deze verblijfseenheden bezet worden. De bezetting door vaste gasten in hotels en pensions is ook niet in de cijfers opgenomen, waardoor bij hotels, pensions en jeugdaccommodaties niet door toeristen bezette slaapplekken niet direct lege slaapplekken betekenen. Dit speelt ook bij huisjesterreinen en groepsaccommodaties. Bij campings zijn slaapplekken op vaste standplaatsen niet meegeteld. De cijfers over 2012 en 2013 wijken qua patroon niet veel van elkaar af.

7.2.1 Beschikbare slaapplekken bij hotels, pensions en jeugdaccommodaties, 2013

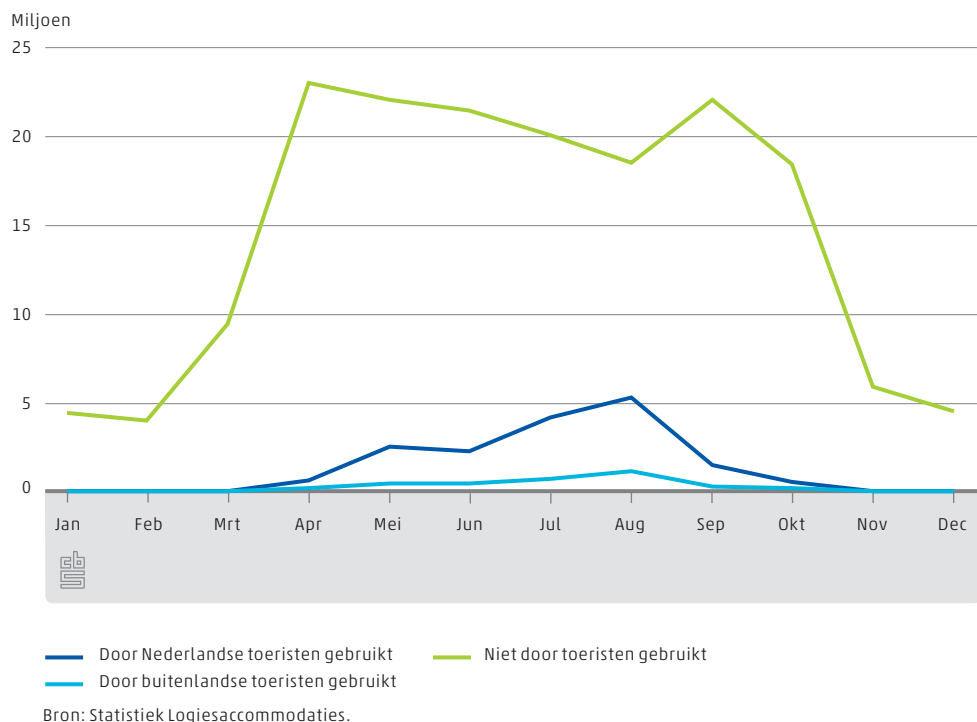

Bij hotels, pensions en jeugdaccommodaties valt op dat gedurende het jaar het aantal toeristen uit het binnenland ongeveer gelijk blijft aan het aantal uit het buitenland. In augustus 2013 tekenden zowel buitenlandse als binnenlandse toeristen voor ruim twee miljoen overnachtingen (grafiek 7.2.1). Gedurende de wintermaanden was het gebruik het laagst. In die maanden werd er iets meer door Nederlandse dan door buitenlandse toeristen gebruikgemaakt van hotels, pensions en jeugdaccommodaties. Uit de grafiek blijkt dat ook in de drukke zomermaanden nog bijna de helft van alle bedden niet wordt beslapen door een toerist. Zoals opgemerkt zegt dit niet veel over de kamerbezetting. Deze zal hoger zijn omdat vaak een deel van de beschikbare bedden in een hotelkamer niet wordt gebruikt.

In grafiek 7.2.2 is goed te zien dat kamperen vooral een zomeractiviteit is. In de wintermaanden wordt nauwelijks gekampeerd in Nederland. Anders dan bij hotels sluiten daarom veel kampeerterreinen gedurende de winter. Dit is in de grafiek duidelijk waarneembaar uit de teruggang van het aantal onbenutte slaapplekken gedurende dat jaargetijde. Vooral binnenlandse toeristen kiezen ervoor om te gaan kamperen. In de topmaand augustus maakten Nederlandse toeristen 5,3 miljoen

overnachtingen en toeristen uit het buitenland bijna 1,2 miljoen. Het grote verschil tussen benutte en onbenutte slaapplaatsen wordt vooral veroorzaakt door het grote verschil tussen standplaatsbezetting en slaapplaatsbezetting. Bij de berekening telt één standplaats voor vijf slaapplaatsen.

7.2.2 Beschikbare slaapplaatsen op kampeerterreinen, 2013

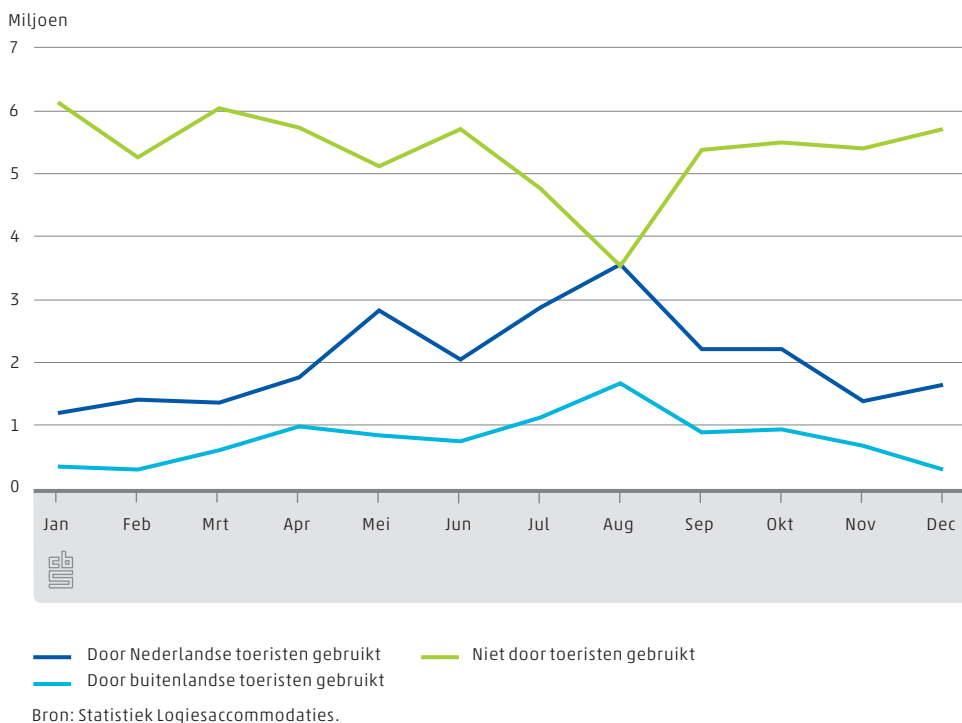
5 300 000

overnachtingen door Nederlandse
toeristen op campings in augustus

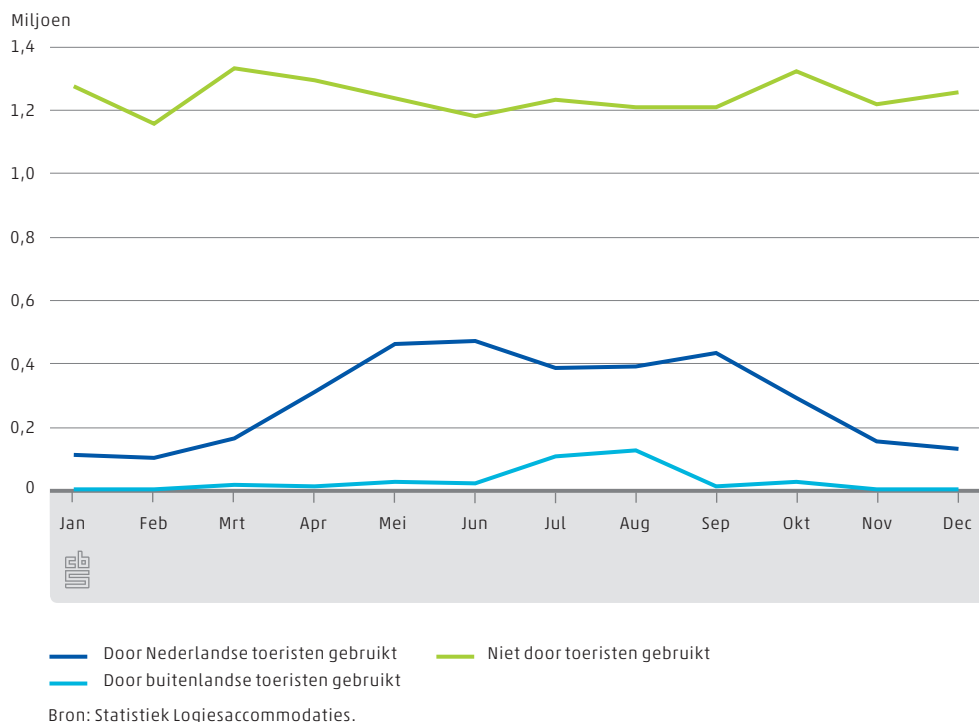
Huisjesterreinen zijn populairder onder buitenlanders dan kampeerreinen, maar ook bij deze vorm van logiesaccommodatie komen de meeste overnachtingen voor rekening van Nederlandse toeristen. Vooral in de wintermaanden is dit het geval. In de drukste maand, augustus, waren Nederlandse toeristen goed voor 3,6 miljoen overnachtingen en buitenlandse voor 1,7 miljoen (grafiek 7.2.3). In december maakten buitenlandse toeristen 0,3 miljoen overnachtingen. Daar stonden 1,6 miljoen overnachtingen van Nederlandse toeristen tegenover.

7.2.3 Beschikbare slaapplaatsen op huisjesterreinen, 2013

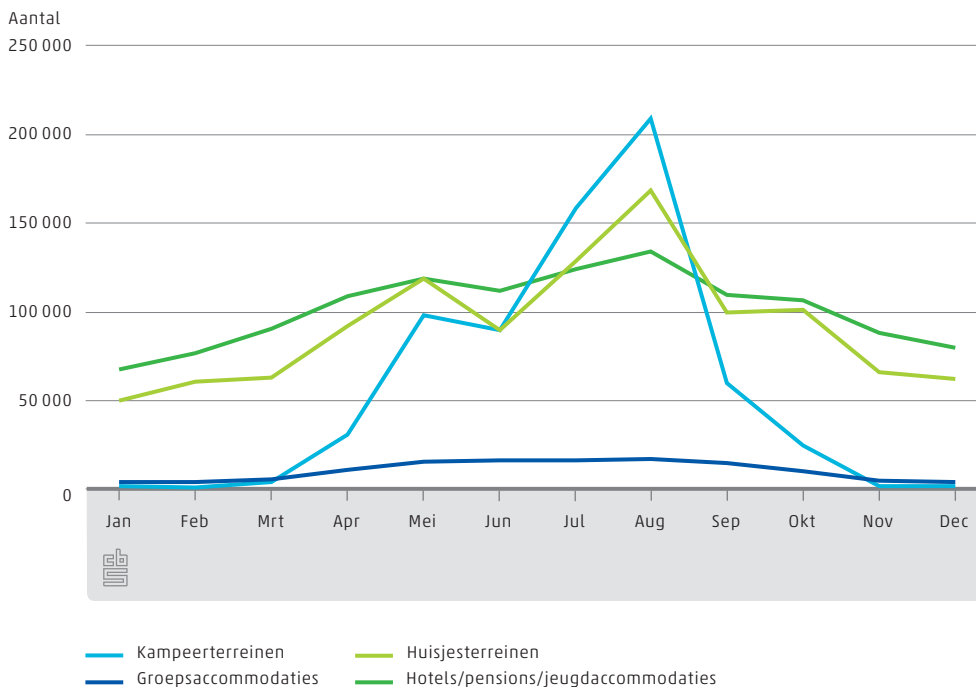
Bij groepsaccommodaties valt op dat het aantal onbenutte slaapplaatsen gedurende het jaar rond de 1,3 miljoen per maand schommelt (grafiek 7.2.4). Het gebruik tijdens de zomermaanden lijkt gepaard te gaan met extra aanbod van groepsaccommodaties die alleen gedurende de zomermaanden beschikbaar zijn. Vooral Nederlandse toeristen maakten gebruik van groepsaccommodaties. Dat deden zij vooral in juni, met 474 duizend overnachtingen. De piek voor buitenlandse toeristen lag in augustus met 125 duizend overnachtingen, tegenover 394 duizend overnachtingen door Nederlandse toeristen. In de wintermaanden loopt het gebruik van groepsaccommodaties door buitenlandse toeristen sterk terug tot enkele duizenden overnachtingen per maand.

7.2.4 Beschikbare slaappleaatsen in groepsaccommodaties, 2013

Grafiek 7.2.5 geeft het gebruik van de verschillende typen logiesaccommodaties op dagbasis weer, waarbij het onderscheid tussen binnenlandse en buitenlandse toeristen achterwege is gelaten. Hotels, pensions en jeugdaccommodaties bieden onderdak aan de meeste toeristen; alleen in de maanden juli en augustus wordt dit patroon doorbroken. Gemiddeld overnachtten er in augustus 2013 per dag 17 duizend toeristen in groepsaccommodaties, 134 duizend in een hotel, pension of jeugdaccommodatie, 169 duizend op een huisjesterrein en 209 duizend op een kampeerterein. In de minst toeristische maand, januari, overnachtten er gemiddeld per dag 67 duizend toeristen in een hotel, pension of jeugdaccommodatie en 50 duizend op een huisjesterrein. Kampeertereinen en groepsaccommodaties werden in januari 2013 nauwelijks gebruikt met gemiddeld respectievelijk 1 500 en 3 800 overnachtingen per dag.

7.2.5 Toeristische overnachtingen per dag, maandgemiddelden, 2013

Bron: Statistiek Logiesaccommodaties.

In tabel 7.2.6 is het gebruik van slaapplaatsen vertaald in een slaapplaats-bezettingsgraad. Voor hotels, pensions en jeugdaccommodaties zijn de cijfers uitgesplitst naar provincie en naar de grote steden. Uit de tabel blijkt dat gemiddeld 42,8 procent van de beschikbare slaapplaatsen bij hotels, pensions en jeugdaccommodaties in 2013 werd bezet door een toerist uit binnen- of buitenland. Het percentage was het hoogst in Noord-Holland (53 procent) en het laagst in de provincie Groningen (32 procent). Van de grote steden kende Amsterdam met 57 procent de hoogste slaapplaatsbezettingsgraad in 2013, gevolgd door Maastricht met 49 procent.

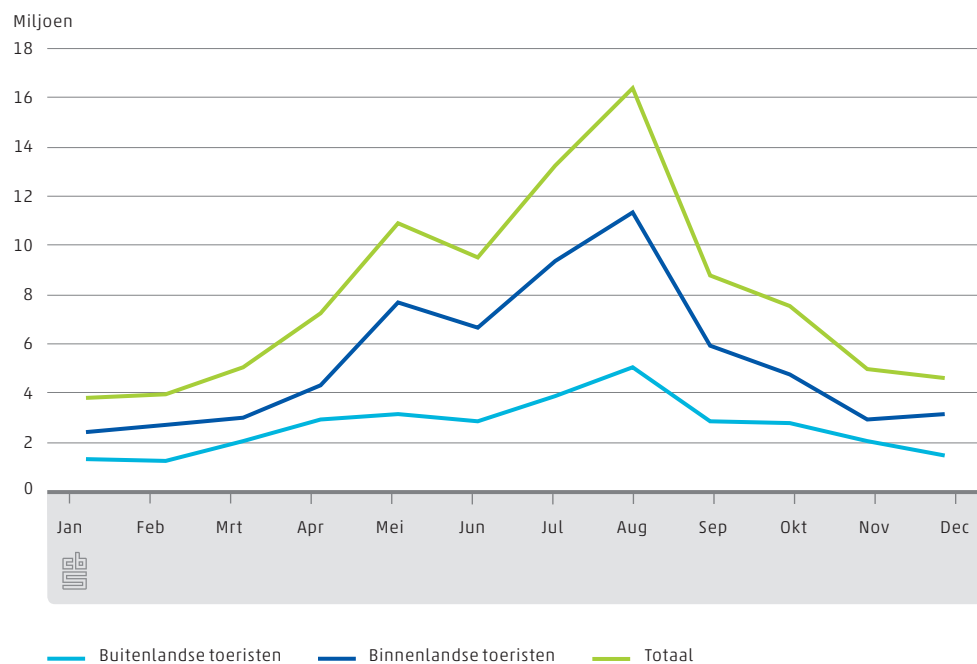
7.2.6 Slaapplaatsbezettingsgraad in Nederlandse logiesaccommodaties

	2012	2013
Soort accommodatie		
Kampeerterreinen	10,5	10,8
Huisjesterreinen	34,5	34,5
Groepsaccommodaties	21,4	20,2
Hotels, pensions en jeugdaccommodaties	42,9	42,8
Provincie		
Groningen	35,5	32,1
Friesland	34,5	33,2
Drenthe	37,3	39,0
Overijssel	38,0	37,8
Flevoland	35,6	38,4
Gelderland	39,4	36,4
Utrecht	38,4	39,1
Noord-Holland	52,7	52,7
Zuid-Holland	38,5	39,8
Zeeland	40,7	38,2
Noord-Brabant	34,9	35,2
Limburg	39,3	37,6
Stad		
Amsterdam	58,4	57,0
Rotterdam	43,1	43,6
's-Gravenhage	42,5	43,8
Utrecht	44,5	41,4
Maastricht	46,9	49,4

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties.

Grafiek 7.2.7 toont het gebruik van de logiesaccommodaties in 2013. Augustus komt duidelijk naar voren als de populairste vakantiemaand met bijna 16,4 miljoen overnachtingen. Gemiddeld waren er in augustus 2013 dagelijks 528 duizend mensen op vakantie in Nederlandse logiesaccommodaties; 163 duizend daarvan kwamen uit het buitenland.

7.2.7 Overnachtingen door toeristen in logiesaccommodaties, 2013

Bron: Statistiek Logiesaccommodaties.

8.

Toerisme- gerelateerde bedrijfstakken

In dit hoofdstuk staan een aantal bedrijfstakken centraal die aan toerisme zijn gerelateerd: de horeca, de luchtvaart en de musea. Van deze branches komen de omzetontwikkeling, kostenstructuur, faillissementen en werkgelegenheid aan bod. In de paragraaf over de musea komt ook informatie over museumbezoek en prijzen van musea aan de orde.

8.1 Inleiding

De toeristische industrie vormt niet één uniforme sector, maar bestaat uit een groep sectoren met een verschillend karakter, die ieder hun eigen diensten en producten aan toeristen aanbieden. Dat kan variëren van informatie, vervoer en logies tot eetgelegenheden en de detailhandel. Zie voor een volledig overzicht van de toeristische sectoren het eerder beschreven kader in hoofdstuk 1.

Dit hoofdstuk beschrijft een aantal van die toeristische sectoren nader en dan vooral in economische zin. Sectoren die aan bod komen zijn de horeca met hotels, eetgelegenheden en cafés, luchtvaart en de musea. Ingegaan wordt op aspecten zoals (de ontwikkeling van) de omzet, de structuur van de baten en lasten, werkgelegenheid, faillissementen en enkele branche-specifieke aspecten. Gelijksortige gegevens over andere toeristische sectoren zijn terug te vinden op StatLine.

8.2 Horeca

De horeca als geheel

In totaal waren er begin 2014 bijna 50 duizend bedrijven actief binnen de horeca. Het kleinbedrijf overheerst: bijna 80 procent van de horecabedrijven telt minder dan vijf werkzame personen.

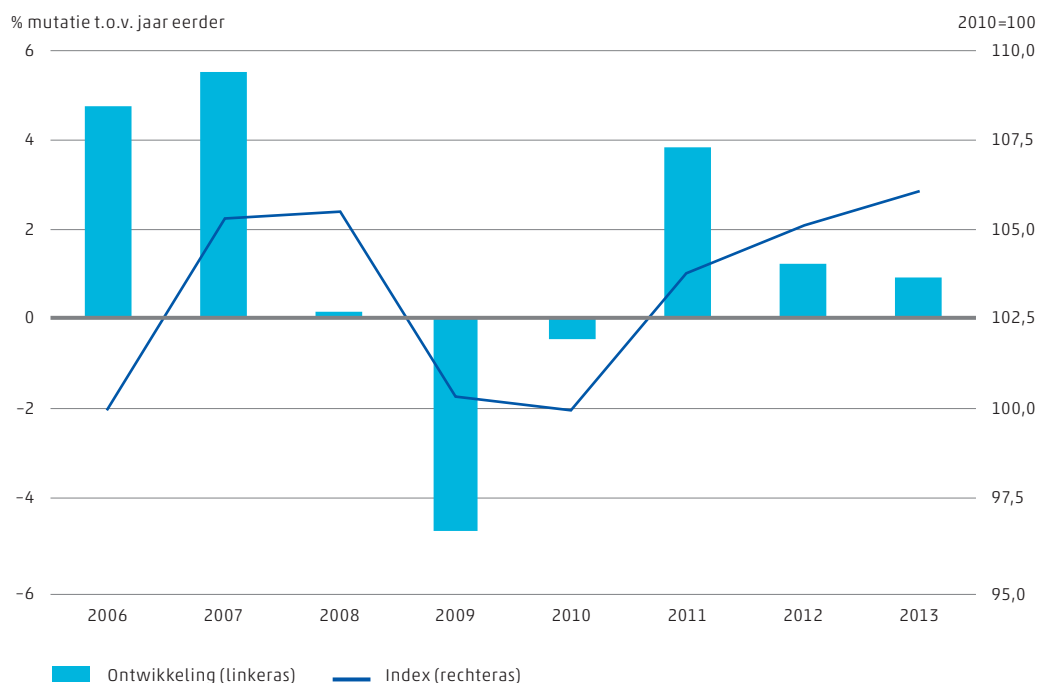
Groei omzet horecasector trekt langzaam aan

In 2013 heeft de horecasector een omzet van circa 20 miljard euro behaald, wat een toename was van 1 procent ten opzichte van 2012. In het eerste kwartaal van 2013 kromp de omzet, maar in de overige drie kwartalen groeide de omzet. De mate van groei werd in de loop van het jaar ook steeds sterker. Door de

beperkte groei in 2013 was de omzet, na de sterke krimp van 2009 en de economisch moeilijke jaren daarna, weer terug op het niveau van 2008. Wanneer de omzet wordt gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling, is er echter nog altijd sprake van krimpende volumes. Grafiek 8.2.1 toont de omzetontwikkeling over de afgelopen jaren.

In het eerste kwartaal van 2014 heeft de horecasector veel meer omgezet dan een jaar eerder. Er was sprake van uitzonderlijk zacht winterweer, terwijl in het eerste kwartaal van 2013 juist sprake was van barre kou. Dit veel gunstigere weer heeft de horeca aan een forse omzet- en volumegroei geholpen.

8.2.1 Omzetontwikkeling van de horeca

Bron: CBS.

Buitenlandse toeristen geven meer uit in Nederland

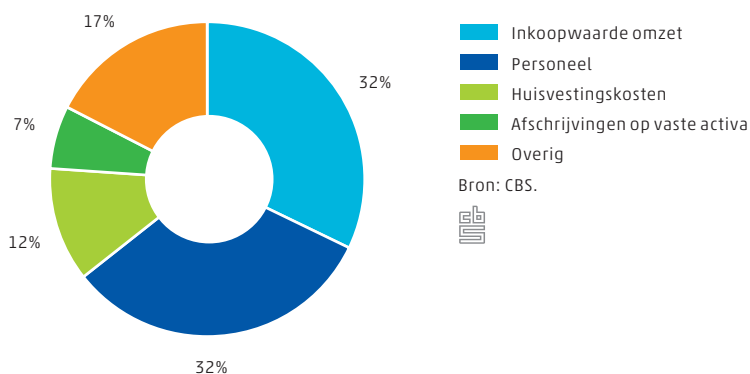
De moeizame omzetontwikkeling van de horeca in de jaren na 2008 hangt samen met de lange periode van zwakke economische ontwikkelingen in Nederland. De binnenlandse consumptie is sinds 2008 met ruim 5 procent gekrompen, wat voor een aantal op consumenten gerichte bedrijfstakken tot sterke krimp heeft geleid. De omzetontwikkeling van de horeca is in dat opzicht nog betrekkelijk op peil gebleven.

Dat de horeca zich nog relatief goed staande heeft gehouden in de economisch magere jaren, is deels te danken aan de toegenomen toeristische bestedingen. Een aanzienlijk deel van de toeristische bestedingen wordt uitgegeven in de horeca, met name in hotels en restaurants. Van deze toeristische bestedingen wordt een steeds groter deel uitgegeven door buitenlandse toeristen. Buitenlandse toeristen gaven tussen 2010 en 2013 ruim 6 procent per jaar meer uit en nemen nu 23 procent van alle toeristische bestedingen voor hun rekening. De totale toeristische bestedingen namen in deze periode met ongeveer 3 procent per jaar toe.

Baten en lasten van de horeca

De totale bedrijfsopbrengsten van horecaondernemers bedroegen 20 miljard euro in 2012, terwijl de totale bedrijfskosten in dat jaar 17,5 miljard euro bedroegen. De twee grootste kostenposten voor ondernemers zijn de loonkosten en de inkoopwaarde van de omzet (grafiek 8.2.2). Deze maken elk een derde deel van de totale kosten uit. Andere kosten zoals huisvestingskosten, afschrijvingen en een aantal kleinere posten zoals energie- of communicatiekosten vormen samen ook een derde deel. Deze verhoudingen zijn door de jaren heen nauwelijks veranderd.

8.2.2 Kostenstructuur van de horeca, 2012

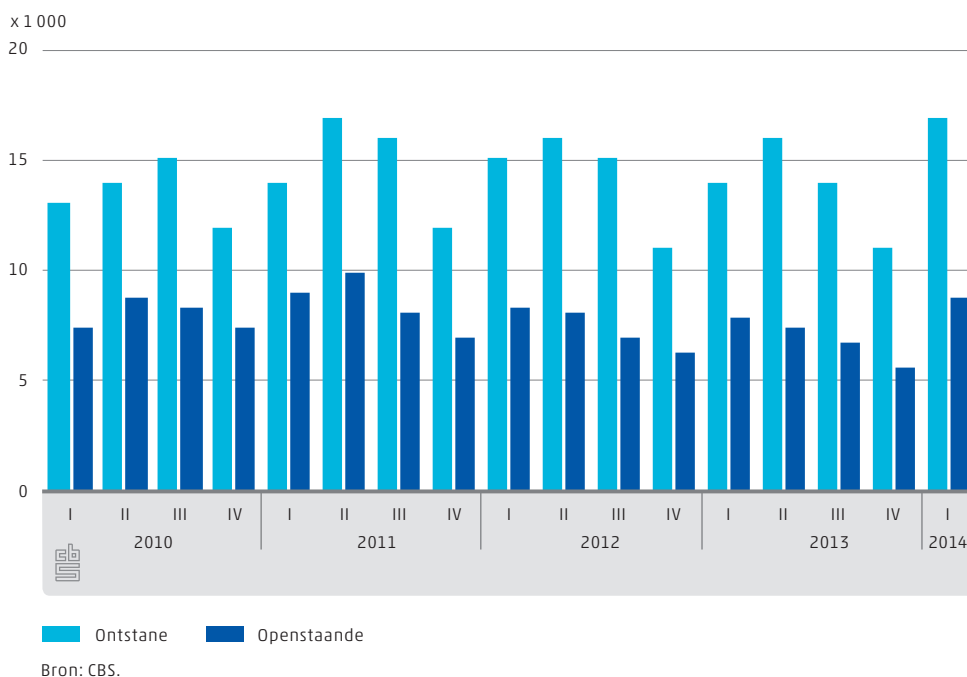
Werkgelegenheid in de horeca

In 2012 werkten bijna een half miljoen mensen in de horeca. Uitgedrukt in volledige arbeidsjaren (arbeidsvolume) gaat het om circa 250 duizend arbeidsjaren (fte). Er zijn dus veel mensen in de horeca met een parttime baan. Het aantal werkzame personen in de horeca is sinds 2009 gegroeid met circa 30 duizend. Werkzame personen kunnen zelfstandigen, werknemers of ingeleend personeel

zijn. Het aandeel van de verschillende categorieën is door de jaren heen stabiel gebleven.

De dynamiek in werkgelegenheid was in 2013 kleiner dan in voorgaande jaren. Het aantal openstaande vacatures was elk kwartaal lager dan een jaar eerder. Ook het aantal ontstane en vervulde vacatures was kleiner dan in 2012 (grafiek 8.2.3). Het eerste kwartaal van 2014 was echter een positief kwartaal voor de werkgelegenheid. De horeca had meer aanloop en omzet door het gunstige weer en dit vertaalde zich in een hogere vraag naar nieuw horecapersoneel. Er ontstonden 17 duizend nieuwe vacatures in de horeca. Hiermee was de vraag naar nieuw horecapersoneel groter dan die in eerste kwartalen van voorgaande jaren.

8.2.3 Vacatures in de horeca per kwartaal

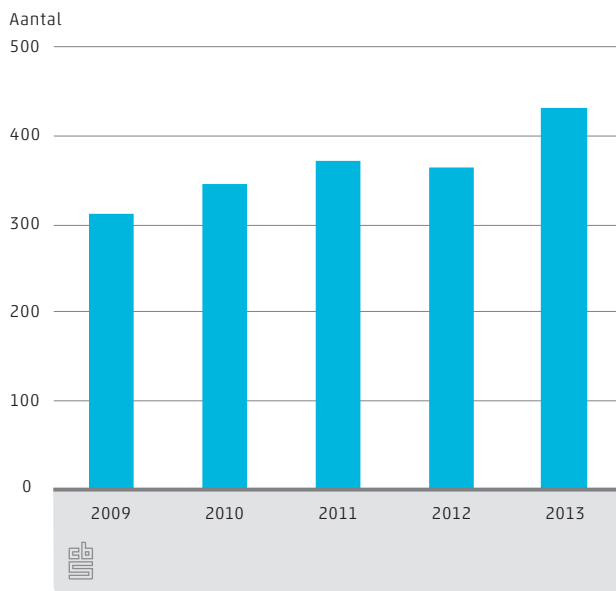

Faillissementen in de horeca

In 2013 gingen er in totaal 432 horecaondernemingen failliet. Dit zijn er 69 meer dan in 2012, een toename van 19 procent. Het aantal faillissementen is na 2008 gestaag opgelopen (grafiek 8.2.4). In het eerste kwartaal van 2014 was het aantal faillissementen 111, wat vergelijkbaar is met het gemiddelde per kwartaal in 2013.

Het aantal faillissementen was vooral hoog onder de eet- en drinkgelegenheden. Samen waren zij goed voor ruim 60 procent van het aantal faillissementen.

8.2.4 Faillissementen in de horeca

Bron: CBS.

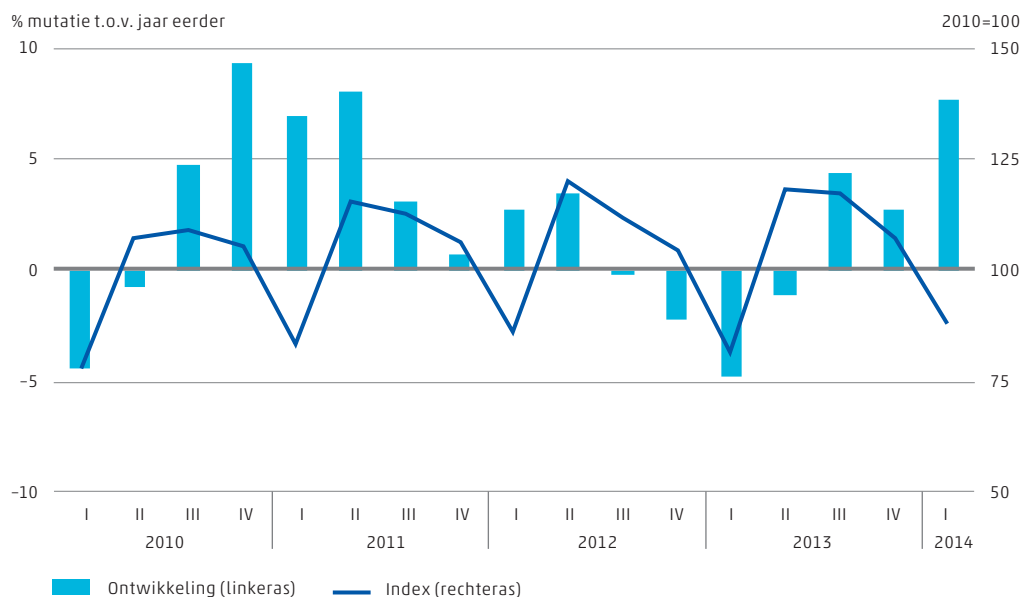
Hotels

Omzetontwikkeling van hotels

De omzet van de Nederlandse hotels was in 2013 circa 3,7 miljard euro, circa 1 procent meer dan in 2012. 2013 was een jaar met twee gezichten; in de eerste helft kromp de omzet vergeleken met een jaar eerder, in de tweede helft was er sprake van omzetgroei. Sinds de sterke terugval van de omzet in 2009, boekte de hotelsector elk jaar omzetgroei. Desondanks is het niveau van de omzet nog niet terug op het niveau van 2008.

In het eerste kwartaal van 2014 kwam de omzet van de hotels bijna 8 procent hoger uit dan een jaar eerder (grafiek 8.2.5). Dit is de hoogste (kwartaal)groei in de sector in bijna drie jaar tijd. Deze omzetgroei loopt synchroon met de toename van het aantal toeristen in het eerste kwartaal van 2014, namelijk 9 procent ten opzichte van het jaar daarvoor. De groei werd verder positief beïnvloed doordat er een zeer grote internationale conferentie plaatsvond in Den Haag, waar veel hotels in het westen van het land van profiteerden. Daarnaast was er sprake van uitzonderlijk zacht winterweer.

8.2.5 Omzetontwikkeling van hotels

Bron: CBS.

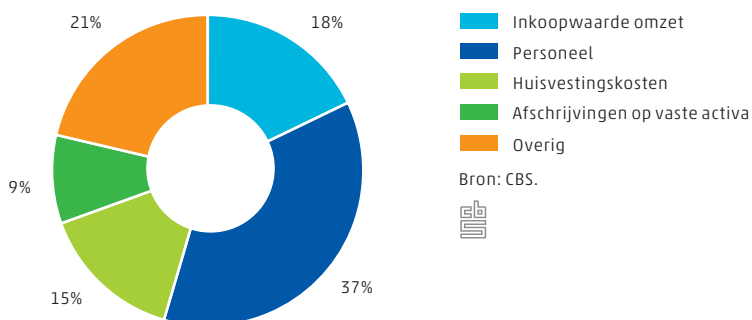
Baten en lasten van hotels

In 2012 bedroegen de totale bedrijfsopbrengsten van hoteliers 3,7 miljard euro en de totale bedrijfskosten 3,4 miljard euro. De loonkosten zijn veruit de grootste kostenpost, namelijk 37 procent van de kosten. De inkoopwaarde van de omzet maakt 18 procent van de kosten uit en huisvestingskosten 15 procent (grafiek 8.2.6). Andere kosten zoals afschrijvingen en een aantal kleinere posten zoals energie-, verkoop- of communicatiekosten bedragen samen 30 procent. Deze verhoudingen zijn door de jaren heen nauwelijks veranderd.

Werkgelegenheid in hotels

In 2012 werkten bijna 65 duizend mensen in de hotelsector. Uitgedrukt in volledige arbeidsjaren (arbeidsvolume) gaat het om 40 duizend arbeidsjaren (fte). Het aantal werkzame personen is sinds 2009 nagenoeg stabiel, tussen de 64 en 65 duizend. Wel is het aantal volledige arbeidsjaren toegenomen, een indicatie dat de mensen meer uren maken dan voorheen.

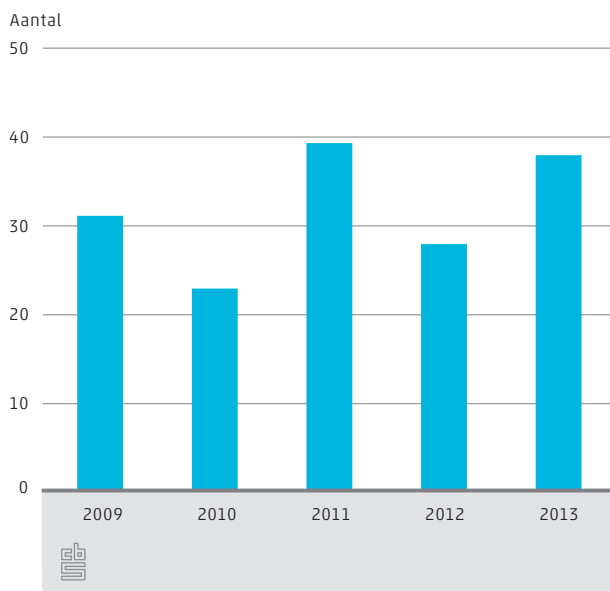
8.2.6 Kostenstructuur van hotels, 2012

Faillissementen van hotels

Het aantal faillissementen in de hotelsector kwam in 2013 uit op 38, tegen 28 in 2012 (grafiek 8.2.7). In het eerste kwartaal van 2014 zijn 16 faillissementen uitgesproken in de hotelsector. Dit is een stijging van ruim 30 procent vergeleken met het eerste kwartaal van 2013.

8.2.7 Faillissementen van hotels

Restaurants en andere eetgelegenheden

Omzet en prijsontwikkeling van eetgelegenheden

De omzet van eetgelegenheden zoals restaurants en snackbars was in 2013 circa 9 miljard euro, ruim 2 procent hoger dan in 2012. In vrijwel alle kwartalen van 2013 werd meer omzet behaald dan een jaar eerder. De volumeontwikkeling van de omzet, dat is de omzet gecorrigeerd voor prijsontwikkelingen, groeide ook in 2013. Consumpties in restaurants en andere eetgelegenheden werden gemiddeld 1,7 procent duurder in dat jaar.

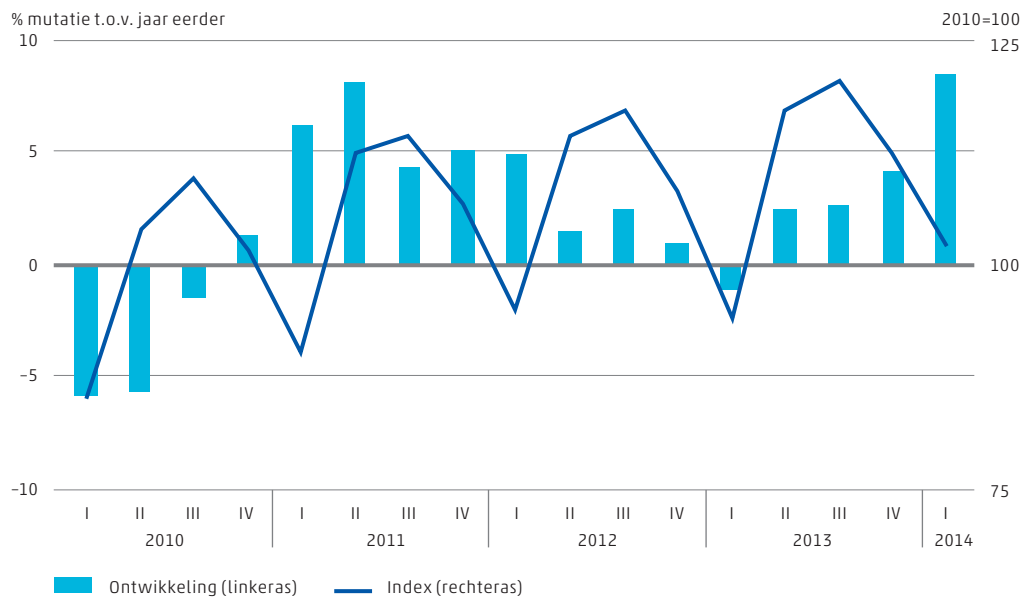
Restaurants en andere eetgelegenheden nemen circa 30 procent van de totale omzet in de horeca voor hun rekening. De eetgelegenheden doen het al jaren beter dan andere branches binnen de horeca. Na een sterke krimp van de omzet in 2009 en 2010, boekte deze branche elk jaar een aanzienlijke omzetgroei (grafiek 8.2.8). Het niveau van de omzet ligt daardoor weer ruim boven het peil van 2008. Deze omzetgroei is echter vooral gestuwd door hogere prijzen; de verkoopprijzen waren in 2013 circa 10 procent hoger dan in 2008. De prijzen in eetgelegenheden zijn de afgelopen jaren wel steeds minder hard gestegen. In termen van volume ligt de omzet nog circa 5 procent onder het niveau van 2008.

In het eerste kwartaal van 2014 kwam de omzet van eetgelegenheden bijna 9 procent hoger uit dan in dezelfde periode een jaar eerder. Dit is de hoogste (kwartaal)groei in de sector in bijna zeven jaar tijd. De groei werd positief beïnvloed doordat er in het eerste kwartaal sprake was van uitzonderlijk zacht winterweer.

Baten en lasten van eetgelegenheden

De totale bedrijfsopbrengsten van restaurants bedroegen 8,6 miljard euro in 2012. De totale bedrijfskosten bedroegen in dat jaar 7,5 miljard euro. De twee grootste kostenposten voor ondernemers zijn de loonkosten en de inkoopwaarde van de omzet. Deze maken elk ongeveer een derde van de totale kosten uit (grafiek 8.2.9). Huisvestingskosten vormen 12 procent van de kosten. Andere kosten zoals afschrijvingen en een aantal kleinere posten zoals energie-, verkoop- of communicatiekosten vormen samen een kwart van de kosten. Deze verhoudingen zijn door de jaren heen nauwelijks veranderd.

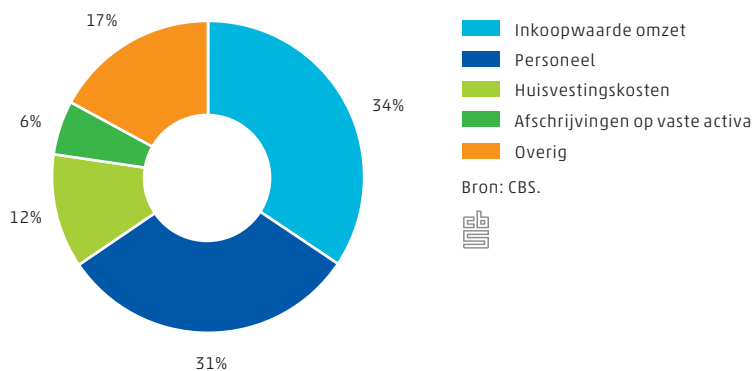
8.2.8 Omzetontwikkeling van restaurants en andere eetgelegenheden

Bron: CBS.

8.2.9 Kostenstructuur van eetgelegenheden, 2012

Bron: CBS.

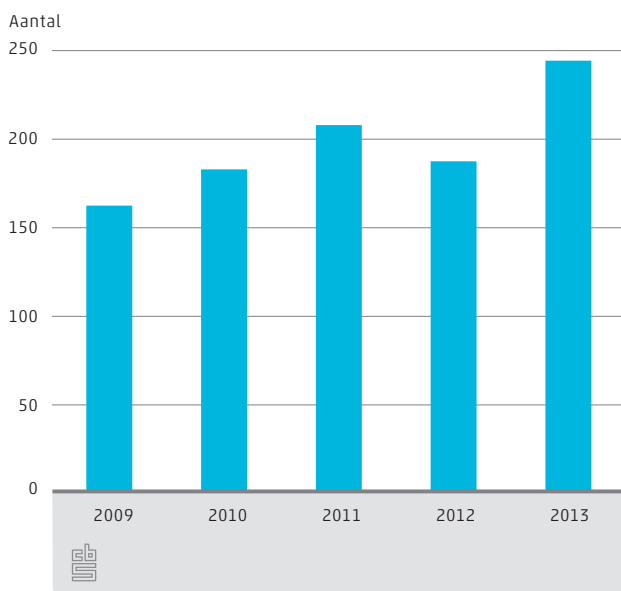
Werkgelegenheid in eetgelegenheden

In 2012 werkten 260 duizend mensen in eetgelegenheden. Uitgedrukt in volledige arbeidsjaren (arbeidsvolume) gaat het om 124 duizend arbeidsjaren (fte). Het aantal werkzame personen is sinds 2009 toegenomen met 30 duizend. Het aantal volledige arbeidsjaren is met een kleine 20 duizend toegenomen.

Faillissementen van eetgelegenheden

Er gingen in 2013 244 eetgelegenheden failliet, ruim 30 procent meer dan in 2012. Het aantal faillissementen is sinds 2009 gestaag toegenomen (grafiek 8.2.10). In het eerste kwartaal van 2014 zijn 46 faillissementen uitgesproken onder restaurants. Dit is een stuk lager vergeleken met het kwartaalgemiddelde van 2013.

8.2.10 Faillissementen van restaurants en andere eetgelegenheden

Bron: CBS.

Cafés

Jarenlange omzetsdaling cafés lijkt ten einde

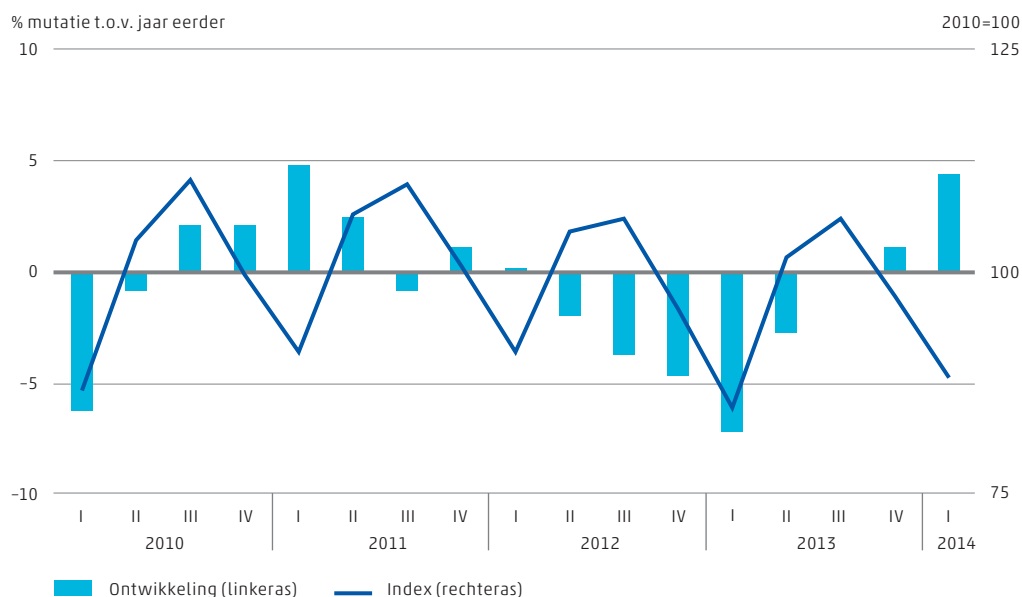
De omzet van cafés was in 2013 ruim 3 miljard euro, ruim 2 procent lager dan in 2012. In de eerste helft van 2013 werd minder omzet behaald, in de tweede helft was er sprake van een kleine toename. De volumeontwikkeling van de omzet, de omzet gecorrigeerd voor prijsontwikkelingen, kromp in 2013 aanzienlijk. Consumpties in cafés werden in dat jaar gemiddeld ruim 3 procent duurder.

De cafés doen het al jaren slechter dan andere branches binnen de horeca. Na een sterke krimp van de omzet in 2009, was er in 2010 en 2011 nauwelijks sprake van herstel en zakte de omzet in 2012 en 2013 verder in (grafiek 8.2.11). Het niveau van de omzet ligt dan ook ruim 10 procent onder het peil van 2008. Deze omzetkrimp wordt echter nog gecompenseerd door hogere prijzen; de verkoopprijzen waren in 2013 circa 17 procent hoger dan in 2008. In termen van volume ligt de omzet bijna een kwart onder het niveau van 2008.

Cafés lijken minder te profiteren van de toename in toeristische bestedingen in Nederland. Daarnaast hebben cafés, mogelijk meer dan andere horeca-gelegenheden, te maken met de effecten van overheidsmaatregelen. Eerdere btw- en accijnsverhogingen werken door in de verkoopprijzen, het rookverbod heeft mogelijk effect en per 2014 is de leeftijd voor het nuttigen van alcohol verhoogd.

Het eerste kwartaal van 2014 was echter, mede door het zachte winterweer, een positief kwartaal voor de cafés. Zij hebben in het eerste kwartaal ruim 4,5 procent meer omgezet ten opzichte van een jaar eerder. Dit is het tweede kwartaal op rij dat de omzet stijgt, na jaren van omzetsdaling. De prijzen namen met bijna 3 procent toe, terwijl het volume met bijna 2 procent steeg.

8.2.11 Omzetontwikkeling van cafés

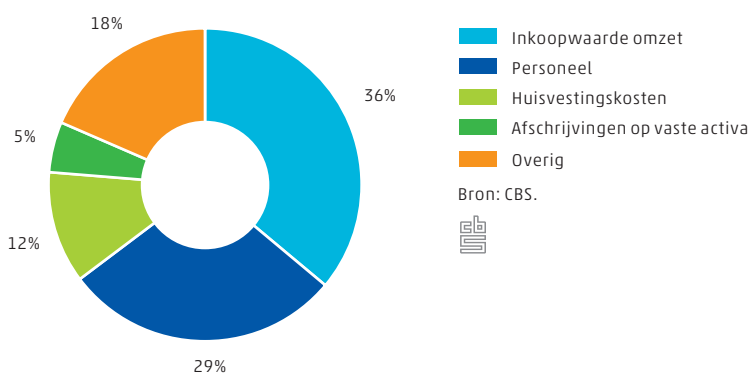
Bron: CBS.

Baten en lasten van cafés

De totale bedrijfsopbrengsten van cafés bedroegen 3,1 miljard euro in 2012. De totale bedrijfskosten bedroegen in dat jaar 2,7 miljard euro. De twee grootste kostenposten voor ondernemers zijn de inkoopwaarde van de omzet (36 procent) en de loonkosten (29 procent). Huisvestingskosten vormen 12 procent van de kosten (grafiek 8.2.12). Andere kosten zoals afschrijvingen en een aantal kleinere posten zoals energie-, verkoop- of communicatiekosten vormen samen bijna een kwart van de kosten. Deze verhoudingen zijn door de jaren heen nauwelijks veranderd.

8.2.12 Kostenstructuur van cafés, 2012

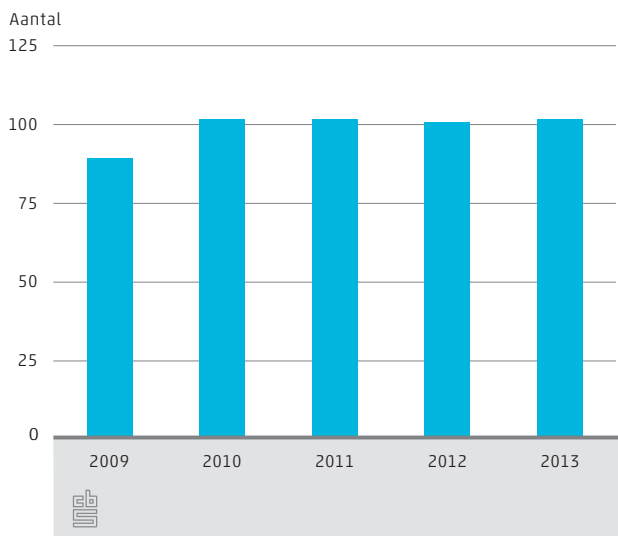
Werkgelegenheid in cafés

In 2012 werkten bijna 90 duizend mensen in cafés. Uitgedrukt in volledige arbeidsjaren (arbeidsvolume) gaat het om ruim 40 duizend arbeidsjaren (fte). Het aantal werkzame personen is sinds 2009 stabiel gebleven, net als het aantal volledige arbeidsjaren.

Faillissementen van cafés

In 2013 gingen er 101 cafés failliet, precies 1 meer dan in 2012. Het aantal faillissementen is sinds 2010 stabiel rond de 100 per jaar (grafiek 8.2.13). In het eerste kwartaal van 2014 zijn 26 faillissementen uitgesproken onder cafés. Dit is vergelijkbaar met het kwartaalgemiddelde van 2013.

8.2.13 Faillissementen van cafés

Bron: CBS.

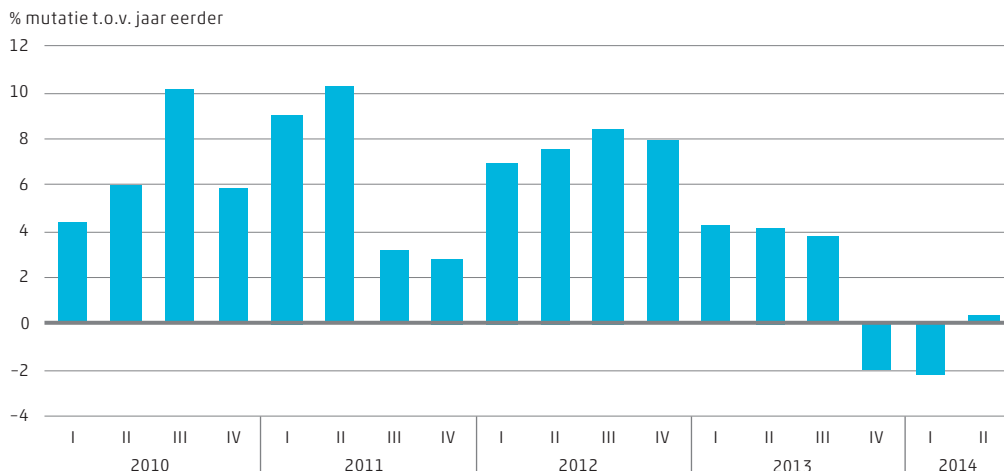
8.3 Luchtvaart

Omzet daalt door toegenomen concurrentie

De luchtvaartbranche behoort wat omzet betreft tot een van de grootste bedrijfstakken in de transportsector. De omzet van de Nederlandse luchtvaartbedrijven, zowel uit passagiers- als vrachtovervoer, was in 2013 ruim 10,5 miljard euro. De omzet vertoonde, na de omzetsdaling in 2009 als gevolg van de crisis, elk kwartaal een stijging ten opzichte van een jaar eerder (grafiek 8.3.1). Vooral in het passagiersvervoer was de stijging zichtbaar, totdat in het laatste kwartaal van 2013 en het eerste kwartaal van 2014 de omzet daalde. Dit was opvallend omdat de Nederlandse maatschappijen meer passagiers vervoerden. De concurrentie in deze markt is echter erg groot. Prijsvechters minimaliseren de geboden service en doen er alles aan om de kosten zo laag mogelijk te houden. Hierdoor kunnen de prijzen laag gehouden worden voor de reiziger. Daardoor staan ook de prijzen bij de andere Nederlandse maatschappijen onder druk en daarmee ook de omzet. Verder is de luchtvaartbranche speler op een internationale markt, waarin veel van de verrekeringen in Amerikaanse dollars plaatsvinden. Voor de luchtvaartondernemers in Europa en dus ook in Nederland viel de euro-dollar wisselkoers ongunstiger uit. Deze factoren resulteerden in een gedaalde omzet

in het vierde kwartaal van 2013 en het eerste kwartaal van 2014. In het tweede kwartaal van 2014 maakte de omzetontwikkeling in de luchtvaart een pas op de plaats.

8.3.1 Omzetontwikkeling van de luchtvaart

Bron: CBS.

Vervoermiddelen grootste kostenpost

De kosten voor de vervoermiddelen waren met een aandeel van bijna 45 procent de grootste kostenpost in de luchtvaartbranche in 2012 (grafiek 8.3.2).

Het gaat hierbij om brandstof, onderhoud, huur en leasing van vliegtuigen.

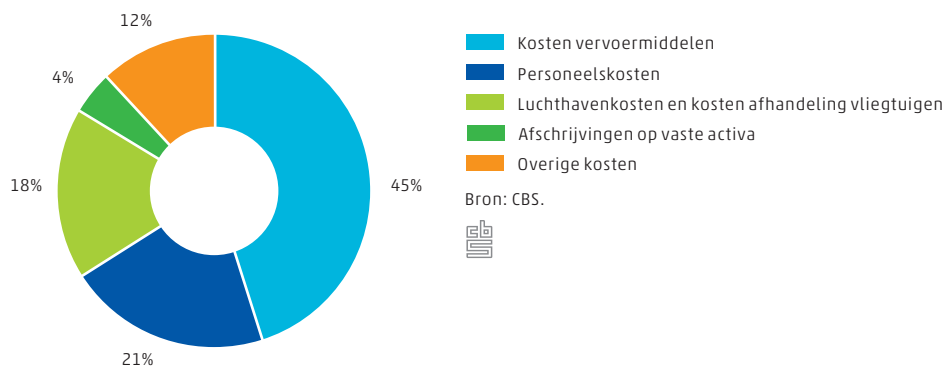
Personeelskosten waren goed voor ruim een vijfde van de kosten. Vliegtuigafhandeling en luchthavenkosten maakten bijna 18 procent van de lasten uit.

De overige kostenposten waren bijvoorbeeld huisvesting, apparatuur, inventaris, verkoop en afschrijvingen.

Minder personeel

In 2012 waren er ruim 27 duizend personen werkzaam bij de luchtvaartbedrijven. Dit komt overeen met ongeveer 22 duizend voltijdequivalenten (fte's). In 2010 waren dat nog ruim 30 duizend werkzame personen en bijna 26 duizend fte's. Bedrijven proberen door kostenreducties het bedrijfsresultaat hoog te houden en daarmee de winstgevendheid. Een van de grootste kostenposten is het personeel. Door te snijden in personeelskosten proberen de maatschappijen het aandeel van de personeelskosten in het totaal van de bedrijfslasten te verminderen.

8.3.2 Kostenstructuur van de luchtvaart, 2012

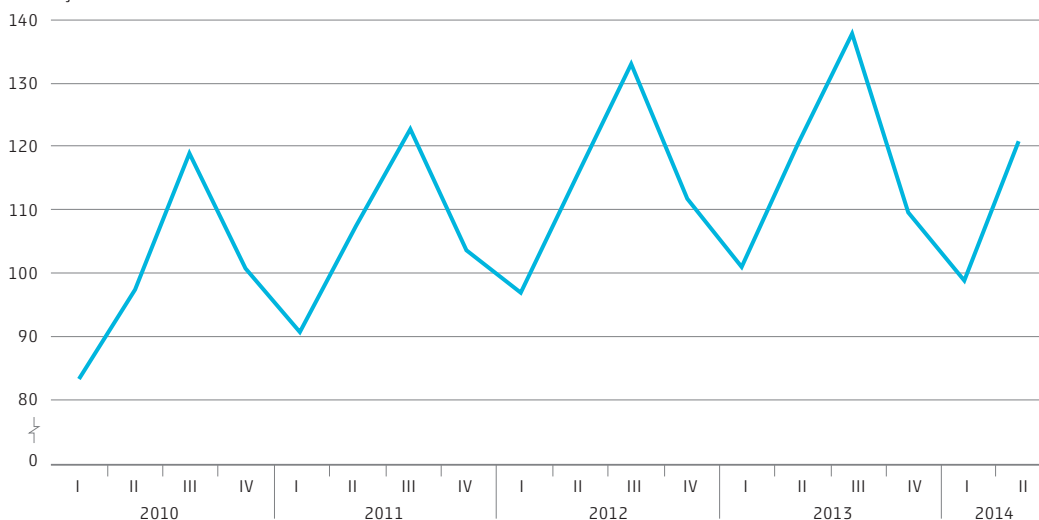

Zomervakantie zorgt voor piek

De luchtvaart kent een duidelijk seizoenspatroon. In het eerste kwartaal van het jaar is de omzet die de luchtvaartmaatschappijen behalen het laagst. Minder mensen gaan in deze periode op vakantie. De piek in de omzet valt in het derde kwartaal, het kwartaal waarin de zomervakantieperiode ligt. Veel meer dan in andere kwartalen worden reizigers in dat kwartaal vervoerd naar hun vakantiebestemmingen. Door de jaren heen vertoonde de omzet in het derde kwartaal een almaar stijgende lijn (grafiek 8.3.3).

8.3.3 Omzetontwikkeling in de luchtvaart, per kwartaal

Indexcijfers omzet 2010=100

Bron: CBS.

8.4 Musea

Musea zijn een belangrijke toeristische trekpleister. Ze trekken bezoekers van alle leeftijden en zijn een factor van betekenis in de toerismesector. Daarom onderzoekt het CBS in samenwerking met de Museumvereniging gegevens over musea op het gebied van bezoekers, financiële baten en lasten en werkgelegenheid in musea. Details over dit onderzoek staan in de tekstbox hieronder.

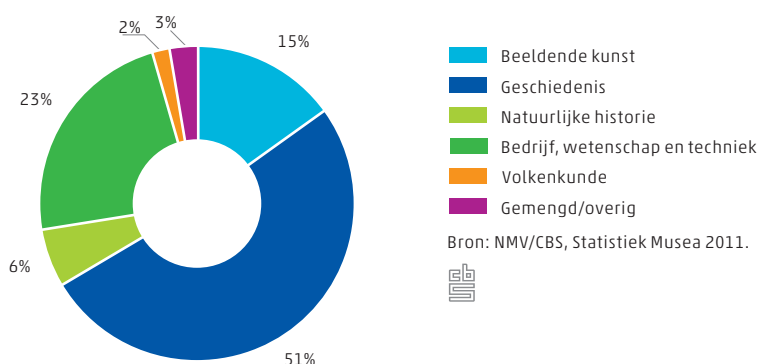
Definitie en operationalisatie van musea

Iedere twee jaar publiceert het CBS gegevens over de musea in Nederland. Bij het vaststellen van de museumpopulatie probeert het CBS de internationale definitie van ICOM (International Council of Museums) te hanteren. Hierin wordt een museum omschreven als een permanente instelling ten dienste van de samenleving en haar ontwikkeling, toegankelijk voor het publiek, niet gericht op het maken van winst, die de materiële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verwerft, behoudt, wetenschappelijk onderzoekt, presenteert en hierover informeert voor doeleinden van studie, educatie en genoegen.

Het CBS brengt de definitie in de praktijk door alle organisaties te onderzoeken die een museum beheren of exploiteren die een vaste collectie hebben, niet commercieel zijn en minimaal 4 uur per week geopend zijn. Musea die alleen op afspraak toegankelijk zijn, bezoekerscentra, botanische tuinen en dergelijke vallen hier niet onder. Sinds 2003 levert dit een museumpopulatie op van ongeveer 800 eenheden.

In Nederland zijn ongeveer 800 musea. Ongeveer de helft van de musea heeft als thema 'geschiedenis', bijna een kwart gaat over 'bedrijf, wetenschap en techniek' en een zesde deel bestaat uit musea die beeldende kunst presenteren (grafiek 8.4.1). De overige musea (circa een tiende) behandelen natuurlijke historie, volkenkunde of hebben een gemengd karakter.

8.4.1 Musea naar type, 2011

In de onderstaande tekstbox worden de verschillende categorieën verder toegelicht.

Definities van de verschillende typen musea

Beeldende kunst

Kunst of toegepaste kunst. Hieronder vallen ook musea op het gebied van film en fotografie, beeldhouwkunst en architectuur.

Geschiedenis

Geschiedenis is inclusief cultuurhistorie en archeologie.

Natuurlijke historie

Betreft musea op het gebied van biologie, geologie, paleontologie en ecologie. Exclusief planten- en dierentuinen.

Bedrijf, wetenschap en techniek

Musea gericht op een van de exacte wetenschappen zoals astronomie, wiskunde, natuurkunde, scheikunde, medische wetenschappen of technieken zoals bouwkunde, industriële processen, nijverheid en ambachten.

Volkenkunde

Musea op het gebied van etnografie en antropologie. Hieronder vallen musea op het gebied van sociale structuren, geloofsovertuigingen, gebruiken en traditionele kunst.

Gemengde collectie

Musea waarvan de collectie uit stukken van verschillende aard bestaat en waarbij geen duidelijk zwaartepunt kan worden bepaald.

Stijging museumbezoek en toegangsprijzen

De onderzochte musea trokken door de jaren heen zo'n 20 miljoen bezoeken per jaar. Vanaf 2003 vertoont het museumbezoek een stijgende lijn, van 19,5 miljoen in 2003 tot ruim 22 miljoen in 2011 (tabel 8.4.2). Een kleine helft van de bezoekers betaalt voor het entreekaartje de volle prijs. De andere helft komt gratis, met een Museumkaart of tegen een gereduceerd tarief (kortingsbonnen, groepskortingen en dergelijke) binnen.

De stijging van het museumbezoek hangt vooral samen met een toename in het Museumkaart-gebruik en een toename van het aantal bezoeken van buitenlandse toeristen. Door de crisis viel in 2009 het aantal buitenlandse bezoeken sterk terug. De musea hebben deze teruggang weten op te vangen door meer bezoekers te trekken met een gratis toegangskaartje, terwijl ook het Museumkaart-gebruik in deze periode een grotere groei kende dan in andere perioden. De terugval van 2009 is in 2011 weer goedgemaakt met ruim 6,5 miljoen buitenlandse bezoeken.

22 300 000

bezoeken aan Nederlandse musea

8.4.2 Musea: aantal, bezoeken en tarieven

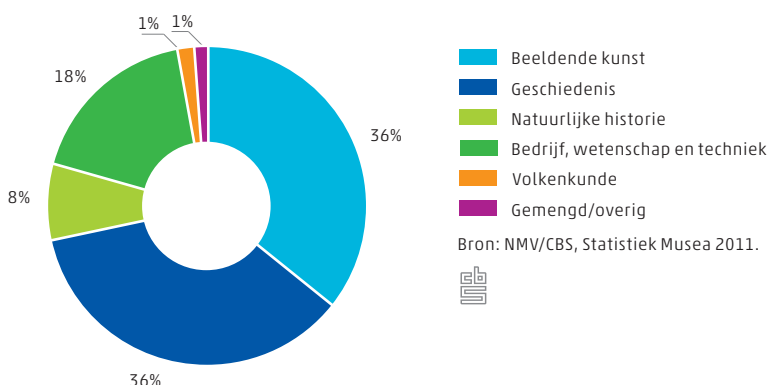
	2003	2005	2007	2009**	2011*
Aantal musea	828	775	773	810	788
	x 1 000				
Museumbezoeken naar soort entree					
Betaalde bezoeken (vol tarief)	10 233	9 624	10 162	9 490	10 122
Betaalde bezoeken met reductie	3 359	3 903	4 043	3 949	4 260
Bezoeken met Museumkaart	2 438	2 320	2 643	3 333	3 974
Gratis bezoeken	3 527	3 801	3 692	5 265	3 941
Totaal bezoeken	19 558	19 648	20 540	22 037	22 297
waaronder buitenlandse bezoeken	4 223	4 711	5 437	3 304	6 569
	euro				
Gemiddelde tarieven					
Kinderen	2,84	3,30	3,76	3,89	3,89
Jeugd	3,27	3,54	4,19	5,29	5,67
Volwassenen	5,66	6,20	6,99	8,50	9,50
Senioren	4,85	5,41	6,20	7,91	9,01

Bron: NMV/CBS, Statistiek Musea 2011.

De toegangstarieven verschillen per leeftijdsgroep. Kinderen betalen het minst voor een kaartje, volwassenen het meest. In de laatste tien jaar zijn de toegangstarieven voor alle leeftijdscategorieën gestegen. Zo betaalde een kind in 2003 gemiddeld 2,84 euro voor een kaartje. In 2011 lag dat op 3,89 euro; een stijging van 37 procent. Voor jeugd, volwassenen en senioren bedroeg de toename respectievelijk 74, 68 en 86 procent.

In 2011 behandelde de helft van de musea het thema 'geschiedenis', waarmee zij 36 procent van het totale aantal museumbezoeken trokken. Daarentegen trokken de 15 procent musea die beeldende kunst tonen ook 36 procent van het totale museumbezoek (grafiek 8.4.3). Musea met als thema 'bedrijf, wetenschap en techniek', die een kwart van alle musea vormen, trokken 18 procent van het totale bezoek in 2011.

8.4.3 Bezoekers naar soort museum, 2011

Hogere bedrijfsopbrengsten en hogere bedrijfslasten

De bedrijfsopbrengsten van musea zijn sinds 2003 flink toegenomen, van 475 miljoen euro in 2003 tot 756 miljoen in 2011 (tabel 8.4.4). Dit is een toename van bijna 60 procent. De bedrijfsopbrengsten bestaan uit directe en indirecte opbrengsten. Onder de directe opbrengsten vallen publieksinkomsten (entreegelden en opbrengsten Museumkaart), sponsorinkomsten en overige inkomsten (inkomsten uit met name de horeca en de winkel). Het aandeel van de directe opbrengsten in het totaal bedroeg in 2011 ongeveer 30 procent. De overige (indirecte) inkomsten bestaan uit subsidies van de overheid (58 procent van de totale opbrengsten) en overige subsidies en bijdragen (13 procent). Tot deze laatste categorie behoren inkomsten als uitkeringen van verzekeringen, bijdragen van private fondsen en goededoelenloterijen, bijdragen uit het Mondriaanfonds en bijdragen uit het Europees fonds.

Tegenover bedrijfsopbrengsten staan bedrijfslasten. Deze vertonen vanaf 2003 dezelfde trend als de bedrijfsopbrengsten. In 2011 bestond twee derde van alle uitgaven uit arbeidskosten, huisvestingskosten en afschrijvingen op (im)materiële activa. De overige kosten zoals aankopen van museumstukken, kosten voor restauratie, inkopen van artikelen voor de winkel en de horeca, marketing en communicatiekosten, automatiseringskosten, verzekeringskosten, accountant- en bestuurskosten en verblijfskosten waren in 2011 goed voor een derde deel van de totale uitgaven.

8.4.4 Baten en lasten van musea

	2003	2005	2007	2009	2011*
	mln euro				
Bedrijfsopbrengsten	475	525	604	704	756
Bedrijfsopbrengsten (directe opbrengsten)	127	142	167	196	218
waarvan					
publieksinkomsten	64	72	82	95	116
sponsorinkomsten	10	11	15	19	12
overige inkomsten	53	59	70	82	90
Subsidies en bijdragen (indirecte opbrengsten)	347	380	436	508	538
waarvan					
subsidies overheid	313	346	384	440	441
waarvan					
rijk	168	186	213	231	237
provincie	22	28	34	41	40
gemeente	115	126	132	164	162
loonsubsidies en afdrachtskortingen	8	6	5	4	3
overige subsidies en bijdragen	34	34	52	67	97
Bedrijfslasten	502	562	687	702	752
waarvan					
arbeidskosten	227	246	268	304	317
huisvestingskosten en afschrijvingen	121	128	147	174	174
overige kosten	154	188	272	223	262
Bedrijfsresultaat	-27	-37	-83	2	4

Bron: NMV/CBS, Statistiek Musea 2011.

Steeds meer inzet van vrijwilligers

Het aantal betaalde krachten werkzaam in musea bedroeg in 2011 ruim 10 500 personen die voor 6 600 mensjaren werk hebben verzet. Sinds 2003 is het aantal betaalde krachten en de door hen gemaakte mensjaren met respectievelijk 24 en 14 procent toegenomen (tabel 8.4.5). Per betaalde kracht is er een afname in het aantal mensjaren dat wordt gemaakt.

In 2011 werd 42 procent van het aantal mensjaren door vrijwilligers ingevuld, terwijl dat in 2003 nog op 29 procent lag. Dit komt doordat musea naar verhouding meer vrijwilligers dan betaalde krachten aantrokken. Het aantal vrijwilligers nam in de periode 2003/'11 met 44 procent toe tot ruim 28 000 personen. Het aantal mensjaren dat deze vrijwilligers hebben gewerkt is over dezelfde periode meer dan verdubbeld tot ongeveer 4 900 mensjaren. Er zijn in de afgelopen jaren naar

verhouding niet alleen meer vrijwilligers dan betaalde krachten aangenomen, maar per vrijwilliger worden ook meer mensjaren gemaakt. De betaalde krachten zijn juist minder mensjaren per persoon gaan maken.

8.4.5 Werkgelegenheid bij musea

	2003	2005	2007	2009	2011*
	aantal personen				
Totaal werkzame personen	8 496	8 143	8 598	9 146	10 549
waarvan					
in loondienst	6 567	6 563	6 760	6 938	7 508
overig bezoldigden	1 929	1 580	1 839	2 208	3 041
Vrijwilligers	19 693	19 667	21 329	23 720	28 364
Totale werkgelegenheid bij musea	28 189	27 810	29 927	32 866	38 913
	aantal mensjaren				
Totaal werkzame mensjaren	5 837	5 696	6 016	6 380	6 631
waarvan					
in loondienst	4 731	4 860	5 013	5 284	5 337
overig bezoldigden	1 106	836	1 003	1 096	1 294
Vrijwilligers	2 357	2 679	3 015	3 559	4 879
Totale werkgelegenheid bij musea	8 194	8 375	9 031	9 939	11 510

Bron: NMV/CBS, Statistiek Musea 2011.

9.

Toerisme in macro-economisch perspectief

Dit hoofdstuk besteedt aandacht aan de bijdrage van toerisme aan het bbp. Ook de werkgelegenheid gerelateerd aan de toerismesector komt in dit hoofdstuk aan bod. Een uitgebreide uitleg over de methodiek achter de totstandkoming van deze cijfers en de veranderingen ten opzichte van voor revisie die daarin zijn doorgevoerd, is aan het eind van het hoofdstuk opgenomen.

9.1 Toerisme en de nationale rekeningen

Het systeem van nationale rekeningen (NR) geeft een cijfermatige beschrijving van het economische proces binnen een land en de economische relaties met het buitenland. Bekende macro-economische kengetallen uit de NR zijn de economische groei, gemeten als de volumegroei van het bruto binnenlands product (bbp), de toegevoegde waarde, de consumptie en werkgelegenheidscijfers zoals het aantal banen. Classificaties en definities zijn vastgelegd in internationale handboeken, waardoor de cijfers ook vergelijkbaar zijn tussen landen (UN et al., 2009; Eurostat, 2008).

In de NR is informatie over toerisme niet direct te vinden. Dit komt doordat in de NR bedrijfstakken worden ingedeeld op basis van productiekekenmerken (zoals horeca, detailhandel en transport), terwijl toerisme wordt gedefinieerd vanuit het oogpunt van de toerist. Toerisme is dan ook geen bedrijfstak op zich, maar heeft betrekking op een groot aantal producten en diensten die vanuit verschillende bedrijfstakken aan toeristen worden geleverd. Een internationaal geaccepteerde manier om meer inzicht te geven in de economische betekenis van toerisme, is het verankeren van de cijfers over toerisme in het geïntegreerde raamwerk van de NR. Dit kan met behulp van een Toerismerekening (TR). De TR biedt een geïntegreerd macro-economisch overzicht van de betekenis van toerisme voor de economie. De meerwaarde van de TR is vooral terug te vinden via informatie over macro-economische kernindicatoren (totaal toeristische bestedingen, toeristisch bbp, toeristische werkgelegenheid) in absolute en relatieve termen. Naast deze cijfers in lopende prijzen zijn er ook volume-indexcijfers beschikbaar.

Paragraaf 9.4 beschrijft uitgebreid de begrippen die een rol spelen in dit hoofdstuk. Ook laat het zien hoe de TR tot stand komt en wat daarin na de revisie van de NR (2010) is veranderd.

9.2 Toeristische bestedingen

In waardetermen zijn de bestedingen in de Nederlandse toerismesector door ingezetenen en niet-ingezetenen gegroeid met ruim 9 procent in de periode 2010–2013. Dat werd veroorzaakt door een toename van deze bestedingen (volume) met een kleine 3 procent en een stijging van de prijzen in dezelfde periode met ruim 6 procent. De totale waarde van toeristische bestedingen door ingezetenen en niet-ingezetenen in de Nederlandse toerismesector bedroeg 65 miljard euro in 2013.

€ 65 000 000 000

besteed in de Nederlandse toerismesector

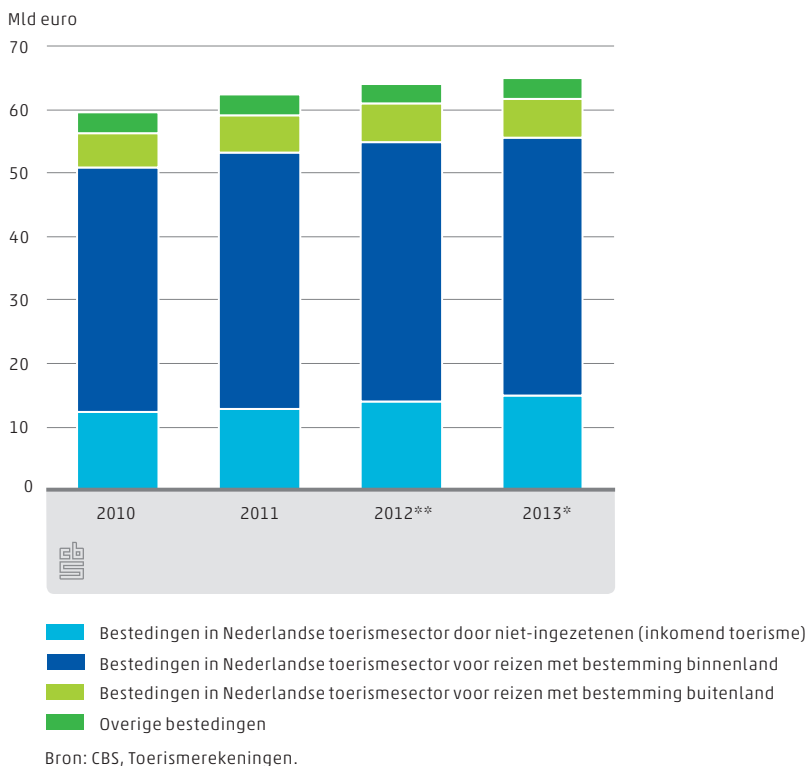

De bestedingen door inkomende toeristen in de Nederlandse toerismesector zijn het hardst gegroeid (+21 procent, lopende prijzen). De bestedingen via de sociale overdrachten en aan de recreatieve duurzame goederen (de 'overige bestedingen') zijn kleiner geworden (–3 procent). De bestedingen in de Nederlandse toerismesector door ingezetenen zijn met 6 procent gegroeid.

In grafiek 9.2.1 zijn deze bestedingen uitgesplitst naar vakantiebestemming 'Nederland' of 'buitenland'. De groei van de bestedingen in de Nederlandse toerismesector wordt dus vooral gedragen door de buitenlandse toeristen. Daarnaast profiteert de reisbemiddeling in Nederland van veel meer online boekingen. De traditionele reisbemiddeling door reisbureaus daarentegen presteert economisch gezien minder goed.

De Nederlandse toerist heeft de afgelopen jaren de hand op de knip gehouden. De totale waarde van bestedingen door Nederlandse ingezetenen in de toerismesector wereldwijd, inclusief die van Nederland, groeide weliswaar 6 procent in de periode 2010–2013, maar deze groei werd volledig veroorzaakt door prijsstijgingen (grafiek 9.2.2). In volumetermen zijn de bestedingen juist gedaald met een kleine 1 procent.

9.2.1 Totale waarde bestedingen in de Nederlandse toerismesector

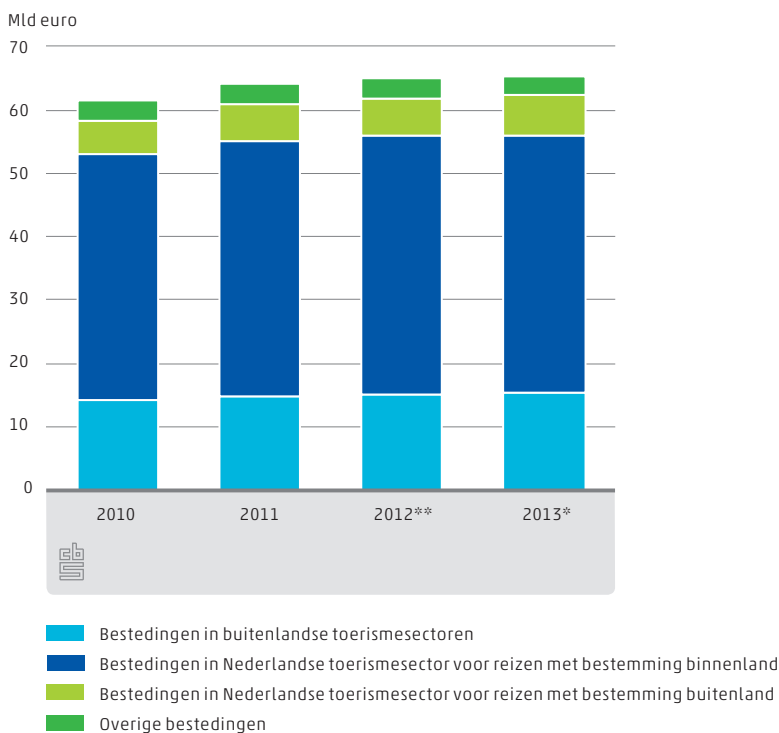

Bijdrage toerisme aan bbp groeit

De toeristische bestedingen van ingezetenen en niet-ingezetenen leiden tot toegevoegde waarde in de Nederlandse economie. De toegevoegde waarde wordt door bedrijven onder andere aangewend om lonen te betalen en kapitaalkosten (rente en afschrijvingen) af te dekken. De toegevoegde waarde kan worden uitgedrukt in marktprijzen en in basisprijzen (de marktprijs exclusief de handels- en vervoersmarges en exclusief subsidies en belastingen).

De bijdrage aan het bbp van de Nederlandse toerismesector was met bijna 23 miljard euro kleiner dan de eerder genoemde 65 miljard euro aan bestedingen. Dit komt doordat een deel van deze bestedingen geproduceerd zijn in het buitenland en omdat het produceren van toeristische goederen en diensten gepaard gaat met intermediair verbruik.

9.2.2 Totale bestedingen door ingezetenen in toerismesector wereldwijd

Bron: CBS, Toerismerekeningen.

De totale toeristische toegevoegde waarde van 23 miljard euro tegen marktprijzen is goed voor een bijdrage van 3,6 procent aan het bbp. Tegen basisprijzen was de toeristische toegevoegde waarde in 2013 gelijk aan 19 miljard euro. Het verschil wordt verklaard door de btw en het saldo van andere belastingen (denk aan accijnzen) en subsidies (bijvoorbeeld in de kunst- en cultuursector). Zowel de toegevoegde waarde in basisprijzen als in marktprijzen is in 2013 ten opzichte van 2010 gegroeid, met respectievelijk 10 en 13 procent. In 2010 was de bijdrage van toerisme aan het bbp nog maar 3,2 procent. Bedacht moet worden dat de toerismesector een sector is met veel verschillende soorten activiteiten die allemaal hun eigen dynamiek kennen. Sommige activiteiten doen het beter dan andere activiteiten in tijden van crisis.

In tabel 9.2.3 wordt de ontwikkeling van de bijdrage van toerisme aan de economie verder met cijfers onderbouwd. De bijdrage uitgedrukt in marktprijzen is groter dan in basisprijzen, omdat bestedingen aan motorbrandstoffen (waar accijnzen op zit) een belangrijke rol spelen in de totale toeristische bestedingen. Accijnzen hebben een relatief groot aandeel in de aankoop prijs van benzine en diesel. Hiermee draagt de toerismesector bij aan de inkomsten voor de overheid.

9.2.3 Bijdrage toerisme aan Nederlandse economie

	2010	2011	2012**	2013*
Toegevoegde waarde tegen basisprijzen	17 300	17 855	18 514	19 033
Toegevoegde waarde tegen marktprijzen (bbp)	20 300	21 142	22 203	22 858
	%			
Bijdrage aan economie van toegevoegde waarde tegen basisprijzen	3,0	3,1	3,2	3,3
Bijdrage aan economie van toegevoegde waarde tegen marktprijzen (aandeel bbp)	3,2	3,3	3,5	3,6

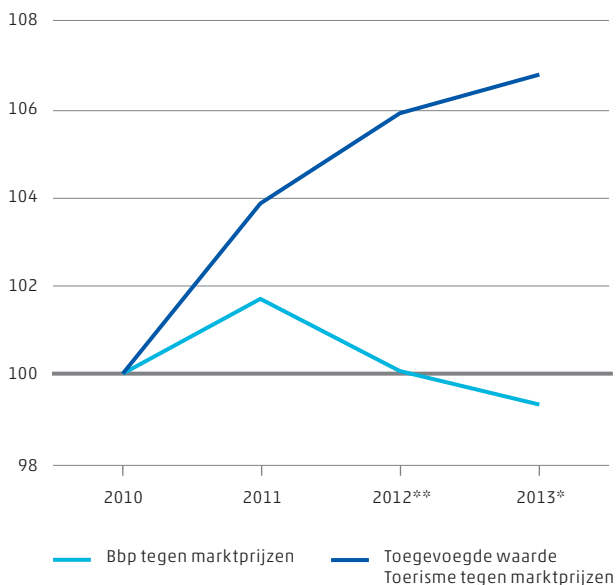
Bron: CBS, Toerismerekeningen.

Toerisme groeit tijdens crisisjaren

Terwijl de Nederlandse economie in de periode 2010–2013 heeft stilgestaan, heeft de toerismesector een groei meegemaakt (grafiek 9.2.4). De bouwnijverheid en de industrie hebben het in genoemde periode economisch zwaar gehad. De bouwnijverheid speelt echter geen rol in de toerismesector en de industrie slechts een beperkte. Het dienstverlenende deel van de toerismesector dat oververtegenwoordigd is, heeft vooral geprofiteerd van meer bestedingen door buitenlanders die in Nederland op bezoek waren. Daarnaast profiteerde de Nederlandse toerismesector van steeds meer online boekingen en meer luchtvaartbewegingen. In volumetermen is de toerismesector gegroeid met 7 procent (in marktprijzen), terwijl de totale economie nagenoeg stil heeft gestaan.

9.2.4 Reële economische ontwikkelingen in de toerismesector en de economie

Volume-index 2010=100

Bron: CBS, Toerismerekeningen.

9.3 Werkgelegenheid

De Nederlandse toerismesector was in 2013 goed voor 590 duizend banen (tabel 9.3.1). Uitgedrukt in voltijdsequivalenten (vte) bedroeg het arbeidsvolume in de toerismesector ongeveer 357 duizend. Het valt op dat de deeltijdfactor relatief groot is. Dit wordt onder meer verklaard door de hoge deeltijdfactor in de horeca. De horeca is een belangrijke activiteit in de toerismesector. Zowel het aantal banen, het arbeidsvolume als het aantal werkzame personen laten een gestage groei zien in de tijd.

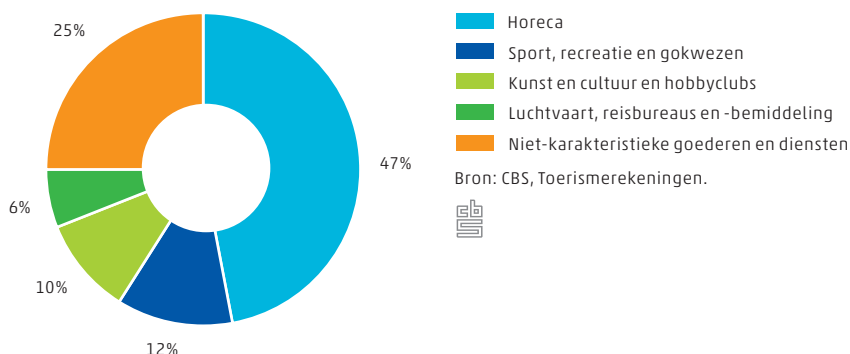
9.3.1 Toerisme en werkgelegenheid

	2010	2011	2012**	2013*	2010	2011	2012**	2013*
	x 1 000				% van de Nederlandse economie			
Banen	552	571	578	590	5,6	5,7	5,8	6,0
Werkzame personen	466	481	486	496	5,3	5,4	5,5	5,7
Arbeidsvolume	338	346	350	357	4,8	4,9	5,0	5,1

Bron: CBS, Toerismerekeningen.

De werkgelegenheid uitgedrukt in arbeidsvolume was in 2013 gelijk aan 357 duizend vte. In grafiek 9.3.2 is te zien dat de meeste van deze vte's gevonden kunnen worden in horeca-gerelateerde activiteiten (47 procent). Een aanzienlijk deel van de werkgelegenheid is gerelateerd aan sport- en recreatie-activiteiten (12 procent). Ongeveer 75 procent van de vte's die toebehoren aan de toerismesector werken aan karakteristieke toerisme-activiteiten. De rest werkt aan niet-karakteristieke activiteiten. Dit betreft een vrij heterogene groep van activiteiten, waaronder bijvoorbeeld de werkzame personen in de detailhandel ten behoeve van het toerisme. Andere niet-karakteristieke activiteiten zoals openbaar vervoer en taxi's vallen hier ook onder.

9.3.2 Werkgelegenheid per activiteit binnen de toerismesector, 2013

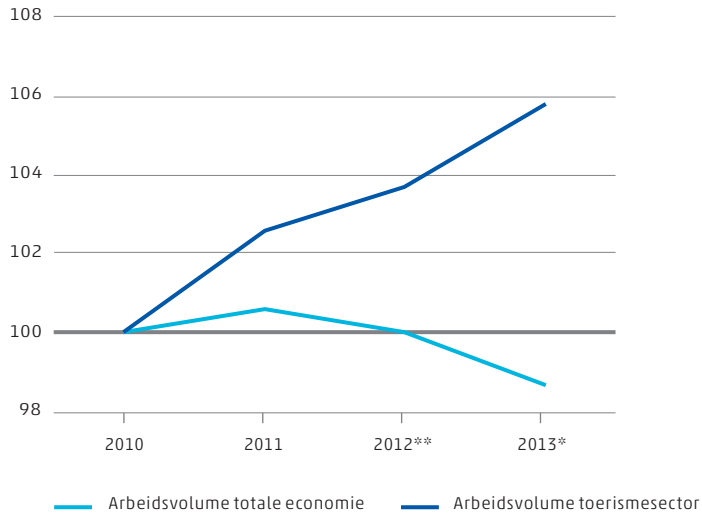
Toerismesector heeft een arbeidsintensief karakter

De bijdrage van toerisme aan de werkgelegenheid in Nederland bedroeg in 2010 ongeveer 4,8 procent (uitgedrukt in vte) en is opgelopen naar 5,1 procent in 2013. Toerisme is daarmee, kijkend naar de werkgelegenheid, relatief belangrijker geworden voor de Nederlandse economie in de periode 2010-2013 (zie grafiek 9.3.3). De bijdrage aan de werkgelegenheid (zie tabel 9.3.1) is relatief groter dan de bijdrage aan de toegevoegde waarde (zie tabel 9.2.3). Dit komt onder andere doordat de toerismesector gekarakteriseerd wordt door arbeidsintensieve activiteiten. In de toerismesector wordt gemiddeld 38 procent minder toegevoegde waarde gegenereerd per vte dan gemiddeld in de Nederlandse economie. De luchtvaart (zeer kapitaalintensief) genereert per vte meer dan gemiddeld en de horeca (zeer arbeidsintensief) minder dan gemiddeld.

De groei van het arbeidsvolume in de toerismesector van de afgelopen jaren wordt voor een belangrijk deel gedragen door de horeca en bedrijven die vallen onder de groep 'niet-karakteristieke goederen en diensten' (zie grafiek 9.3.4). Vooral de restaurants en de eventcatering hebben het goed gedaan. De cafés hadden het daarentegen zwaar in 2012 en 2013. De kunst- en cultuur sector heeft, zij het bescheiden, enigszins geprofiteerd van een kleine opleving in 2013. Opvallend is de dip bij de reisbureaus. De traditionele reisbemiddeling, die arbeidsintensief van aard is, maakt een moeilijke tijd door, onder andere door de opkomst van internet. Ondanks dat de toegevoegde waarde van deze tak groeide, ging dit niet gepaard met extra werkgelegenheid.

9.3.3 Werkgelegenheid in de toerismesector en de totale economie

Index 2010=100

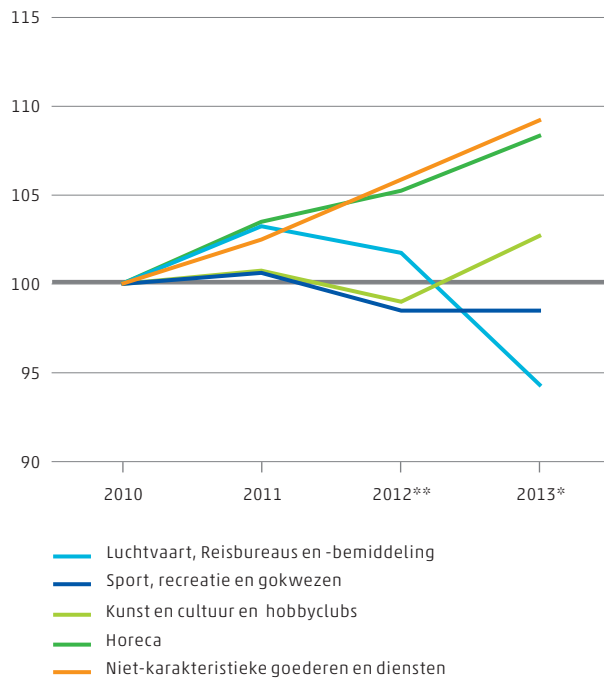

Bron: CBS, Toerismerekeningen.

9.3.4 Werkgelegenheid per activiteit

Index 2010=100

Bron: CBS, Toerismerekeningen.

9.4 Definities en methodebeschrijving

Definities

Toerisme

Toerisme wordt in de TR als volgt gedefinieerd:

'Toerisme omvat de activiteiten van personen reizend naar en verblijvend op plaatsen buiten hun normale omgeving voor niet meer dan een jaar voor ontspanning, zakelijk verkeer en andere activiteiten die niet gerelateerd zijn aan een activiteit die beloond wordt vanuit de plaats die bezocht wordt' (TSA: RMF, p.13).

Toeristen zijn dus reizigers die zich buiten hun normale omgeving bevinden. Bovendien mag het hoofddoel van de reis geen activiteit zijn die wordt betaald vanuit de plek die wordt bezocht. De internationale methodologie levert geen sluitende definities van de begrippen 'reiziger' en 'normale omgeving' en dus ook niet van de begrippen 'toerisme' en 'toerist'.

Voor het operationaliseren van het begrip 'normale omgeving' suggereert de TSA:RMF frequentie en afstand als mogelijke criteria. Zo kunnen bijvoorbeeld de nabije omgeving van huis of werk en andere frequent bezochte plekken worden gerekend tot de normale omgeving. De TSA:RMF biedt echter ook de mogelijkheid om gebiedsgrenzen zoals gemeente- en provinciegrenzen te gebruiken als grens voor de normale omgeving.

In de Nederlandse TR is iemand een toerist iedere keer dat hij of zij een tocht maakt met een recreatief of zakelijk motief zoals hierboven gedefinieerd, waarvan de totale tijd dat men van huis of van werk is, langer dan 2 uur is. Binnen de Nederlandse TR worden toeristen op basis van vier verschillende kenmerken ingedeeld:

1. Vestigingsplaats. Net als in de NR wordt binnen de TR onderscheid gemaakt tussen ingezetenen van Nederland en niet-ingezetenen.
2. Bestemming. Een toerist kan als bestemming Nederland of het buitenland hebben.
3. Motief. De Nederlandse TR maakt een onderscheid tussen recreatieve en zakelijke motieven.
4. Duur van de reis. Er wordt onderscheid gemaakt tussen meerdaagse reizen (met overnachting) en dagtochten.

Daarnaast wordt in de TSA:RMF, alsmede in de TR, onderscheid gemaakt tussen een aantal verschillende vormen van toerisme:

1. Binnenlands toerisme is het toerisme van ingezetenen reizigers binnen het economische territorium van Nederland.
2. Inkomend toerisme is het toerisme van niet-ingezetenen reizigers binnen het economische territorium van Nederland.
3. Uitgaand toerisme is het toerisme van ingezetenen reizigers buiten het economische territorium van Nederland.

Toeristische bestedingen en toeristisch aanbod

Toeristische bestedingen worden gedefinieerd als 'de totale bestedingen gedaan door toeristen of ten behoeve van toeristen voor, tijdens en na de reis en tijdens het verblijf op de plaats van bestemming'. Bestedingen worden dus toeristische bestedingen zodra de persoon die de besteding verricht een toerist is.

Voor het aanbod geldt hetzelfde: er is pas sprake van toeristisch aanbod als de afnemer een toerist is. Binnen de TR zijn het aanbod van en de bestedingen aan ieder toeristisch goed en dienst per definitie aan elkaar gelijk.

Duurzame recreatiegoederen en sociale overdrachten

Twee bijzondere categorieën van het interne toerisme zijn de duurzame recreatiegoederen en de sociale overdrachten. Duurzame recreatiegoederen zijn duurzame goederen die hoofdzakelijk voor recreatieve doeleinden worden gebruikt, zoals caravans, kampeerspullen en sportartikelen. Onder de sociale overdrachten vallen de overheidssubsidies die er toe leiden dat een bezoeker soms niet de volledige kosten van een dienst op zich neemt, zoals subsidies aan musea of bijstandssubsidies voor recreatieve activiteiten. Daarnaast worden ook de toeristische bestedingen van instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van huishoudens meegeteld in de sociale overdrachten. Voorbeelden van zulke instellingen zijn sport- en hobbyverenigingen.

Karakteristieke diensten en bedrijfsklassen

Sommige diensten zijn typisch voor het fenomeen toerisme. Daarom wordt in de TR onderscheid gemaakt tussen karakteristieke en niet-karakteristieke diensten. De karakteristieke diensten zijn 'producten die, in afwezigheid van toeristen, in de meeste landen zouden ophouden te bestaan of voor welke het niveau van consumptie aanzienlijk zou worden gereduceerd' (TSA:RMF, p. 38). Voorbeelden van dit soort karakteristieke diensten zijn horeca, vervoer, kunst, cultuur, sport en recreatie. De karakteristieke bedrijfsklassen zijn de hoofdproducenten van deze diensten.

Methodebeschrijving

Vanaf 2007 is een TR toegevoegd aan het stelsel van de Nederlandse NR in de vorm van een tijdreeks over de jaren 2001 tot en met 2012 (CBS, 2007). De methodologische achtergronden van de TR staan beschreven in twee internationale handboeken: 'Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework' (TSA: RMF) (UNSD, 2001); en de Europese bewerking 'European Implementation Manual on Tourism Satellite Accounts' (Eurostat, 2001).

In 2014 is een gereviseerde TR-tijdreeks toegevoegd aan het stelsel van de Nederlandse NR. Deze bevat de verslagjaren 2010–2013. Net als in alle andere landen van de Europese Unie zijn in 2014 ook de cijfers over de Nederlandse economie aangepast. Aanleiding voor deze revisie is het toepassen van nieuwe internationale afspraken over het samenstellen van economische cijfers. Het invoeren van deze nieuwe internationale richtlijnen is in de Europese Unie verplicht. Vrijwel alle Europese landen verwerken bij deze revisie ook veel nieuwe informatie in de cijfers over de economie. Het gaat om de macro-economische cijfers die worden uitgebracht onder de paraplu van de NR. De nieuwe TR waarvan de cijfers in dit hoofdstuk gepresenteerd zijn, maakt intensief gebruik van de gereviseerde NR-cijfers en -structuren.

Bronnen en methodiek nieuwe Toerismerekening

De ontwikkeling van het nieuwe TR-systeem wordt hier beschreven in een aantal stappen:

Voor de verschillende onderdelen van de TR zijn (externe) bronnen voor de bestedingen in miljoenen euro beschikbaar. Deze bronnen zijn voor het revisiejaar 2010 zo goed als kan benut ten behoeve van de herijking. De randen van deze bronnen bepalen de niveaus in lopende prijzen van de totale bestedingen voor verslagjaar 2010. De verdeling van de bestedingen naar producten is voor 2010 geactualiseerd op basis van de bronnen. Voor de herijking is gebruikgemaakt van de volgende bronnen: ContinuVakantieOnderzoek (NBTC-NIPO), ContinuVrijetijdsOnderzoek (NBTC-NIPO), Statistiek Inkomend Toerisme (NBTC), ContinuZakenreisOnderzoek (NBTC-NIPO), Monitor Inkomend Dagbezoek (NBTC) en de NR.

Voor het verslagjaar 2010 zijn daarna vraag en aanbod op een rijtje gezet. De bestedingen zijn uitgesplitst naar relevante toeristische goederen en diensten. Aan deze toeristische goederen en diensten zijn hoofdproducenten toegewezen (Nederlandse bedrijfstakken en buitenland). De vraag bepaalt in deze het aanbod

(aanbod is dus een resultante van de vraag). Aanbod vanuit het buitenland wordt afgesplitst door gebruik te maken van informatie over invoerstromen per product.

Voor de productie van toeristische goederen en diensten in Nederland is bepaald hoeveel werkgelegenheid en toegevoegde waarde gerelateerd zijn aan deze productie. Per product en activiteit is aan de hand van ratio's de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid berekend (toegevoegde waarde per eenheid productie en werkgelegenheid per eenheid productie; actuele vuistregels die gebaseerd zijn op structuurinformatie uit de NR).

Voor 2010 zijn dus niveaus bepaald voor alle relevante bedrijfstak/product-combinaties. Deze niveaus worden tot aan de nieuwe revisie (verslagjaar 2015) geëxtrapoleerd met behulp van relevante indicatoren die, als dit zinvol is, consistent zijn met de ontwikkelingen van de NR. Daarnaast worden ook indicatoren die afgeleid zijn van gegevens uit de toerismestatistieken (onder andere statistieken van NBTC-NIPO) ingezet om zinvol te kunnen extrapoleren. De waardeontwikkelingen en volumeontwikkelingen die representatief zijn voor bepaalde bedrijfstak/product-combinaties kunnen worden ingezet om zodoende de bestedingen in de opeenvolgende jaren te berekenen. Per product en bedrijfstak worden daarna weer aan de hand van de NR-ratio's de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid berekend (toegevoegde waarde per eenheid productie en werkgelegenheid per eenheid productie; actuele vuistregels die gebaseerd zijn op structuurinformatie uit de NR).

Bij de volgende revisie (verslagjaar 2015) wordt wederom de TR-structuur geijkt op basis van beschikbaar bronmateriaal.

Behalve de revisie van de NR waren er nog meer redenen voor de revisie van de TR: herijking op toeristische bronnen en aanpassingen in de scope.

Herijking op toeristische bronnen

Voor het vaststellen van een goed basisniveau aan toeristische bestedingen is zoveel mogelijk aangesloten op de niveaus van de hiervoor genoemde bronnen. Daarnaast zijn er bij de revisie van 2010 een aantal nieuwe bronnen beschikbaar gekomen vanuit het NBTC die de zakelijke reismarkt beschrijven. Deze zijn ook ingezet. De statistiek Onderzoek Dagrecreatie van het CBS is stopgezet en vervangen door het onderzoek ContinuVrijetijdsOnderzoek (CVTO) van het NBTC.

Aanpassing scope Toerismerekening

Bij het bepalen van de juiste niveaus voor 2010 is tevens de scope van de TR aangepast. Vanaf 2010 na revisie wordt het 'funshoppen' ook meegerekend in de TR. Onder funshoppen worden alle aankopen verstaan die toeristen aanschaffen tijdens een toeristisch uitje (dus onder andere langer dan twee uur weg van huis). Het 'functioneel shoppen' valt hier dus niet onder. Het niveau van funshoppen is voornamelijk bepaald aan de hand van het CVTO en bedraagt ruim 14 miljard euro.

Door een toenemend aantal online boekingen komt het steeds vaker voor dat buitenlandse toeristen een accommodatie of ticket boeken bij of via een Nederlands bedrijf, terwijl de reisbestemming een ander land is dan Nederland. Economisch gezien verdient de Nederlandse economie aan deze online boekingen, maar deze transacties hebben vaak niet betrekking op een buitenlandse toerist die afreist naar Nederland. De bestedingen (reisbemiddeling, vervoerskosten of een pakketreis) van bijvoorbeeld een Bulgaar die iets boekt bij een Nederlands reis(bemiddeling)bureau met reisbestemming Frankrijk worden ook meegenomen onder het kopje 'inkomend toerisme'. Hiermee dient men rekening te houden bij de interpretatie van deze cijfers over inkomend toerisme. Het gaat dus niet uitsluitend over reisverkeer naar Nederland. In het verleden werd deze geldstroom niet meegenomen in de TR en werd er alleen gekeken naar buitenlandse toeristen die daadwerkelijk naar Nederland reisden.

Voor eendaags inkomend toerisme geldt dat de gehanteerde scope voor België smaller is dan de gehanteerde scope voor Duitsland. Het cijfer voor België betreft hiermee dus een ondergrens.

Vanaf 2010 na revisie wordt het eendaags zakelijk toerisme niet meer meegenomen in de TR. Hieronder vallen bijvoorbeeld de congressen, beurzen, trainingen en zakenreizen die meer dan twee uur duren. Er is gebleken dat er geen goede bronnen beschikbaar zijn om het juiste niveau te bepalen voor deze vorm van toerisme. Aangezien er geen data is voor deze activiteit, is de pragmatische keuze gemaakt om deze activiteit niet meer mee te nemen. Uitzondering hierop zijn de bedrijfsuitjes, deze worden wel meegenomen.

10.

Capita selecta

In dit hoofdstuk staan drie artikelen over toerismegerelateerde onderwerpen. In de eerste paragraaf staat het toerisme in Caribisch Nederland centraal. Er wordt een beeld geschetst van aantallen toeristen die met verschillende vervoermiddelen naar de eilanden komen en daar verblijven. De tweede paragraaf beschrijft het onderzoek naar de mogelijkheden om mobiele telefoon-data in te zetten voor toerismestatistieken. Ten slotte onderzoekt de derde paragraaf duurzaamheidsaspecten van toerisme, waarbij vooral de 'Carbon Footprint' centraal staat.

10.1 Toerisme in Caribisch Nederland

Inleiding

Caribisch Nederland bestaat uit de eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. De toeristische sector speelt een belangrijke rol in de economie en de werkgelegenheid van deze eilanden. Het toerisme in het Caribisch gebied kwam vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw op met de komst van meer regulier internationaal vliegverkeer naar dit gebied en de opkomst van de cruise-industrie. Dat heeft ertoe geleid dat het gebied in toenemende mate afhankelijk is geworden van het toerisme. Anderzijds is het wereldwijd al een lange tijd een belangrijke toeristische bestemming. Zo wordt ingeschat dat 3 procent van het totale aantal inkomende toeristen wereldwijd terechtkomt in het Caribisch gebied (Phillips, 2014).

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van een aantal belangrijke indicatoren over het toerisme in Caribisch Nederland. De cijfers, over 2012, zijn zeer voorlopige cijfers. Gebruikte registers moeten verder worden geanalyseerd en de methodologie moet nog verder worden uitgewerkt. De cijfers worden vergeleken met de cijfers die in eerdere jaren door onder meer de toeristische bureaus van de drie eilanden zijn gepubliceerd.

Toeristen kunnen op twee manieren op de eilanden aankomen en er vandaan vertrekken, namelijk per vliegtuig of per boot. De meeste van de hier gepresenteerde cijfers hebben betrekking op het aantal toeristen dat per vliegtuig aankomt, zeker als het gaat om verdelingen naar nationaliteit en het gemiddelde aantal overnachtingen. Deze cijfers hebben zowel betrekking op het vliegverkeer van de grotere commerciële als de kleinere private vluchten. De aankomsten per schip omvatten aankomsten per ferry, jacht en motorboot of cruise. Dat verschilt per

eiland. Zo is er bij Bonaire alleen sprake van jachten en cruises. Er zijn geen ferry's. Op Sint-Eustatius leggen alleen jachten aan. En Saba heeft zowel jachten, (kleine) cruises als twee kleine ferry's van en naar Sint-Maarten. Over de aankomsten per schip is minder informatie beschikbaar. De aantallen aankomende passagiers kunnen worden bepaald, maar deze kunnen niet worden onderverdeeld naar nationaliteit en aantallen overnachtingen. Een deel van de gegevens is wel aanwezig maar, doordat ze niet digitaal beschikbaar zijn, moeilijk toegankelijk. Van cruiseschepen is alleen het aantal passagiers bekend, maar bijvoorbeeld niet welk deel daarvan ook daadwerkelijk van boord gaat. Bij het scheepvaartverkeer is geen onderscheid mogelijk tussen het totale aantal aankomsten en het deel daarvan dat toerist is, zoals dat bij het vliegverkeer wel het geval is. Daarom gaat dit hoofdstuk alleen over het toeristische scheepvaartverkeer.

De cijfers zijn geheel gebaseerd op beschikbare registers, zoals het Border Management Systeem (BMS) van de Marechaussee, cijfers van de Douane over vliegverkeer en scheepvaart, gegevens van de Havenmeester (Bonaire) en de zogenaamde GENDECS ('general declarations') van de Marechaussee met geaggregeerde cijfers over aantallen aankomende en vertrekkende passagiers per vlucht. Het BMS bevat gegevens van gescande paspoorten of identiteitskaarten ('Sedula') van elke aankomende en vertrekkende passagier. Dit register is echter niet volledig. Het wordt daarom alleen gebruikt voor het maken van verdelingen van (niet-)ingezetenen naar nationaliteit (een goede indicator voor het land van herkomst) en het aantal overnachtingen.

Voor de inventarisatie van accommodaties is gebruikgemaakt van internetrobots, die de gegevens van een groep websites met accommodaties hebben verzameld. De bezochte websites zijn zo gekozen dat een goed beeld van het aantal accommodaties op de eilanden ontstaat. De 'telling' van het aantal logiesaccommodaties is eind 2013 gedaan.

Caribisch Nederland

In 2012 kwamen in totaal 112 duizend toeristen met het vliegtuig naar Caribisch Nederland. Daarvan vlogen 82 duizend toeristen naar Bonaire, 19 duizend naar Sint-Eustatius en 11 duizend naar Saba (tabel 10.1.1). Veertig procent van de toeristen kwam uit Nederland en twintig procent uit de Verenigde Staten.

In 2013 telde Caribisch Nederland 391 toeristische accommodaties. De totale bedcapaciteit lag rond de zesduizend bedden.

10.1.1 Kerncijfers toerisme in Caribisch Nederland¹⁾

	Bonaire	Sint-Eustatius	Saba
Vliegverkeer (toeristen)	82 000	19 300	10 800
waarvan			
dagtoeristen	8 400	3 500	2 300
Scheepvaartverkeer (passagiers)			
Jachten	2 700	2 300	3 600
Cruises	155 000	.	500
Ferry's ²⁾	.	.	3 700
Logiesaccommodaties	340	13	38
Bedcapaciteit	5 500	220	325

Bron: CBS.

¹⁾ Vlieg- en scheepvaartverkeer 2012; logiesaccommodaties en bedcapaciteit 2013.

²⁾ Zowel niet-ingezetenen als ingezetenen.

Bonaire

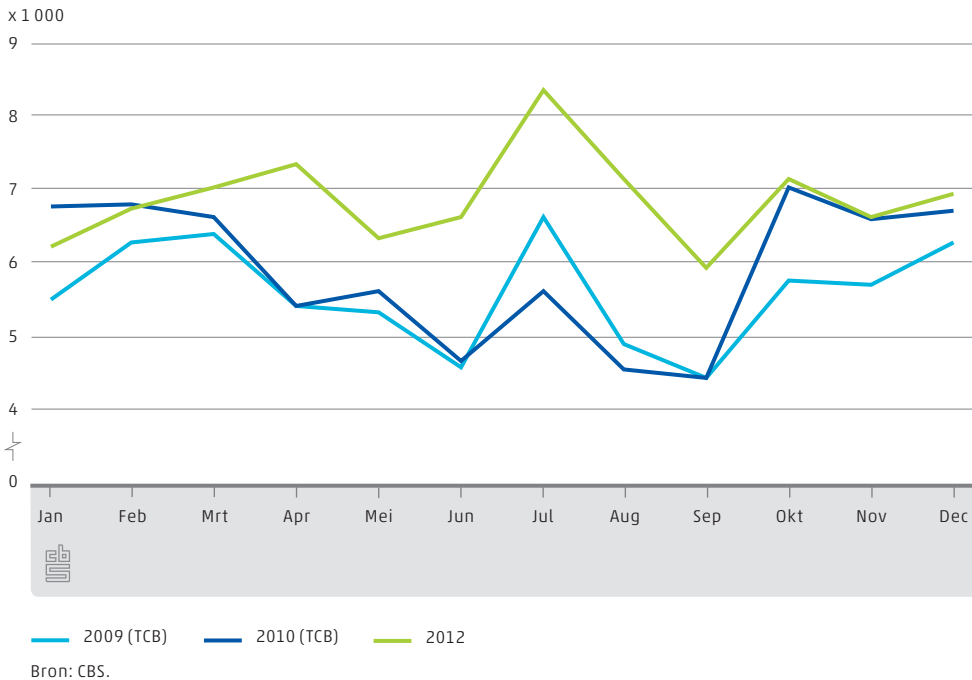
Vliegverkeer

In 2012 kwamen 82 duizend toeristen met het vliegtuig naar Bonaire, gemiddeld 6,8 duizend per maand. De trend over de maanden in 2012 is goed vergelijkbaar met de trends die in 2009 en 2010 door het bureau Tourism Corporation Bonaire (TCB) zijn gepubliceerd. De cijfers van 2012 zijn wel hoger: in 2010 kwamen er in totaal 70 duizend toeristen met het vliegtuig naar Bonaire (grafiek 10.1.2). Mogelijk is de toeristische markt aangetrokken na de slechte economische jaren 2009 en 2010. Ook kan er een methode-effect zijn: de cijfers van 2012 zijn volledig gebaseerd op beschikbare registers, daarvóór werden de cijfers gebaseerd op bij de grenscontrole ingeleverde kaartjes. Daarbij ging het vooral om internationale en commerciële vluchten.

82 000 toeristen
per vliegtuig naar Bonaire

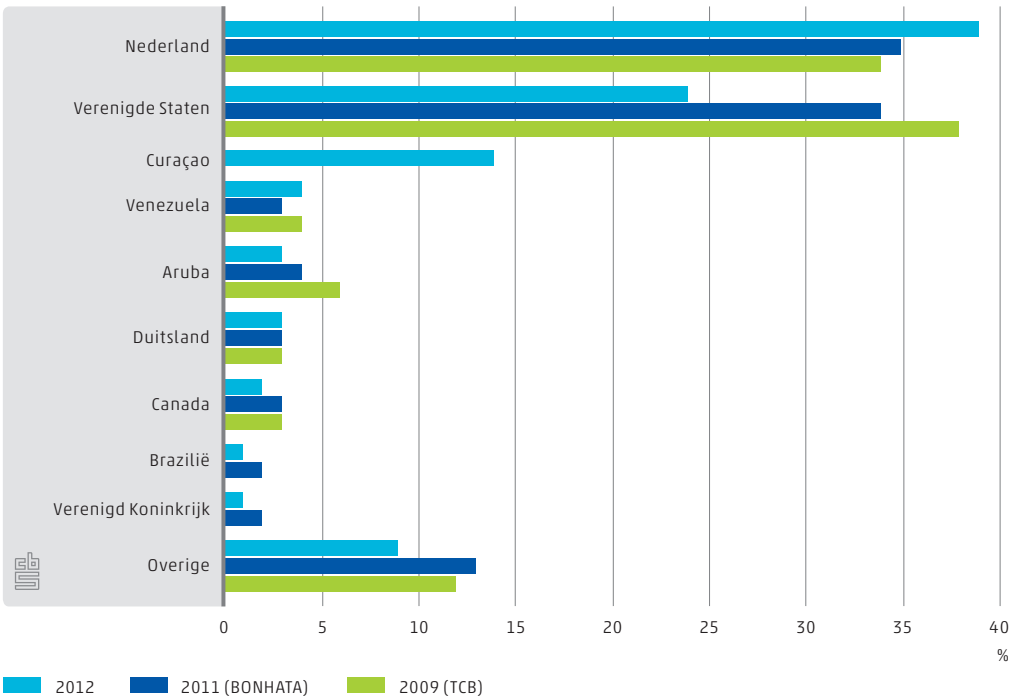
10.1.2 Inkomende toeristen per vliegtuig, Bonaire

De meeste toeristen die in 2012 naar Bonaire vlogen kwamen uit Nederland (39 procent) en de Verenigde Staten (24 procent). Bij de Nederlandse toeristen horen ook die uit Sint-Eustatius en Saba. Toeristen uit Curaçao (14 procent) en Aruba (3 procent) zijn apart vermeld (grafiek 10.1.3). De verdeling naar nationaliteit komt grotendeels overeen met die uit 2009 en 2010, maar het percentage Amerikaanse toeristen is iets lager dan de percentages die het TCB in 2009 en de organisatie Bonaire Hotel en Toerisme Vereniging (BONHATA) in 2011 hebben gepubliceerd. De meeste vluchten kwamen uit of gingen naar Curaçao, Aruba, Amsterdam, Atlanta en Houston. Bonaire had in 2012 geen directe vliegverbinding van en naar Sint-Eustatius en Saba.

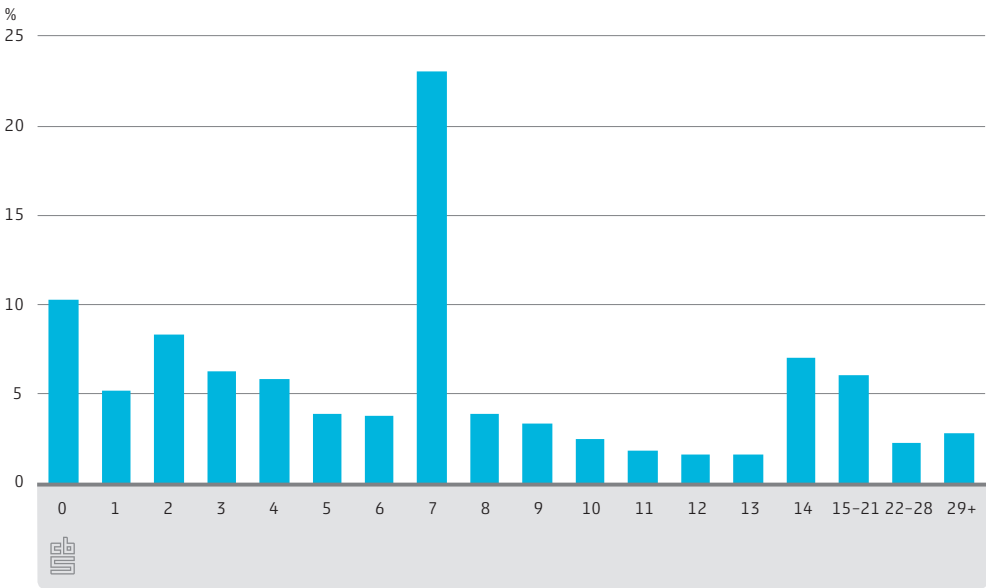
De toeristen die in 2012 per vliegtuig naar Bonaire kwamen, verbleven gemiddeld 7 nachten op het eiland (grafiek 10.1.4). Een op de tien waren dagtoeristen (geen overnachting) en ruim de helft van de toeristen verbleef tussen de 1 en 7 nachten op Bonaire. Slechts 7 procent bleef 14 nachten.

10.1.3 Inkomende toeristen per vliegtuig in Bonaire, naar land van herkomst

Bron: CBS.

10.1.4 Overnachtingen door toeristen per vliegtuig op Bonaire, 2012

Bron: CBS.

Toeristisch scheepvaartverkeer

Bonaire heeft een kleine natuurlijke haven en twee grote pieren, waar ook cruiseschepen terecht kunnen. In 2012 had Bonaire geen reguliere veerboot naar andere eilanden en het vasteland. In dat jaar meerden rond de 880 pleziervaartuigen aan bij Bonaire. Deze bleven gemiddeld 13,4 dagen en hadden gemiddeld 3,1 passagiers aan boord. De meeste pleziervaartuigen kwamen uit of gingen naar Curaçao. Er kwamen rond de 100 cruiseschepen, met gemiddeld 1 550 passagiers aan boord. De meeste cruiseschepen kwamen vanuit Aruba. Het potentiële aanbod van dagtoeristen per schip oversteeg daarmee ruimschoots dat van het aantal toeristen dat met het vliegtuig naar Bonaire kwam. Niet duidelijk is hoeveel toeristen van de cruiseschepen daadwerkelijk van boord zijn gegaan in 2012.

Logiesaccommodaties

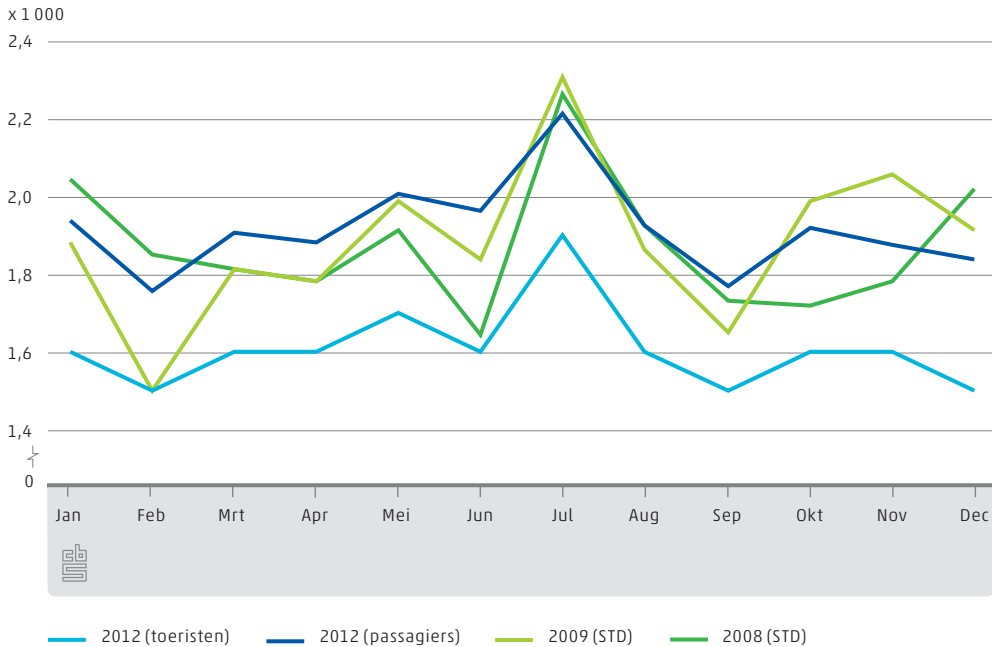
Bonaire telde in 2013 bijna 340 toeristische accommodaties, waarvan 40 procent villa's, 32 procent appartementen, 14 procent hotels en resorts en 14 procent vakantiewoningen. De totale bedcapaciteit lag rond de 5 500 bedden. Daarbij was het soms niet duidelijk of alle woningen van een bungalowpark voor verhuur werden aangeboden, of slechts een deel daarvan. Ook werden villa's die te koop stonden vaak nog als vakantiewoning aangeboden. De meeste slaapplekken werden aangeboden in de hotels en resorts (48 procent), gevolgd door villa's met 24 procent. Appartementen boden 19 procent van de bedden aan, en vakantiewoningen 10 procent.

Sint-Eustatius

Vliegverkeer

In 2012 kwamen iets meer dan 19 duizend toeristen met het vliegtuig naar Sint-Eustatius, gemiddeld 1 600 per maand (grafiek 10.1.5). Ook hier komen de seizoentrends goed overeen met de door het bureau Sint-Eustatius Tourism Development (STD) gepubliceerde cijfers over 2008 en 2009. Het door het CBS vastgestelde aantal toeristen in 2012 kwam lager uit dan de aantallen gepubliceerd door het STD over de genoemde jaren. Dit is echter geheel te verklaren uit het feit dat in de cijfers van het STD alle binnenkomende vliegtuigpassagiers werden meegeteld, dus ook de ingezetenen van Sint-Eustatius zelf.

10.1.5 Inkomende toeristen per vliegtuig, Sint-Eustatius

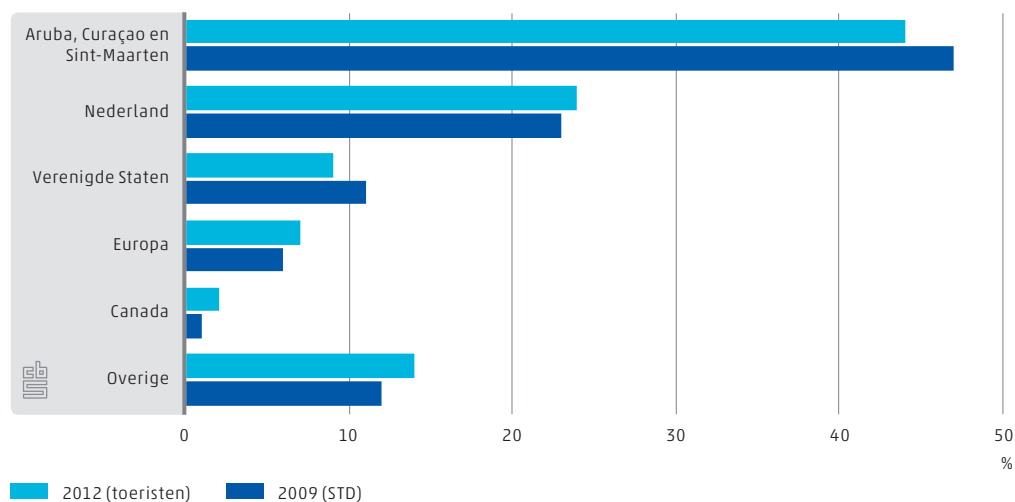
Bron: CBS.

Ruim veertig procent van de toeristen die Sint-Eustatius bezochten in 2012 was afkomstig van andere Caribische eilanden (grafiek 10.1.6). Het tweede en derde land van herkomst waren Nederland (24 procent) en de Verenigde Staten (9 procent). De percentages zijn goed vergelijkbaar met die van 2009. Net als bij Bonaire was het aantal Amerikaanse toeristen in 2012 iets lager dan het aantal zoals gerapporteerd door het STD.

De meeste vluchten kwamen uit het buureiland Sint-Maarten, omdat de vlucht Sint-Maarten-Sint-Eustatius en vice versa de hoofdroute is van passagiers die met internationale vliegtuigen op Sint-Maarten aankomen of vertrekken. Sint-Eustatius zelf ontvangt geen internationaal luchtvaartverkeer. Daarnaast kwam er in 2012 vliegverkeer uit Sint-Kitts-Nevis en uit Sint-Barthélemy. Dit waren ook de belangrijkste eilanden waarnaar vliegtuigen vertrokken.

Er komen mogelijk veel zakelijke toeristen naar Sint-Eustatius die werkzaamheden verrichten voor het bedrijf NUSTAR, de grootste olieoverslag van Nederland na Rotterdam. De vele toeristen uit de voormalige Antillen duiden mogelijk op bezoek aan familie en vrienden. Deze twee groepen toeristen overnachten waarschijnlijk niet in de beschikbare logiesaccommodaties.

10.1.6 Inkomende toeristen per vliegtuig op Sint-Eustatius, naar land van herkomst

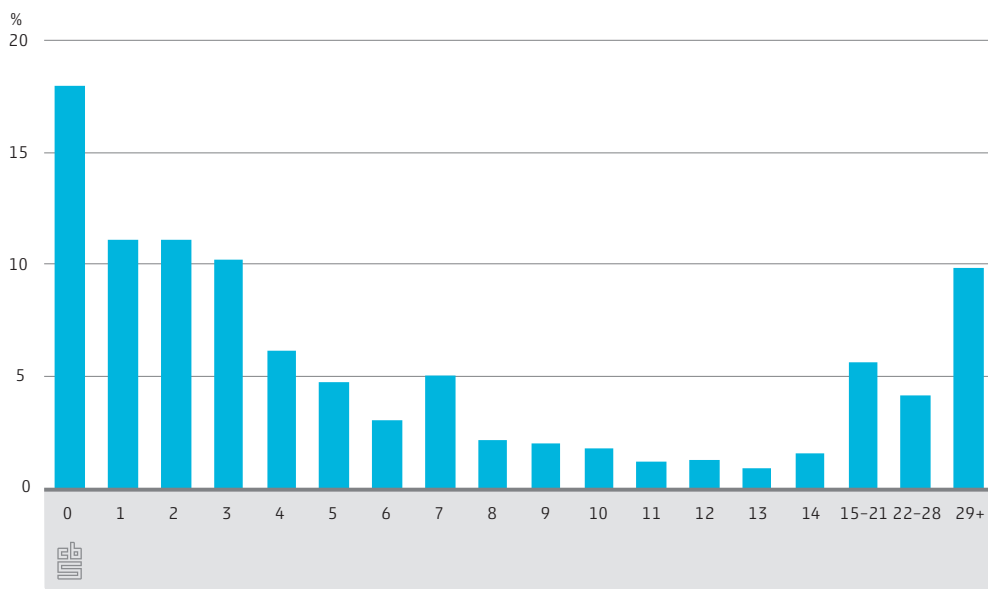
Bron: CBS.

De toeristen die in 2012 met het vliegtuig op Sint-Eustatius arriveerden, bleven gemiddeld 9 nachten. Dat is veel langer dan in Saba met 5,5 nachten. Dit komt vooral doordat er aanzienlijk meer toeristen op Sint-Eustatius waren die er 14 nachten of langer verbleven. De groep toeristen die meer dan vier weken bleef was zelfs bijna 10 procent van het totaal (grafiek 10.1.7). Op Saba was dat 4 en op Bonaire 3 procent. Mogelijke verklaringen zijn meer familie- en kennissenbezoek, meer gepensioneerden en meer zakelijke reizigers. Twee op de tien toeristen waren dagtoeristen (geen overnachting) en ongeveer 20 procent bleef 1 of 2 nachten. Circa 30 procent van de toeristen bleef 3 tot en met 7 nachten.

Toeristisch scheepvaartverkeer

Sint-Eustatius heeft geen natuurlijke haven, waardoor er geen grote cruises en ferry's komen. In 2012 meerden rond de 540 jachten en motorvaartuigen af. De kleine pleziervaart bleef gemiddeld 1,6 dagen en had gemiddeld 3,8 passagiers aan boord. De meeste kleine pleziervaart in dat jaar kwam uit of ging naar Sint-Kitts-Nevis, Sint-Maarten en Saba. Daarnaast kwamen er nog 11 middelgrote toeristische schepen met meer dan 15 passagiers. Deze schepen bleven gemiddeld 0,7 dagen en hadden gemiddeld 22 passagiers aan boord. De schepen kwamen vooral uit Sint-Maarten, Saba en de Verenigde Staten, inclusief de Amerikaanse Maagdeneilanden en Puerto Rico.

10.1.7 Overnachtingen door toeristen per vliegtuig op Sint-Eustatius, 2012

Bron: CBS.

Logiesaccommodaties

In 2013 telde Sint-Eustatius 13 accommodaties voor toeristen, waarvan 5 hotels, 3 villa's, 3 appartementen en 2 vakantiewoningen. De totale bedcapaciteit bedroeg circa 220 bedden. Hotels en resorts boden de meeste slaapplaatsen (67 procent), gevolgd door villa's (18 procent), appartementen (11 procent) en vakantiewoningen (4 procent).

Saba

Vliegverkeer

In 2012 kwamen ongeveer 11 duizend toeristen met het vliegtuig naar Saba, gemiddeld 900 per maand (grafiek 10.1.8). De cijfers zijn redelijk vergelijkbaar met de cijfers van 2008 en 2009 van het Saba Toeristenbureau (STB) en met cijfers van de Centrale Bank van Curaçao en Sint-Maarten.

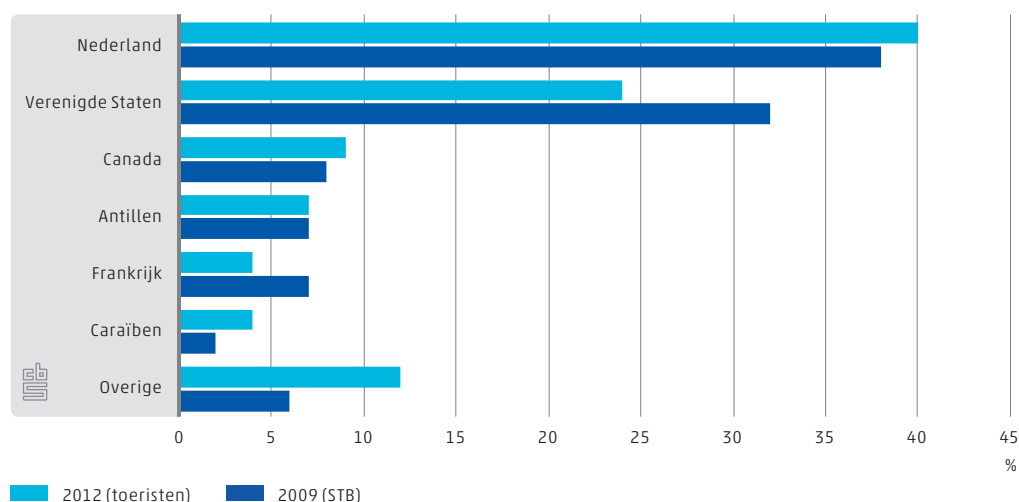
10.1.8 Inkomende toeristen per vliegtuig, Saba

Bron: CBS.

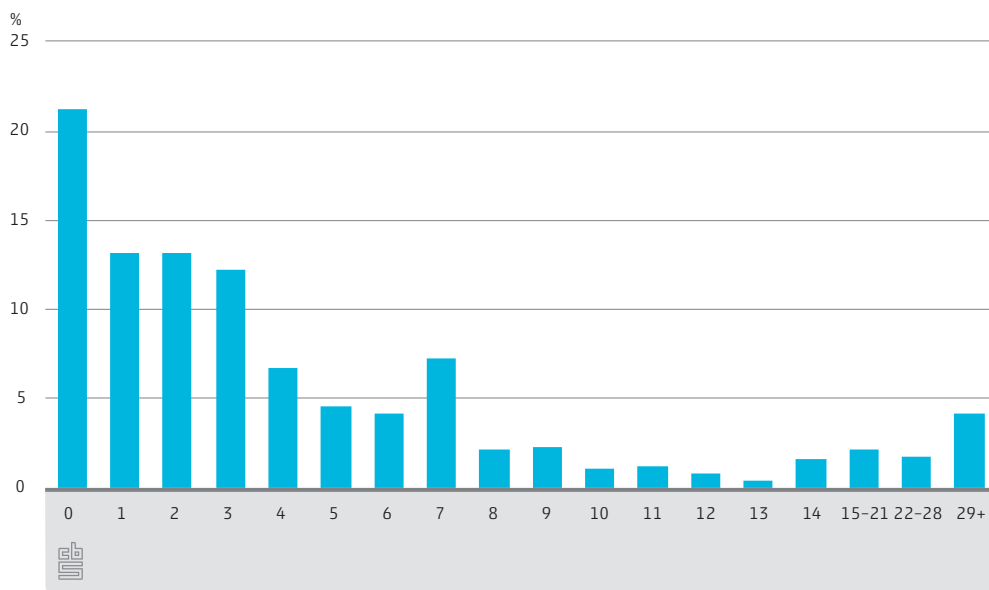
De meeste toeristen op Saba kwamen in 2012 uit Nederland (40 procent) en de Verenigde Staten (20 procent, inclusief de Amerikaanse Maagdeneilanden en Puerto Rico). Circa een op de tien toeristen op Saba kwam uit Canada en een op de tien toeristen was afkomstig van de voormalige Antillen of van andere Caribische eilanden (grafiek 10.1.9). Deze percentages zijn redelijk goed vergelijkbaar met die uit 2008 en 2009. Net als bij Bonaire en Sint-Eustatius was het aantal Amerikaanse toeristen in 2012 iets lager dan het aantal zoals gerapporteerd door het STB over 2008 en 2009. Het vliegverkeer in Saba was vooral afkomstig van Sint-Maarten vanwege de internationale vliegroute, Sint-Eustatius en Sint-Barthélemy. Deze eilanden waren ook de belangrijkste bestemmingen bij vertrek.

10.1.9 Inkomende toeristen per vliegtuig op Saba, naar land van herkomst

De toeristen die in 2012 per vliegtuig naar Saba kwamen, bleven gemiddeld 5,5 nachten. Iets meer dan een op de vijf toeristen arriveerde voor een dagtocht (geen overnachting) en een kwart bleef 1 of 2 nachten op het eiland (grafiek 10.1.10).

10.1.10 Overnachtingen door toeristen per vliegtuig op Saba, 2012

Toeristisch scheepvaartverkeer

Saba kent geen natuurlijke haven waar grote schepen terecht kunnen. Er is, naast pleziervaart, in beperkte mate sprake van cruisevaart. Wel heeft Saba twee kleine veerboten die enkele dagen per week tussen Saba en Sint-Maarten varen.

In 2012 meerden circa 260 pleziervaartuigen aan bij Saba. De pleziervaart bleef gemiddeld 2,1 dagen en had gemiddeld 14 passagiers aan boord. De veerboten van Sint-Maarten voeren zo'n 200 keer met een gemiddeld aantal van 18,6 passagiers. Er kwamen 6 cruises met gemiddeld 86 passagiers. De meeste pleziervaartuigen en cruises kwamen uit of gingen naar Sint-Maarten, Sint-Eustatius, Sint-Kitts-Nevis en Sint-Barthélemy.

Logiesaccommodaties

In 2013 telde Saba 38 accommodaties voor toeristen waarvan 21 vakantie-woningen, 9 hotels, 7 villa's en 1 appartement. De totale bedcapaciteit bedroeg circa 330 bedden. Hotels boden iets meer dan de helft van het totale aantal slaapplekken aan (55 procent). Deze capaciteit is bijna twee keer zoveel als die van de vakantiehuisjes (31 procent).

Slotopmerkingen

De cijfers over toerisme in Caribisch Nederland zijn geheel gebaseerd op beschikbare registers. Er wordt gewerkt aan verdere verbeteringen van het proces. Om een beter onderscheid te kunnen maken tussen ingezetenen en niet-ingezetenen (= toeristen) in het BMS wordt bijvoorbeeld geprobeerd een koppeling te maken met het PIVA, de Gemeentelijke Basisadministratie van Caribisch Nederland. Nu is dit onderscheid gebaseerd op informatie uit het BMS zelf. Ook wordt gezocht naar andere cijferbronnen, zoals gegevens van de vliegvelden zelf en passagierslijsten van de ferry's in Saba. Voor variabelen als doel van bezoek, uitgaven en type verblijf is een enquête bij vertrek (exit survey) een mogelijke bron.

10.2 Mobiele telefoondata als bron voor statistieken over toerisme

Inleiding

In het laatste decennium komen er steeds meer data beschikbaar voor onderzoek. Er is sprake van een verschuiving van een situatie met dataschaarste naar een situatie met dataovervloed.

Dit is in de eerste plaats het gevolg van de toenemende mogelijkheden om steeds grotere hoeveelheden data te digitaliseren en op te slaan tegen lagere kosten. Daarbij gaat het niet alleen om administratieve bronnen, maar ook om data die ter beschikking komen door nieuwe technologie. Voorbeelden hiervan zijn sensoren, zoals camera's, elektronische verkeerslussen in wegen en openbaarvervoerkaarten, maar ook mobiele telefonie en radio-identificatiechips (RFID) die bijvoorbeeld gebruikt worden bij het transport van goederen. Tot een aantal jaren terug werden deze data vooral gebruikt om interne processen te beheren en te verbeteren en voor rapportages aan het management van bedrijven. Dit soort data wordt echter in toenemende mate gebruikt voor andere doelen dan waarvoor zij aanvankelijk verzameld werden. Zo wordt de data gebruikt voor het analyseren van consumentengedrag ten behoeve van marketing, voor onderzoek naar fraude en andere maatschappelijke onderwerpen en trends, maar ook steeds meer voor het maken van nieuwe en snellere statistieken met meer details.

Ten tweede speelt bij de explosieve groei van de beschikbare data de ontwikkeling van internet een rol, en dan vooral de overgang van Web 1.0 naar 2.0 aan het begin van deze eeuw. Internetgebruikers zijn geen passieve gebruikers van informatie meer, maar reageren zelf ook op de informatie op internet, produceren daarmee steeds meer zelf informatie, die zij vervolgens weer op internet zetten enzovoort. Deze overgang van eenzijdige naar meerzijdige communicatie heeft mede geleid tot het ontstaan van sociale media, die zelf ook weer hebben bijgedragen aan de verdere groei van data op het internet. Internet is daarmee een belangrijke bron van informatie geworden voor onderzoek en statistiek. Deze ontwikkelingen worden verder versterkt door de snelle opkomst van mobiele communicatie en mobiel internet, ondersteund door apparaten zoals smartphones en tablets. Al dit soort processen laten digitale sporen ('*digital footprints*') achter, die kunnen worden verzameld en geanalyseerd. Voor het beschikbaar komen en het analyseren van deze nieuwe, vaak grote, datasets wordt de laatste jaren de term 'big data' gebruikt. Bij 'big data' gaat het om datasets die zo groot

en complex zijn, dat ze niet meer kunnen worden verwerkt en geanalyseerd met bestaande software, technieken en methodologie (Laney, 2001; Mayer-Schonberger en Cukier, 2013).

Ook voor het onderzoek naar het verschijnsel toerisme kunnen 'big data' of daaraan gerelateerde bronnen worden ingezet. In de afgelopen twee jaar onderzocht het CBS drie mogelijkheden, te weten:

- het gebruik van logdata van een app die geïnstalleerd is op de mobiele telefoon van een groep respondenten (smartphone measurements);
- het gebruik van data van het internet;
- het gebruik van mobiele telefoondata.

Gezien de potentie van het onderzoek gaat in deze paragraaf de meeste aandacht uit naar het laatste project.

Smartphone measurements: het volgen van toeristen via een app

De eerste nieuwe databron die door het CBS onderzocht is, betreft het volgen van mensen door met hun toestemming een zogenaamde 'app' op hun mobiele telefoon of tablet te installeren (Bouwman et al., 2013; Arends et al., 2013). Dit onderzoek is in 2011 en 2012 uitgevoerd. Het CBS heeft dit onderzoek in de eerste plaats uitgevoerd om te onderzoeken wat mensen met hun mobiele telefoon of tablet doen. Maar de geïnstalleerde app kan ook benut worden om te zien waar mensen en dus ook toeristen naartoe gaan, op basis van geregistreerde GPS-informatie. Daarvoor hoeft dan geen kostbare enquête te worden uitgevoerd. Via zo'n app kunnen ook actief vragen worden gesteld over ervaringen, uitgaven, doel of activiteiten op een bepaald moment via zogenaamde 'pop-ups'. Deze pop-ups kunnen bijvoorbeeld worden ingeschakeld op bepaalde tijdstippen of als de locatie verandert. Een belangrijk voordeel is dat de resultaten van een dergelijk onderzoek duidelijk beter zijn dan van een enquête waarbij achteraf vragen worden gesteld aan de respondenten over de activiteiten die zij hebben uitgevoerd. De uitdaging is om voldoende toeristen te vinden die aan zo'n onderzoek willen meewerken. Een prikkel zou kunnen zijn om toeristen via de app te voorzien van allerlei informatie over het betreffende gebied, waarbij bijvoorbeeld ook gebruik kan worden gemaakt van zogenaamde 'Quick Response'-codes (QR-codes). QR-codes zijn moderne streepjescodes waarmee iemand informatie via zijn mobiele telefoon kan oproepen.

Internetdata

Steeds meer activiteiten verlopen via het internet. Dat geldt zeker ook voor het domein toerisme. Om de mogelijkheden van internet te onderzoeken voor het maken van statistieken over het toerisme, de tweede potentiële nieuwe databron, is het CBS begonnen om te onderzoeken of zogenaamde 'internetrobots' kunnen worden ingezet bij het verzamelen van gegevens over de populatie van logiesaccommodaties in Nederland en de daarbij behorende kenmerken. Hierbij gaat het niet alleen om de naam en de locatie van de accommodaties, maar ook om variabelen als de prijs van een kamer, de beschikbare faciliteiten, recensies en de beschikbare vacatures. Dit zou kunnen worden uitgebreid naar andere voor toerisme relevante sectoren, zoals restaurants, pretparken en bioscopen. Gebleken is dat niet het verzamelen van de data, de webpagina's, het grootste probleem is, maar vooral het converteren van de data van de webpagina's naar bruikbare statistische informatie. Daarvoor moeten vaak complexe programma's geschreven worden. Het wordt makkelijker als men zich alleen richt op die websites waarvan men weet hoe de structuur van de informatie in elkaar zit. Voorbeelden daarvan zijn Booking en Tripadvisor. Belangrijk is dan wel dat die groep websites wordt gekozen die het betreffende domein geheel afdekt.

Een andere mogelijkheid van internet die het CBS aan het onderzoeken is, is het gebruik van Googletrends. Zo wordt onderzocht of het mogelijk is om op basis van internetdata ontwikkelingen in het toerisme boven tafel te krijgen en te analyseren. Op dit moment wordt gekeken naar de ontwikkeling van bestemmingen van Nederlandse toeristen.

Mobielelefoondata

Een derde nieuwe bron voor het maken van statistieken over toerisme is het gebruik van mobielelefoondata. Deze data, ook wel Call Detail Records (CDR) genoemd, worden bij telecomproviders gegenereerd op het moment dat er communicatie plaatsvindt via een telefoonmast tussen een mobiele telefoon of tablet enerzijds en de telecomprovider anderzijds. Dat contact is er niet alleen als er wordt gebeld, maar ook op andere momenten. Denk bijvoorbeeld aan de welkomst-SMS die verzonden wordt bij binnenkomst in een ander land. Er wordt wel gesproken over passieve mobielelefoondata (Tiru en Ahas, 2013). Dit in tegenstelling tot actieve mobielelefoondata, waarbij de klant actief wordt benaderd om informatie te verstrekken.

Een CDR bevat onder meer de volgende informatie: een identificatienummer van het apparaat of de SIM-kaart, de datum en de tijd van het contact, welk type communicatie heeft plaatsgevonden (bellen, data of SMS) en de locatie. De locatie refereert aan een radiocel in het netwerk van de telecomprovider. De radiocel kan vervolgens worden vertaald naar een geografisch gebied. De nauwkeurigheid van zo'n locatiebepaling is minder dan die van een locatiebepaling met GPS (zoals bij smartphone measurements) en hangt onder meer af van het aantal telefoonmasten in de buurt.

De mobielelelefoondata die in het onderzoek worden gebruikt, zijn afkomstig van het telecombedrijf Vodafone. Vodafone hecht vanzelfsprekend veel waarde aan de privacy van de klanten en de beveiliging van de data. Voordat gestart is met de uitvoering van het onderzoek, is dan ook speciale aandacht besteed aan deze aspecten. Daarvoor zijn een aantal maatregelen getroffen. Ten eerste krijgt het CBS alleen geaggregeerde (samengevoegde) en geanonimiseerde data van Vodafone. De microdata (data op persoonsniveau) blijven bij Vodafone. Ten tweede wordt gekeken naar de data zelf. Als een cel in de aan te leveren data minder dan 15 mobiele apparaten (devices) bevat, krijgt het CBS de gegevens niet. Ten derde konden de mobiele telefoons maar één dag worden gevolgd. De volgende dag kregen deze mobiele telefoons een nieuw identificatienummer. Achteraf is gebleken dat deze maatregel de mogelijkheden voor het maken van statistieken sterk heeft beperkt. De data werden niet rechtstreeks verkregen van Vodafone, maar geleverd door tussenpartij Mezuro, die toegang heeft tot de Vodafone-data. De fysieke omgeving bij Mezuro is dusdanig beveiligd dat er alleen toegang is voor geautoriseerde onderzoekers. Deze omgeving is bovendien formeel geaudit door TNO. Ook bij het CBS is de omgeving zo ingericht dat er sprake is van een optimale beveiliging en dat alleen geautoriseerde onderzoekers toegang hebben.

De data waarover bij aanvang van het onderzoek beschikt konden worden, waren de geaggregeerde en geanonimiseerde CDR-data over de periode januari tot en met juni 2013. Naast de CDR-data heeft het CBS ook geaggregeerde gegevens gekregen uit de financiële administratie van Vodafone, namelijk data over het aantal unieke buitenlandse bellers per maand in de periode april 2012 tot en met maart 2013.

Het onderzoek is wat betreft toerisme specifiek gericht op het inkomend toerisme, omdat inkomende toeristen als groep relatief gemakkelijk zijn af te bakenen. Bovendien is het zo dat als contact wordt gemaakt tussen een buitenlandse mobiele telefoon en een provider, bij de CDR extra informatie wordt opgeslagen, waaronder het land van herkomst van de SIM-kaart. Deze extra informatie,

zogenaamde 'roaming data', is nodig om de provider van de beller een rekening te kunnen sturen voor het 'lenen' van de infrastructuur.

Om het onderzoek niet te ingewikkeld te maken, is er sprake van een aantal aannames. Zo wordt er vanuit gegaan dat elke unieke mobiele telefoon die contact maakt met het netwerk één buitenlandse toerist vertegenwoordigt. Dat is echter niet altijd zo. Sommige buitenlandse toeristen zetten bijvoorbeeld hun mobiele telefoon niet aan, hebben de telefoon niet meegenomen of hebben geen mobiele telefoon (bijvoorbeeld kinderen). Zakelijke toeristen kunnen twee telefoons bij zich dragen, toeristen kunnen gebruikmaken van wifi-netwerken. Mensen die hier tijdelijk werken maar toch een buitenlandse telefoon hebben, worden wel meegeteld maar zijn geen toerist. Ook is er sprake van grensverkeer. Door al deze factoren is het niet geheel duidelijk hoeveel buitenlandse toeristen één buitenlandse mobiele telefoon vertegenwoordigt.

Ook is er vanuit gegaan dat de buitenlandse mobiele telefoons die Nederland binnenkomen, willekeurig aan de telefoonmasten van één van de providers worden toegewezen. Dit is echter niet het geval. Buitenlandse telefoons die bijvoorbeeld bij Vodafone horen, zullen in Nederland ook naar een netwerk van Vodafone zoeken. Hiervoor moet worden gecorrigeerd.

Een derde aanname is dat het land van herkomst van de toerist gelijk is aan het land van waaruit de SIM-kaart afkomstig is. Dit is echter niet altijd het geval.

Ten slotte zijn er naast Vodafone nog drie andere providers in Nederland actief. Dat hoeft geen probleem te zijn als er inzicht is in de marktverhoudingen tussen deze providers, zodat cijfers op basis daarvan kunnen worden gecorrigeerd.

Dit alles betekent dat met enige voorzichtigheid moet worden omgegaan met de representativiteit en de duiding van de resultaten. De resultaten die hierna gepresenteerd worden, moeten daarom gezien worden als experimentele eerste cijfers die het CBS wil delen met anderen. Zij zijn daarom nog niet opgenomen in StatLine, de online database van het CBS.

Enkele resultaten

Om te onderzoeken wat de mobielelefoondata nu precies voorstellen, is gestart met een vergelijking tussen de cijfers van Vodafone en de statistiek Logiesaccommodaties (SLA) van het CBS. De SLA registreert per maand aantallen toeristen per nationaliteit en hun overnachtingen in logiesaccommodaties

met 10 bedden of meer (onder andere hotels, campings en bungalowparken). Zowel het aantal unieke bellers per maand in de periode april 2012 tot en met maart 2013 uit de financiële administratie van Vodafone als aantallen unieke mobiele apparaten (devices) per maand in de periode januari tot en met juni 2013 zijn vergeleken met de cijfers van de SLA.

Een eerste conclusie van deze vergelijking is dat *trends* in de roaming data van Vodafone goed vergelijkbaar zijn met trends in het aantal overnachtingen volgens de SLA. Zo lijkt het mogelijk om met extrapolatie op basis van de aantallen toeristen uit de SLA en de trends uit de Vodafone-data niveaus van het aantal overnachtingen naar land van herkomst sneller te schatten. De afwijkingen tussen de geschatte waarde en de echte waarden uit de SLA schommelden rond de 5 procent. Hiermee is aangetoond dat de cijfers over mobiel dataverkeer zeker van waarde kunnen zijn als het CBS besluit om eerder ramingen te maken over de totale aantallen toeristen uit het buitenland voor de maanden waarover nog geen uitkomsten beschikbaar zijn uit de SLA. Het lijkt nuttig om ook andere extrapolatiemethoden te onderzoeken die de SLA kunnen ondersteunen.

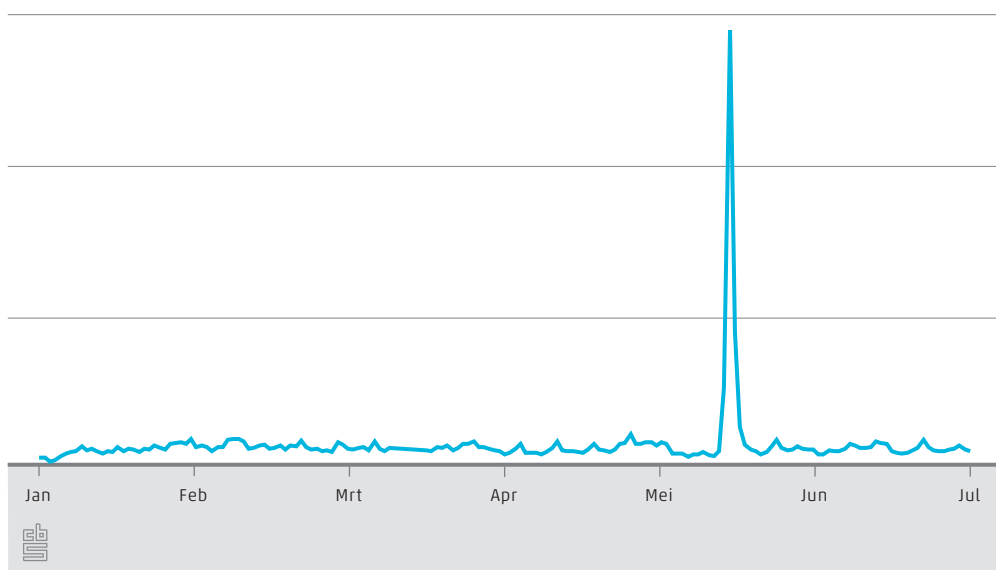
De *niveaus* van de aantallen buitenlandse toeristen per maand uit de CBS-data en de Vodafone-data waren moeilijker te vergelijken. Zo werd op basis van het aantal unieke bellers uit de administratie van Vodafone bijvoorbeeld een aantal van 3,5 miljoen inkomende toeristen geschat in het eerste kwartaal van 2013, terwijl de SLA in dezelfde periode 2,5 miljoen buitenlandse bezoekers telde. Deze verschillen zijn te verklaren. Bij de SLA gaat het vooral om toeristen die in accommodaties als hotels, pensions en dergelijke met 10 bedden of meer verblijven. De Vodafone-data omvatten ook toeristen die in kleine accommodaties verblijven, bij vrienden en kennissen logeren en dagjesmensen. Daarmee geven deze data in dit opzicht een beter beeld van alle toeristen die naar Nederland komen dan de statistiek Logiesaccommodaties. Het is ook belangrijk om in gedachten te houden dat Vodafone maar een deel van de telecommarkt bestrijkt.

Bij de vergelijking van de SLA met de CDR-data waren de verschillen nog veel groter. Daarbij speelt vooral het feit dat mobiele telefoons in dit onderzoek niet langer dan één dag konden worden gevolgd. Dit leidt tot overschatting van de aantallen toeristen. Ter illustratie: een toerist die zeven dagen in Nederland is en elke dag CDR-data genereert, telt dan mee voor zeven toeristen. In dat opzicht is de SLA veel betrouwbaarder. De SLA telt bovendien toeristen mee die geen mobiele telefoon gebruiken tijdens hun vakantie of die er geen hebben. Ten slotte is het ook nog niet geheel duidelijk hoe het 'roaming'-proces precies verloopt. Dit kan leiden tot vertekeningen in de resultaten, die moeten worden gecorrigeerd.

Naast de vergelijking met de SLA zijn op basis van de beschikbare CDR-data ook de aanwezigheidspatronen (belpatronen) van verschillende groepen buitenlandse toeristen onderzocht. Daarnaast is er gekeken naar mogelijkheden om gegevens te produceren over kleine gebieden, zoals de Nederlandse kust, een stad of een evenement, en korte tijdsintervallen, zoals een week, een vakantieperiode of zelfs een dag. Hieronder worden drie voorbeelden gepresenteerd.

Het eerste voorbeeld betreft de finale van de Europa League tussen Benfica (Portugal) en Arsenal (Engeland) op 15 mei 2013 in de Arena in Amsterdam-Zuidoost. In het aanwezigheidspatroon van de Portugese toeristen is duidelijk een piek te zien op die dag (zie grafiek 10.2.1). Als dit aanwezigheidspatroon op 15 mei wordt geprojecteerd op een kaart van Nederland, dan is duidelijk te zien dat de meeste belactiviteiten plaatsvinden bij Amsterdam, met name bij de Arena, waar de voetbalwedstrijd plaatsvond (figuur 10.2.2).

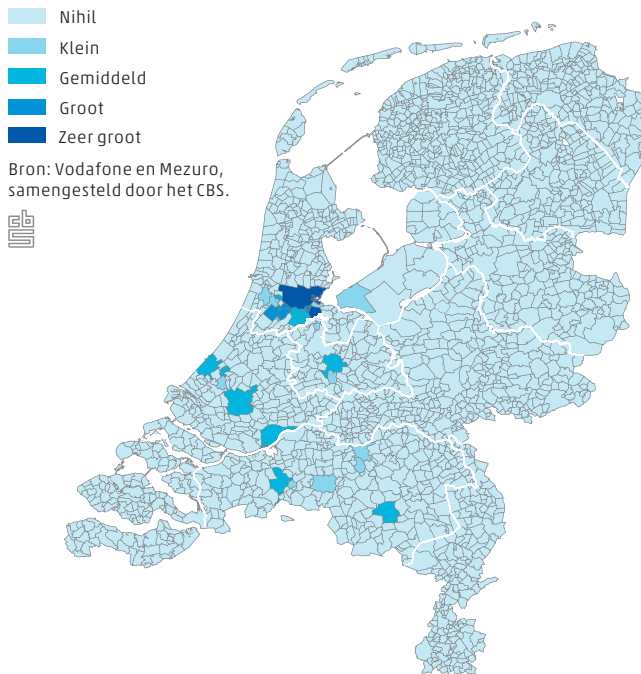
10.2.1 Aanwezigheidspatroon (=belgedrag) van Portugese toeristen op basis van CDR-data in Nederland, 2013

— Aantal devices

Bron: Vodafone en Mezuro, samengesteld door het CBS.

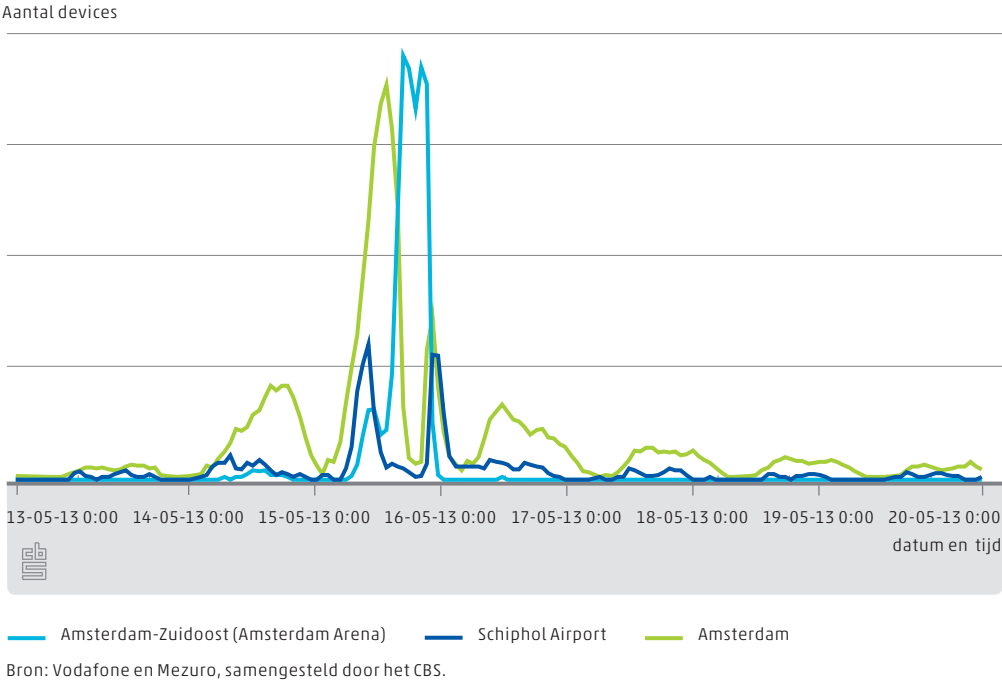
10.2.2 Locatie van aanwezige Portugese toeristen op basis van CDR-data, 15 mei 2013

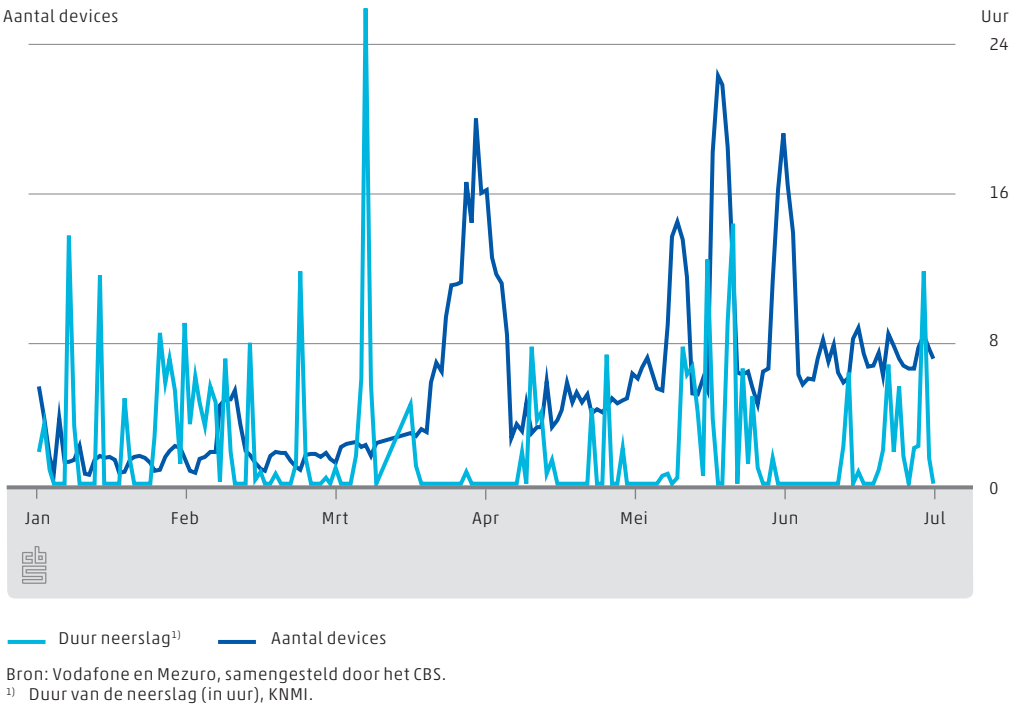
Door het aanwezigheidspatroon van Portugezen op basis van de CDR-data op tijdstippen voor, tijdens en na de wedstrijd in één overzicht te plotten (zie grafiek 10.2.3), is te zien dat een aanzienlijk deel van de fans van Benfica voor de wedstrijd via Schiphol met het vliegtuig naar Amsterdam is gekomen, dat de fans vervolgens in het centrum van Amsterdam zijn geweest en dat zij na de wedstrijd in Amsterdam-Zuidoost dezelfde dag nog met het vliegtuig zijn vertrokken vanaf Schiphol.

Het tweede voorbeeld gaat over het aanwezigheidspatroon van Duitsers aan de Nederlandse kust over de periode januari tot en met juni 2013 (grafiek 10.2.4). In de grafiek is duidelijk te zien wanneer de paasvakantie en de zomervakantie vallen. Ook de effecten van de weekenden zijn waar te nemen in de pieken en dalen in de grafiek. Tevens is goed te zien dat er een relatie bestaat tussen de hoeveelheid regenval (rode lijn) en het bezoek van Duitsers aan de Nederlandse kust. Op deze wijze kunnen ook andere data, zoals economische data, 'gekoppeld' worden aan resultaten van de CDR-data.

10.2.3 Aanwezigheidspatroon (=belgedrag) van Portugese toeristen op basis van CDR-data voor, tijdens en na de Europa League-finale

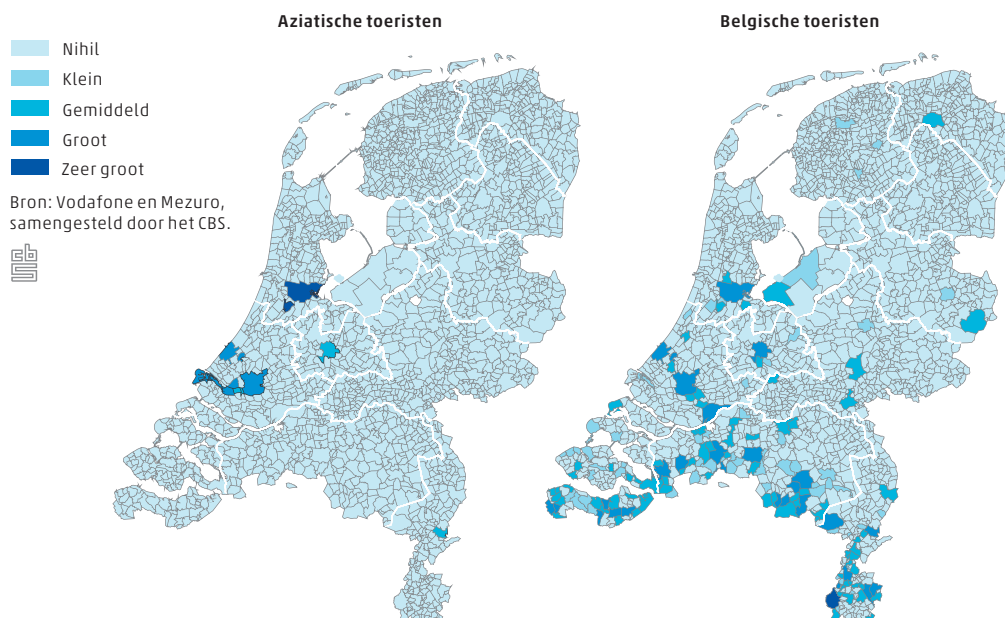

10.2.4 Belgedrag van Duitse toeristen op basis van CDR-data aan de Nederlandse kust en de regenval, 2013

Het laatste voorbeeld betreft de aanwezigheid van Aziatische en Belgische toeristen op een willekeurige dag. Uit figuur 10.2.5 blijkt dat de Aziatische toeristen zich vooral in de grote steden bevinden, zoals Amsterdam, Den Haag en Rotterdam, en in Delft. Belgische toeristen worden vooral teruggezien in de grensstreek. Een deel daarvan is grensverkeer.

10.2.5 Belgedrag van Aziatische (links) en Belgische (rechts) toeristen op basis van CDR-data, 12 januari 2013 hele dag

Conclusies en vervolgonderzoek

Het CBS heeft de afgelopen drie jaar onderzoek gedaan naar de mogelijkheden om 'big data'-bronnen in te zetten voor het maken of ondersteunen van statistieken over het toerisme. De resultaten zijn over het algemeen nog experimenteel. Vaak is nog extra methodologisch onderzoek nodig. Het onderzoek naar het gebruik van logdata van een geïnstalleerde app (smartphone measurements) wordt voorlopig niet doorgezet. Het onderzoek naar het gebruik van data van internet is nog gaande en uitgebreid naar Caribisch Nederland, waarvoor geen goede populatie met toeristische accommodaties beschikbaar was.

Ook het onderzoek naar het gebruik van CDR-data is nog niet afgesloten. Zo zal de komende tijd aandacht worden besteed aan de effecten van het 'roaming'-

proces op de uitkomsten en de daarbij behorende methodologie. Daarnaast zal nieuw onderzoek worden uitgevoerd op een dataset van één maand waarbij de beperking dat mobiele telefoons maar 24 uur kunnen worden gevolgd wordt losgelaten. Er zal onderzocht worden of het mogelijk is om bijvoorbeeld cijfers te maken over korte en lange vakanties, uitgesplitst naar aantallen overnachtingen per land van herkomst en regio, en over aantallen dagtochten. Daarnaast wordt onderzocht of het mogelijk is om stromen van toeristen naar land van herkomst te onderscheiden; waar komen toeristen Nederland binnen, waar gaan ze naartoe en waar verlaten ze Nederland weer. Hierdoor kan inzicht worden verkregen in welke gebieden toeristisch samenhangen. Dit is belangrijke informatie voor beleidsmakers, die niet kan worden geproduceerd met de traditionele wijze van onderzoek. Vergelijkbare methoden kunnen ook worden toegepast op het uitgaand en het intern toerisme. Wat het interne toerisme betreft heeft men dan wel te maken met de operationalisatie van het begrip 'usual environment' (gebruikelijke omgeving). Pas als iemand buiten zijn gebruikelijke omgeving komt, is hij een toerist. Wat tot de usual environment behoort zal afhangen van de persoon zelf. Mogelijk kan gekeken worden naar een combinatie van afstand, duur en frequentie.

10.3 Toerisme en duurzaamheid

Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op enkele aspecten van het onderwerp duurzaamheid in relatie tot toerisme. Enerzijds levert toerisme een bijdrage aan de economie van toeristische bestemmingen en de werkgelegenheid daar. Ook draagt het bij aan sociale en culturele ontwikkelingen. Anderzijds kan toerisme ook negatieve effecten hebben op het milieu en de omgeving. Deze belasting kan allerlei vormen aannemen: van geluidhinder en watervervuiling tot luchtvervuiling en CO₂-uitstoot. Deze CO₂-uitstoot draagt bij aan klimaatverandering. Veelvuldig bezoek aan een gebied kan ook resulteren in een grotere belasting van het milieu en de leefomgeving en kan schade toebrengen aan de ecosystemen, of de aantrekkelijkheid van een gebied teniet doen. Dit betreft niet alleen het platteland, maar ook de steden. Ook is het niet vanzelfsprekend dat de door toerisme gegenereerde gelden ten goede komen aan de betreffende bestemming zelf. Vaak lekken deze opbrengsten weg naar bedrijven of instanties buiten de locatie. Een duurzame ontwikkeling betekent volgens de World Commission on Environment and Development van de Verenigde Naties 'een ontwikkeling die tegemoet komt

aan de noden van het heden, zonder de mogelijkheden van de toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien in het gedrang te brengen'.

Deze paragraaf besteedt aandacht aan twee aspecten van duurzaamheid in relatie tot het toerisme. Het eerste deel bespreekt de *Carbon footprint* van de Nederlandse toerist als een benadering in de discussie over de effecten die Nederlandse toeristen hebben met hun reisgedrag. Het Centre for Sustainable Tourism and Transport (CSTT) van NHTV internationaal hoger onderwijs Breda publiceert in samenwerking met NRIT Onderzoek en NBTC-NIPO research sinds 2008 jaarlijks onderzoek naar de emissies van kooldioxide (de carbon footprint) veroorzaakt door Nederlandse vakantiegangers in binnen- en buitenland. Basis voor dit onderzoek zijn cijfers uit het ContinuVakantieOnderzoek (CVO). In deze bijdrage worden resultaten over 2013 en de ontwikkelingen sinds 2002 gepresenteerd. De bijdrage is verzorgd door Paul Peeters, Eke Eijgelaar, Jorick Pels, Kim de Bruijn en Rob Dirven.

Het tweede deel gaat over de belasting die het toerisme uitoefent op een omgeving, uitgedrukt als het aantal toeristische overnachtingen per vierkante kilometer. Daarbij hoeft het niet alleen te gaan om de effecten op het milieu, maar bijvoorbeeld ook om de effecten op de leefomgeving op de betreffende bestemming.

De 'Carbon footprint' van de Nederlandse vakantieganger

Achtergrond en methode

Uit eerder onderzoek is gebleken dat de milieubelasting door toerisme voor een belangrijk deel wordt bepaald door de bijdrage aan klimaatverandering als gevolg van het verbranden van fossiele brandstoffen (zie bijvoorbeeld Peeters et al. 2007). Tevens kunnen de gevolgen van klimaatverandering de toerismesector forse schade toebrengen (zie bijvoorbeeld UNWTO-UNEP-WMO 2008). Daarom is het voor zowel de sector als de overheid belangrijk om een goed beeld te hebben van de herkomst van emissies en de oorzaak (van de groei) ervan.

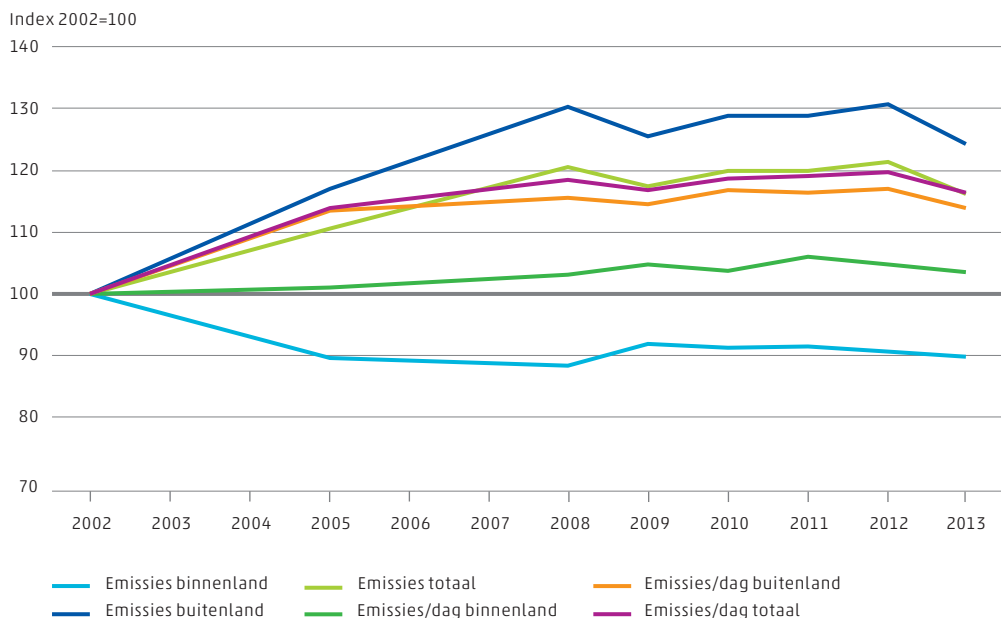
De carbon footprint ontstaat door verbranding van fossiele brandstoffen voor onder meer vervoer, elektriciteit en verwarming. CO₂-emissies veroorzaken een toename van de concentratie van CO₂ in de atmosfeer. De CO₂-concentratie is sinds de industriële revolutie toegenomen van 280 ppm (parts per million) tot 396 ppm in 2013 (WMO 2014) en wordt door de klimaatwetenschappen als de oorzaak van het opwarmen van de atmosfeer gezien.

Deze publicatie beperkt zich tot de emissies van CO₂. Voor de meeste onderdelen van het toerisme, namelijk accommodaties, vervoer over land en zee en activiteiten, is dit een goede benadering voor de uiteindelijke effecten op het klimaat. Bovendien worden alleen de directe emissies weergegeven en blijven de meeste emissies als gevolg van de productie van vervoermiddelen en de bouw van hotels en infrastructuur buiten beschouwing. Alleen de productie van brandstoffen wordt bij de berekeningen voor de emissies van vervoerwijzen meegenomen. Zodoende geven de getallen een ondergrens van het effect van vakantiegangers op het klimaat. De emissies zijn berekend op basis van emissiefactoren voor accommodaties, vervoerwijzen, soort vakanties en vakantieactiviteiten als excursies, uitgaan en vervoer op de bestemming. Voor een uitgebreidere uitleg van de gehanteerde methodologie wordt verwezen naar De Bruijn et al. (2013).

Overzicht voor 2013

Toerisme draagt in toenemende mate bij aan de emissies van kooldioxide, het belangrijkste broeikasgas. De tabellen 10.3.4 tot en met 10.3.12 geven een overzicht van kooldioxide-emissies veroorzaakt door de Nederlandse vakantieganger in 2013, en tevens hoe deze zich verhouden tot de uitgaven van vakantiegangers (de eco-efficiency). In 2013 bedroegen de totale CO₂-emissies van de Nederlandse vakantieganger 14,8 Mton; 4,2 procent minder dan in 2012 (zie grafiek 10.3.1 en tabel 10.3.4). Ter vergelijking: de gehele Nederlandse samenleving stootte in 2013 0,1 procent meer CO₂ uit dan in 2012, namelijk 166,4 Mton CO₂ (CBS 2014).

10.3.1 Emissietrends voor binnenlandse, buitenlandse en alle vakanties; totale emissies per vakantie en per vakantiedag

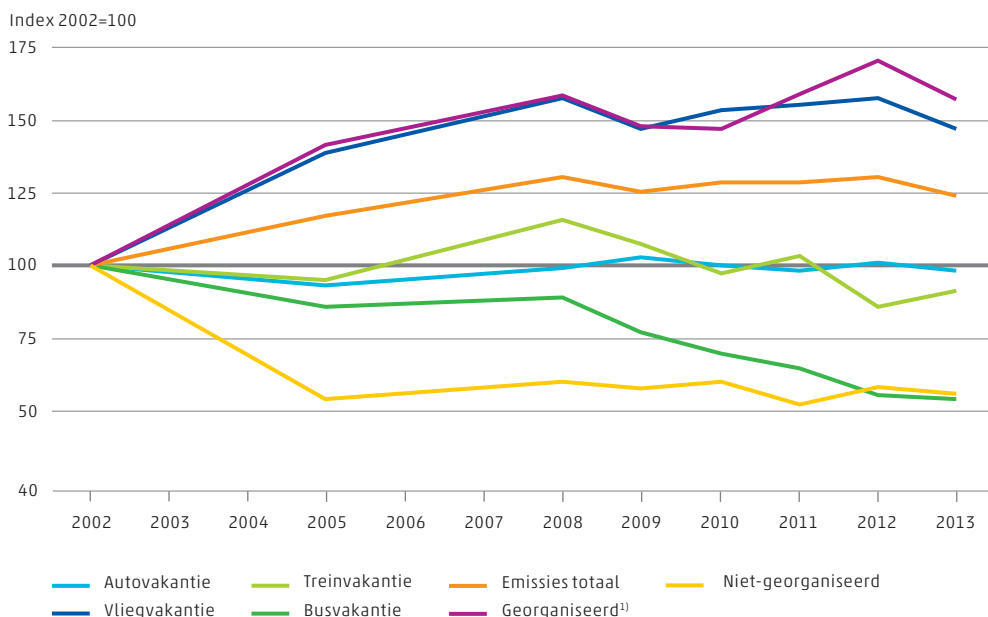

Bron: CVO (2002, 2005, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013) en berekeningen CSTT/NRIT-onderzoek.

Zoals de grafieken 10.3.1 en 10.3.2 laten zien, is in 2013 sprake van een algemene afname. De totale afname wordt echter in grote mate veroorzaakt door de daling van emissies van een aantal gerelateerde vakantietypes. In absolute waarde was de daling van de totale emissies van buitenlandse vakanties in 2013 het grootst ten opzichte van 2012 (-4,9 procent). Daarna volgt de afname van alle door vervoer veroorzaakte vakantie-emissies (-7,9 procent). Vier samenhangende vakantietypes sluiten dit rijtje: totale emissies van vakanties naar hotels (-8,1 procent), totale emissies van georganiseerde vakanties (-7,8 procent), totale emissies van intercontinentale vakanties (-11,3 procent) en totale emissies van vakanties per vliegtuig (-6,7 procent).

10.3.2 Emissietrends voor buitenlandse vakanties; totale emissies per vervoermiddel en organisatievorm

Bron: CVO (2002, 2005, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013) en berekeningen CSTT/NRIT-onderzoek.

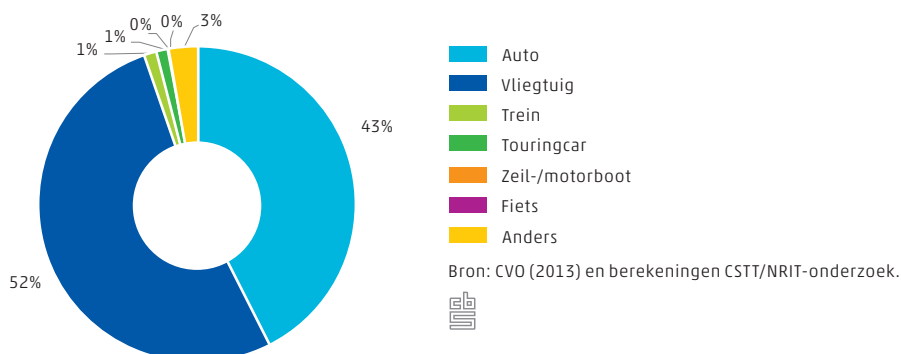
¹⁾ Georganiseerd = pakket plus samengesteld.

Het mag duidelijk zijn dat er een grote overlap in bovenstaande vakantietypes zit, en dat vooral verre, georganiseerde reizen flink zijn afgenomen. Die ontwikkeling is ook terug te zien in de afname van de totale reisafstand van alle vakanties (-5,2 procent) en het aantal vliegvakanties (-3,2 procent) ten opzichte van 2012 (zie ook tabel 10.3.12). Naast deze belangrijkste factoren moet worden opgemerkt dat in 2013 bijna alle waarden een daling vertoonden; zo namen ook de emissies voor binnenlandse vakanties in 2013 met 1,0 procent af. Ook het aandeel van milieuvriendelijk vervoer (trein en touringcar) is qua aantal vakanties afgenomen, het aantal vakanties per touringcar zelfs met 11,1 procent (zie tabel 10.3.12). Het aandeel van de emissies veroorzaakt door deze vakantietypes van alle vakantie-emissies is al jaren zeer gering (2,4 procent in 2013, zie grafiek 10.3.3).

Overkoepelend nam het totale aantal vakanties met 3,2 procent af tot 35,6 miljoen. Het is onzeker of dit een trend wordt, of dat in 2014 de trend opnieuw breekt in het post-recessie tijdperk.

10.3.3 Verdeling van de totale CO₂-emissies voor vakanties, per vervoermiddel, 2013

Ontwikkelingen 2002-2013

Zoals grafiek 10.3.1 laat zien, vertoont het totale aantal CO₂-emissies van Nederlandse vakantiegangers tussen het begin van de meting in 2002 en 2008 eerst een zeer sterke groei (20,5 procent), waarna na een beperkte afname in 2009 sprake is van een forse afvlakking van de jaarlijkse groei vergeleken met de periode 2002-2008. In 2013 volgt een sterkere afname. Over de gehele periode 2002-2013 heeft echter nog altijd een toename van 16,1 procent plaatsgevonden. Deze ontwikkelingen, zowel de stijging als de stagnatie en daling, hangen sterk samen met de ontwikkeling van de emissies van de al eerder geschetste (buitenlandse) vakantietypes. Dit zijn vooral intercontinentale vakanties, vakanties met het vliegtuig, georganiseerde vakanties, en vakanties naar hotels. Tevens volgt de ontwikkeling van de afgelegde reisafstand eenzelfde patroon. Een veel beperktere invloed wordt toegeschreven aan jaarlijkse kleine verbeteringen van de energie-efficiency van de luchtvaart en het autoverkeer.

10.3.4 CO₂ per dag, per vakantie en totaal, naar vakantieland, 2013

	Korte vakantie			Lange vakantie			Totaal		
	per dag	per vakantie	totaal	per dag	per vakantie	totaal	per dag	per vakantie	totaal
	kg CO₂								
Nederland	30	93	852 233	23	222	1 846 231	24	154	2 698 463
België	35	110	107 213	24	239	187 755	27	167	294 968
Luxemburg	51	170	13 128	26	314	39 656	30	259	52 783
Frankrijk	51	176	77 189	32	468	1 046 891	33	420	1 124 080
Spanje	141	512	66 241	65	858	1 397 954	66	833	1 464 195
Portugal	152	609	16 172	72	909	353 656	74	889	369 828
Oostenrijk	84	305	12 766	38	416	472 438	38	412	485 204
Zwitserland	73	254	6 906	27	347	76 968	29	337	83 874
Groot-Brittannië	82	286	88 267	38	404	210 611	45	360	298 877
Ierland	106	377	11 473	52	673	27 817	61	548	39 290
Noorwegen	121	414	8 134	64	1 043	139 059	66	962	147 193
Zweden	102	386	5 090	48	664	74 344	50	634	79 435
Finland	134	535	1 468	61	802	22 332	63	778	23 800
Denemarken	85	307	6 277	37	430	66 995	39	416	73 272
Duitsland	43	141	179 945	31	315	600 276	33	245	780 221
Italië	123	462	33 232	45	638	660 139	47	627	693 371
Griekenland	185	672	3 281	77	946	548 008	77	943	551 289
Turkije	200	767	16 103	84	966	791 093	85	961	807 196
Voormalig Joegoslavië	115	458	567	42	688	156 073	42	687	156 640
Hongarije	129	458	10 705	41	615	70 036	45	588	80 741
Tsjechië	79	279	8 673	34	404	90 487	36	389	99 160
Overig Europa	144	543	27 708	72	829	255 294	75	788	283 002
Afrika	264	1 057	24 868	106	1 414	708 530	108	1 398	733 398
Azië	806	1 998	21 939	138	2 653	1 244 315	140	2 638	1 266 254
VS en Canada	584	1 973	19 481	130	2 435	1 070 449	131	2 425	1 089 930
Overig Amerika	.	.	.	159	2 857	748 147	159	2 857	748 147
Australië, Oceanië	1 375	4 126	15 964	148	5 286	254 497	156	5 200	270 461
Totaal	40	127	1 635 022	49	578	13 160 050	48	416	14 795 072

Bron: CVO, 2013 (berekening CSTT/NRIT-onderzoek).

Frequentie: jaarlijks.

10.3.5 CO₂ per dag, per vakantie en totaal, naar vervoermiddel, Nederland en buitenland, 2013

	2-4 dagen			5-8 dagen			9 dagen of meer			Totaal		
	per dag	per vakantie	totaal	per dag	per vakantie	totaal	per dag	per vakantie	totaal	per dag	per vakantie	totaal
	kg CO ₂											
Nederland												
Auto	31	96	794 741	26	169	893 197	21	358	850 990	25	159	2 538 927
Trein	24	70	416 39	16	100	240 77	15	252	19 144	19	93	84 860
Touringcar	19	57	1 910	20	119	2 214	29	289	732	20	89	4 856
Zeil-/motorboot	8	29	233	7	41	1 251	8	206	13 445	8	143	14 929
Fiets	14	41	6 131	12	73	4 560	10	201	8 018	11	74	18 709
Anders	23	70	7 577	25	161	12 650	20	435	15 954	22	161	36 182
Totaal	30	93	852 233	25	164	937 948	20	350	908 283	24	154	2 698 463
Buitenland												
Auto	44	143	337 037	37	249	687 273	33	578	2 732 131	35	382	3 756 441
Vliegtuig	137	498	370 086	109	772	1 615 724	95	1 536	5 730 712	99	1 175	7 716 522
Trein	31	103	28 699	28	165	29 584	27	391	45 277	28	181	103 561
Touringcar	30	102	12 491	30	193	48 007	30	383	88 470	30	247	148 968
Anders	19	76	124	.	.	.	17	296	971	17	223	1 095
Totaal	70	227	34 352	70	475	52 788	70	1 181	282 881	70	737	370 022
Grote Totaal	40	127	1 635 022	46	303	3 371 324	50	840	9 788 726	48	416	14 795 072

Bron: CVO, 2013 (berekening CSTT/NRIT-onderzoek).
 Frequentie: jaarlijks.

10.3.6 CO₂ per vakantie en totaal, naar logiesvorm uitgebreid, 2013

	Korte vakantie			Lange vakantie			Totaal		
	per dag	per vakantie	totaal	per dag	per vakantie	totaal	per dag	per vakantie	totaal
	kg CO ₂								
Woning van familie, vrienden of kennissen	85	274	72 720	58	755	705 892	60	649	778 613
Woning van particulier	20	63	45 238	24	280	480 840	24	215	526 077
Hotel, motel	52	158	855 702	86	958	5 145 778	79	556	6 001 480
Pension, bed & breakfast	37	110	41 436	52	585	257 355	49	365	298 791
Appartement	61	210	42 425	59	663	1 316 656	59	621	1 359 081
Vakantiebungalow, -huisje of -villa; op een park met meerdere bij elkaar	30	105	274 537	33	297	1 452 561	32	230	1 727 098
Losstaande vakantiebungalow, -huisje of -villa; niet op een park	30	104	34 577	37	451	599 621	37	382	634 197

10.3.6 CO₂ per vakantie en totaal, naar logiesvorm uitgebreid, 2013 (slot)

	Korte vakantie			Lange vakantie			Totaal		
	per dag	per vakantie	totaal	per dag	per vakantie	totaal	per dag	per vakantie	totaal
	kg CO ₂								
Tent, bungalowtent op vaste seizoen- of jaarplaats	14	47	986	20	242	49 349	20	224	50 335
Tent, bungalowtent niet op vaste seizoen- of jaarplaats	19	58	19 955	22	323	338 730	22	257	358 685
Tourcaravan, vouwcaravan, vouwwagen op vaste seizoen- of jaarplaats	24	75	34 214	20	312	150 007	21	196	184 221
Tourcaravan, vouwcaravan, vouwwagen niet op vaste seizoen- of jaarplaats	35	119	25 842	32	552	981 516	32	505	1 007 359
Stacaravan	27	85	68 224	28	368	461 738	28	258	529 962
Camper	45	139	38 432	54	915	409 594	53	618	448 026
Boot; zeecruise	273	815	35 516	211	2 962	552 836	214	2 555	588 352
Boot; riviercruise	98	318	1 952	82	765	66 827	82	736	68 779
Boot; zeilboot, motorjacht	13	39	8 479	7	121	33 313	8	85	41 792
Jeugdherberg of andere groepsaccommodatie	23	68	23 975	56	428	81 780	42	194	105 755
Trekkershut	19	59	2 449	53	558	30 915	47	343	33 364
Volkstuinhuisje	14	41	1 827	7	199	4 920	8	97	6 747
Anders	39	117	6 537	45	676	39 821	44	404	46 357
Totaal	40	127	1 635 022	49	578	13 160 050	48	416	14 795 072

Bron: CVO, 2013 (berekening CSTT/NRIT-onderzoek).

Frequentie: jaarlijks.

10.3.7 CO₂ per vakantie en totaal, naar afstand, 2013

	Korte vakantie			Lange vakantie			Totaal		
	per dag	per vakantie	totaal	per dag	per vakantie	totaal	per dag	per vakantie	totaal
	kg CO ₂								
<500 km	31	97	1 063 143	23	229	2 330 060	25	160	3 393 203
500–1 000 km	52	175	1 515 777	33	316	3 284 955	37	252	4 800 727
1 000–1 500 km	72	252	1 172 338	32	410	999 118	34	384	1 116 357
1 500–2 000 km	101	354	442 855	38	539	1 422 107	39	530	1 466 392
>2 000 km	183	678	2 587 778	88	1 247	8 080 270	89	1 215	8 339 048
Totaal	40	127	1 635 022	49	578	13 160 050	48	416	14 795 072

Bron: CVO, 2013 (berekening CSTT/NRIT-onderzoek).

Frequentie: jaarlijks.

10.3.8 Eco-efficiëntie¹⁾, naar vakantieland, 2013

	Korte vakantie	Lange vakantie	Totaal
	CO ₂ per euro		
Nederland	0,83	1,01	0,95
België	0,66	1,03	0,86
Luxemburg	0,97	1,07	1,05
Frankrijk	0,67	0,85	0,83
Spanje	1,09	1,00	1,01
Portugal	1,51	0,96	0,98
Oostenrijk	0,64	0,60	0,60
Zwitserland	0,34	0,63	0,59
Groot-Brittannië	0,75	0,62	0,65
Ierland	0,92	0,61	0,68
Noorwegen	0,83	0,78	0,78
Zweden	0,86	0,95	0,95
Finland	1,07	0,63	0,64
Denemarken	0,63	0,82	0,80
Duitsland	0,79	0,83	0,83
Italië	0,99	0,76	0,77
Griekenland	2,62	0,95	0,95
Turkije	1,23	1,19	1,19
Voormalig Joegoslavië	1,15	0,87	0,87
Hongarije	1,14	1,02	1,03
Tsjechië	1,23	0,92	0,94
Overig Europa	1,16	0,98	0,99
Afrika	2,02	1,10	1,11
Azië	1,91	1,31	1,32
VS en Canada	2,68	1,12	1,13
Overig Amerika	.	1,18	1,18
Australië, Oceanië	2,58	1,30	1,34
Totaal	0,84	0,97	0,96

Bron: CVO, 2013 (berekening CSTT/NRIT-onderzoek).

¹⁾ Milieubelasting van een vakantie afgezet tegen de bestedingen tijdens de vakantie uitgedrukt in kg CO₂ per euro.

Frequentie: jaarlijks.

10.3.9 Eco-efficiëntie¹⁾, naar vakantieduur, 2013

	In Nederland	In het buitenland	Totaal
	CO ₂ per euro		
2-4 dagen	0,83	0,86	0,84
5-8 dagen	0,86	0,90	0,89
9 dagen of meer	1,25	0,99	1,01
Totaal	0,95	0,96	0,96

Bron: CVO, 2013 (berekening CSTT/NRIT-onderzoek).

¹⁾ Milieubelasting van een vakantie afgezet tegen de bestedingen tijdens de vakantie uitgedrukt in kg CO₂ per euro.

Frequentie: jaarlijks.

10.3.10 Eco-efficiëntie¹⁾, naar toeristische logiesvormen, buitenland, 2013

	Korte vakantie	Lange vakantie	Totaal
	CO ₂ per euro		
Woning van familie, vrienden of kennissen	1,43	1,35	1,36
Woning van particulier	0,62	0,69	0,69
Hotel, motel	0,76	0,94	0,92
Pension, bed & breakfast	0,82	0,69	0,70
Appartement	0,83	0,89	0,89
Zomerhuisje, vakantiebungalow	0,94	0,91	0,92
Tent, bungalowtent	0,55	0,73	0,72
Caravan, vouwwagen, camper	1,54	1,15	1,16
Cruise, zeil-/motorboot	4,48	1,23	1,28
Jeugdherberg of andere groepsaccommodatie	0,61	1,02	0,97
Anders	1,00	0,87	0,88
Totaal	0,85	0,96	0,95

Bron: CVO, 2013 (berekening CSTT/NRIT-onderzoek).

¹⁾ Milieubelasting van een vakantie afgezet tegen de bestedingen tijdens de vakantie uitgedrukt in kg CO₂ per euro.

Frequentie: jaarlijks.

10.3.11 Eco-efficiëntie¹⁾, naar afstand, 2013

	Korte vakantie	Lange vakantie	Totaal
	CO ₂ per euro		
<500 km	0,80	0,99	0,92
500–1 000 km	0,76	0,77	0,76
1 000–1 500 km	0,69	0,75	0,75
1 500–2 000 km	0,80	0,75	0,75
>2 000 km	1,34	1,07	1,08
Totaal	0,84	0,97	0,96

Bron: CVO, 2013 (berekening CSTT/NRIT-onderzoek).

¹⁾ Milieubelasting van een vakantie afgezet tegen de bestedingen

tijdens de vakantie uitgedrukt in kg CO₂ per euro.

Frequentie: jaarlijks.

10.3.12 Afstanden naar vervoermiddel, 2013

	Aantal vakanties		Totale afstand (heen en terug)		
	x 1 000	% van totaal	gemiddeld km	totaal km	% van totaal
Auto	25 787	72,5	577	14 891 214	25,2
Vliegtuig	6 569	18,5	6 296	41 360 603	70,0
Trein	1 483	4,2	540	801 223	1,4
Touringcar	657	1,8	1 525	1 002 000	1,7
Zeil-/motorboot	109	0,3	311	33 906	0,1
Fiets	252	0,7	200	50 448	0,1
Anders	726	2,0	1 344	975 842	1,7
Totaal	35 583	100	1 661	59 115 237	100

Bron: CVO, 2013 (berekening CSTT/NRIT-onderzoek).

¹⁾ Alle genoemde afstanden zijn gemeten in rechte lijn (great circle distance). In werkelijkheid ligt de afgelegde afstand tussen de 5 en 15 procent hoger, afhankelijk van vervoerswijze en afstandsklasse. Bij de berekening van de emissies is steeds een specifieke 'omwegfactor' toegepast voor de specifiek vervoerswijze en relatie.

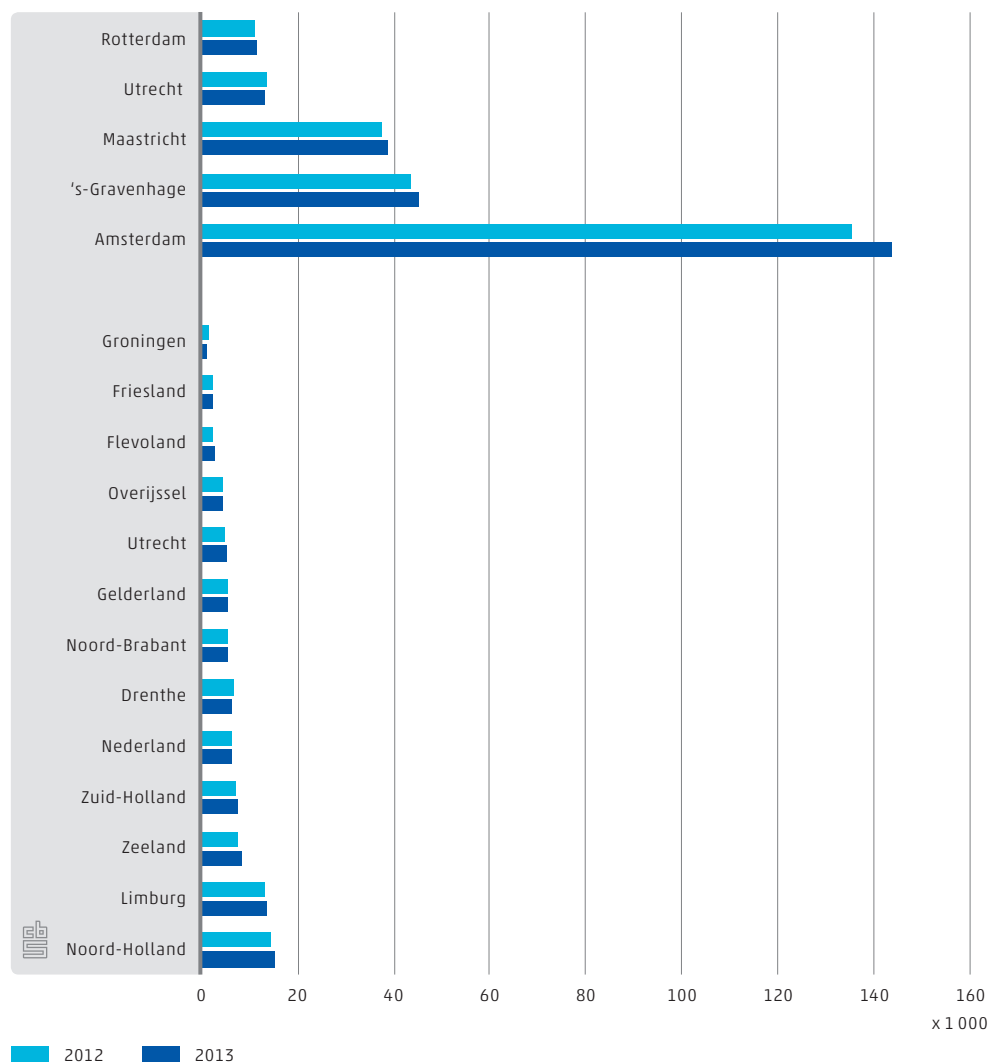
Frequentie: jaarlijks.

Toeristische druk op de omgeving

Verblijfsrecreatie veroorzaakt een verhoogde belasting op het milieu en de leefomgeving van toeristische bestemmingen en transitgebieden, waar toeristen doorheen reizen. Dit deel van de paragraaf geeft een indicatie van de toeristische belasting door te kijken naar aantallen overnachtingen per dag per vierkante kilometer in een gebied. Hier is gekozen om te kijken naar provincies en naar enkele grote steden. De cijfers moeten niet als absolute waarden worden gezien, maar als referentie ten opzichte van elkaar. Naast verblijfsrecreatie is er ook sprake

van dagrecreatie. Ook deze vorm van recreëren kan een negatief effect hebben op het milieu en de omgeving. Deze belasting is hier echter buiten beschouwing gelaten.

10.3.13 Toeristische belasting; overnachtingen per dag per km²

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties en Statistiek Bodemgebruik.

De provincies Groningen, Friesland en Flevoland ondervonden in 2012 en 2013 relatief gezien de minste toeristische belasting als het gaat om het aantal toeristische overnachtingen per vierkante kilometer per dag, Noord-Holland en Limburg de meeste (grafiek 10.3.13). Bij Noord-Holland speelt mee dat Amsterdam in deze provincie ligt. De toeristische belasting op Amsterdam is relatief gezien erg hoog: meer dan drie keer zo groot als bijvoorbeeld op de steden Maastricht en Den Haag en zelfs 23 keer zo hoog als gemiddeld op Nederland. Volgens verwachting was de toeristische belasting in 2012 en 2013 in de (grote) steden hoger dan op het platteland in de omgeving.

Literatuur

Arends, J., M. Morren, F.Y. Wong en M. Roos (2013), *Smarter 2012*, CBS, Den Haag/Heerlen.

Bouwman, H., N. Heerschap en M. de Reuver (2013), *Mobile handset study 2012: evaluation of mobile measurement software to monitor the use of smartphones and tablets in the Netherlands*, TU Delft, Delft; CBS, Den Haag/Heerlen.

Bruijn, K. de, R. Dirven, E. Eijelaar en P. Peeters (2013), *Travelling large in 2012: The carbon footprint of Dutch holidaymakers in 2012 and the development since 2002*, NHTV Breda University of Applied Sciences, Breda.

CBS (2007), *Toerisme in macro-economisch perspectief, 2001–2006, Satellietrekening Toerisme (SRT)*, CBS, Den Haag/Heerlen.

CBS (2014), *Emissies van broeikasgassen, berekend volgens IPCC-voorschriften*, online document op <http://statline.cbs.nl>, CBS, Den Haag/Heerlen.

Eurostat (2001), *European Implementation Manual on Tourism Satellite Accounts*, Eurostat, Luxemburg.

Eurostat (2009), *ESR 2008*, Eurostat, Luxemburg.

Eurostat (2014a), *Quality of life indicators*, online publicatie, Eurostat, Luxemburg.

Eurostat (2014b), *Nights spent at tourism accommodation establishments*, maart 2014, Eurostat, Luxemburg.

Eurostat (2014c), *Tourism trips of Europeans 2012*, online publicatie, Eurostat, Luxemburg.

ICCA (2011–2013), *Country and city rankings report, 2011–2013*, ICCA, Amsterdam.

IMEX (2012), *Power of 10: what does the next decade hold for the global meetings industry*, mei 2012, IMEX, Frankfurt.

Laney, D. (2001), *3D Management: controlling data volume, velocity and variety*, Meta Group/Gartner.

Leiper, N. (1979), The framework of tourism, *Annals of tourism research*, 6(4), p. 390-470.

Mayer-Schonberger, V. en K. Cukier (2013), *Big data: a revolution that will transform how we live, work and think*, Eamon Dolan-Houghton Mifflin Harcourt.

NBTC (2014), *M&C Scan 2014*, NBTC, Den Haag.

NRIT Media (2014), *Trendrapport toerisme, recreatie en vrije tijd 2014*, NRIT Media, Nieuwegein.

OESO (2014), *OECD tourism trends and policies 2014*, OESO, Parijs.

Peeters, P., E. Szimba en M. Duijnisveld (2007), Major environmental impacts of European tourist transport, *Journal of Transport Geography*, 15, p. 83-93.

Phillips, W. (2014), *Towards diversification of the tourism sector: a recreational demand study of yachting and marina services in the Caribbean*, rapport van de Verenigde Naties, februari 2014, New York.

Schiphol Group, *Feiten en cijfers 2013*, Schiphol Group, Schiphol.

Tiru, M. en R. Ahas (2013), *Passive anonymous positioning data for tourism statistics*, Universiteit van Tartu, Tartu, Estland.

UN (1987), *Report of the World Commission on Environment and Development: our common future* (Brundtland Report), Verenigde Naties, New York.

UN (United Nations), EC (European Commission), IMF (International Monetary Fund), OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) en World Bank (2009), *System of National Accounts 2008*, New York, Brussel, Washington DC, Parijs.

UNSD et al. (2001), *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*, United Nations Statistics Division, World Tourism Organisation, Statistical Office of the European Communities (Eurostat) en Organisation for Economic Co-operation and Development, New York, Madrid, Luxemburg, Parijs (RMF).

UNWTO-UNEP-WMO (2008), *Climate Change and Tourism: Responding to Global Challenges*, UNWTO-UNEP, Madrid.

UNWTO (2011), *Tourism towards 2030*, november 2011, UNWTO, Madrid.

UNWTO (2014), *Basic Glossary*, <http://media.unwto.org/en/content/understanding-tourism-basic-glossary>

UNWTO (2014a), *Tourism Barometer: International tourism exceeds expectations with arrivals up by 52 million in 2013*, januari 2014, UNWTO, Madrid.

UNWTO (2014b), *Tourism highlights 2013*, januari 2014, UNWTO, Madrid.

WMO (2014), *WMO Greenhouse Gas Bulletin: The state of greenhouse gases in the atmosphere based on global observations through 2013*, Volume 10, World Meteorological Organization, Genève.

Begrippen

Bestemming

Bij vakanties is het land waar men het grootste aantal overnachtingen heeft doorgebracht aangemerkt als het vakantieland. Bij de binnenlandse vakanties is de bestemming met behulp van gemeentecodes vastgelegd. Bij de buitenlandse vakanties zijn alle landen op de wereld afzonderlijk gecodeerd en is binnen een aantal landen onderscheid gemaakt naar toeristengebied. Bij een gelijk aantal overnachtingen op meerdere plaatsen is die locatie genoteerd die het verst van de woonplaats van de respondent ligt.

Bij dagtochten is de bestemming de plaats waar men is geweest of, indien meerdere plaatsen zijn aangedaan, de plaats die het verst van het vertrekadres ligt. Wanneer een respondent geen plaatsnaam kon noemen is gevraagd naar de provincie.

Dagtocht

Iedere recreatieve activiteit waarvoor men een uur of langer van huis is zonder dat daarbij een overnachting plaatsvindt. Tot dagtochten worden gerekend: uitstapjes vanuit de eigen woning, school, kantoor of fabriek en uitstapjes vanuit de woning van familie, kennissen of vrienden – waar men al dan niet logeert – indien deze zelf aanwezig zijn. Tot dagtochten worden niet gerekend: bezoek aan familie, kennissen of vrienden en uitstapjes vanuit een vakantieadres: hotel, pension, recreatiebungalow, camping, tweede woning, (sta)caravan, 'geruilde' woning e.d. Iedere dagtocht staat voor één dagrecreant. Als een gezin van vier personen gezamenlijk een dagje naar een attractiepark gaat, dan zijn dat vier dagtochten.

Gast

Een bezoeker die één of meer nachten achtereen in een logiesaccommodatie verblijft. Bezoekers die meer dan twee maanden in een hotel of pension verblijven, worden als vaste gasten aangemerkt. Zij tellen niet mee voor de statistiek. Bezoekers die een vaste standplaats op een kampeerterrein of een huisje voor langer dan twee maanden hebben gehuurd, worden evenmin geregistreerd. Asielzoekers worden niet meegeteld, ook niet als ze korter dan twee maanden in een accommodatie verblijven. Per maand worden de in die maand vertrokken gasten waargenomen, ongeacht in welke maand de gast aangekomen is. Het is mogelijk dat een persoon twee of meerdere malen in een maand in dezelfde accommodatie of in verschillende accommodaties als gast uitcheckt. Dit heeft tot gevolg dat gasten met dergelijk toeristisch gedrag het aantal gasten verhogen met het aantal keren dat zij uitchecken.

Groepsaccommodatie

Een accommodatie met ten minste 20 slaappleatsen die logies overwegend aan personen in groepsverband (geen gezinsverband zijnde) verstrekt, met slaapgelegenheid in kamers, zalen, huisjes, tenthuisjes, appartementen en/of tenten, die gasten mogelijk met 'vreemden' moeten delen. Tot groepsaccommodaties worden gerekend: kampeerboerderijen, vakantiehuizen, kindervakantiehuizen, scoutinghuizen, natuurvriendenhuizen, tentenkampen en logiesaccommodaties behorende tot watersportcentra en maneges.

Hotel

Een accommodatie met slaappleatsen voor logiesverstrekking in overwegend één- en tweepersoonskamers tegen boeking per nacht, waar afzonderlijke maaltijden, kleine etenswaren en dranken kunnen worden verstrekt aan gasten en aan passanten. Hierbij is een gast iemand die overnacht in de accommodatie en een passant iemand die niet blijft overnachten. Ook appartementen met hoteldienstverlening behoren hiertoe.

Hoteldienstverlening

Dit is het gedurende het verblijf schoonhouden van kamers en opmaken van bedden. Verder kunnen nog andere diensten ter beschikking worden gesteld zoals receptie, room- en telefoonservice.

Huisjescomplex (of huisjesterrein)

Een complex bestaande uit een aantal zomerhuisjes, (vakantie)bungalows of (vakantie)appartementen, voor zover deze verblijfseenheden hoofdzakelijk voor verhuur door de exploitant of beheerder van het complex beschikbaar zijn. Complexen tweede woningen waarvan de individuele woningen in eigendom zijn van afzonderlijke particulieren en die niet hoofdzakelijk beschikbaar zijn voor verhuur door de exploitant van het complex, behoren dus niet tot deze categorie. Complexen appartementen die verhuurd worden met hoteldienstverlening (zie hotel) worden niet als huisjescomplex beschouwd, maar als (appartementen) hotel. Ook appartementen zonder hoteldienstverlening, die vaak deel uitmaken van een groter gebouw, worden beschouwd als een bungalow of zomerhuisje.

Inkomend toerisme

Inkomend toerisme behelst de activiteiten van niet-ingezetenen in een land die naar dat land zijn gereisd en daar hebben verbleven.

Jeugdaccommodatie

Jeugdhotels en jeugdherbergen. Jeugdhotels zijn hotels met logiesverstrekking overwegend aan jeugdigen. Jeugdherbergen hebben eveneens overwegend

jeugdige gasten. Hierin worden logies aangeboden zowel aan groepen als aan individuele personen met slaapgelegenheid in kamers en/of zalen, die gasten mogelijk met 'vreemden' moeten delen. In het algemeen is er geen sprake van hoteldienstverlening.

Kampeerterrein

Terrein of een deel van een terrein met ten minste 20 toeristische slaapplekken en met wasgelegenheid en toiletten, waarop kan worden overnacht in tenten, toercaravans, kampeerauto's, stacaravans, tenthuisjes of trekkershutten.

Korte vakantie

Verblijf buiten de eigen woning voor ontspanning of plezier met ten minste één en ten hoogste drie opeenvolgende overnachtingen. Het gaat daarbij zowel om binnen- als buitenlandse vakanties. Ook het logeren bij familie, vrienden of kennissen in het buitenland valt onder het begrip vakantie. Een verblijf bij familie, vrienden of kennissen in Nederland telt echter niet mee, tenzij de bewoners de hele tijd of de meeste dagen afwezig waren.

Lange vakantie

Verblijf buiten de eigen woning voor ontspanning of plezier met ten minste vier opeenvolgende overnachtingen. Het gaat daarbij zowel om binnen- als buitenlandse vakanties. Ook het logeren bij familie, vrienden of kennissen in het buitenland valt onder het begrip vakantie. Een verblijf bij familie, vrienden of kennissen in Nederland telt echter niet mee, tenzij de bewoners de hele tijd of de meeste dagen afwezig waren.

Logiesaccommodatie

Een ruimte, zowel overdekt als in de open lucht, die bestemd, ingericht en in gebruik is voor het tegen betaling overnachten door gasten. Een accommodatie kan meerdere logiesvormen aanbieden. In deze publicatie worden als logiesaccommodatie aangemerkt: hotels en pensions, jeugdaccommodaties (jeugdhotels en jeugdherbergen), groepsaccommodaties, huisjescomplexen, kampeerterreinen en mengvormen van deze accommodaties.

Mengvormen. In de praktijk komen de hierboven vermelde logiesvormen vaak in combinatie voor. Wordt een combinatie aangetroffen van hotel/pension met een andere logiesvorm, waarbij de slaapplekkapaciteit in beide sectoren boven de gestelde waarnemingsgrens ligt, dan wordt de accommodatie beschouwd en behandeld als twee accommodaties. Bij een mengvorm van kampeerterreinen, huisjescomplexen en/of groepsaccommodaties worden alleen die onderdelen waargenomen die boven de waarnemingsgrens liggen.

Logiesvorm

Als er van meerdere logiesvormen gebruik is gemaakt, wordt die vorm genoteerd waarin de meeste nachten zijn doorgebracht. Tot de seizoenrecreatieve logiesvormen worden gerekend: zomerhuisje, vakantiebungalow, tweede woning, stacaravan, boot, kajuitboot of volkstuinthuisje *in het bezit* van het huishouden en een eigen tent, bungalowtent, tourcaravan, vouwcaravan of vouwwagen op een vaste seizoen- of jaarplaats. Onder toeristische logiesvormen (niet in bezit van het huishouden) worden verstaan:

- woning van familie, vrienden of kennissen;
- woning van een andere particulier;
- hotel;
- pension, bed & breakfast;
- appartement;
- zomerhuisje, vakantiebungalow (gehuurd);
- tent, bungalowtent;
- varavan, vouwwagen, camper;
- boot (cruiseschip en gehuurde zeilboot of motorjacht);
- jeugdherberg of andere groepsaccommodatie;
- overige logiesvormen.

Organisatievorm

Bij vakanties is sprake van een georganiseerde reis als logies en/of vervoer geboekt zijn bij een reisbureau, ANWB-kantoor, bank, warenhuis, postkantoor, VVV-kantoor, vakantieboekingscentrale van de VVV of een boekingscentrale van een hotel- of bungalowketen dan wel rechtstreeks bij een reisorganisatie (vervoersmaatschappij, accommodatieverschaffer of andere bemiddelende instantie). Tot de niet-georganiseerde reizen behoren de vakanties waarbij het logies rechtstreeks bij de eigenaar of beheerder werd geboekt, men zonder iets te reserveren op pad ging dan wel op een vaste seizoen- of jaarplaats of in een eigen recreatief onderkomen verbleef.

Overnachting (of nacht)

Elke nacht die een gast doorbrengt in een logiesaccommodatie, voor zover dit geen overnachting is van een vaste gast in een hotel of pension of van een vaste huurder van een huisje of vaste standplaats op een kampeerterrein.

Participatie, deelname

Het aandeel van de bevolking (of een categorie daaruit) dat in de periode waarop de analyse betrekking heeft ten minste eenmaal een vakantie heeft doorgebracht.

Passant

Een passant (in een hotel) overnacht niet.

Pension

Een accommodatie met ten minste vijf slaapplaatsen voor logiesverstrekking in overwegend één- en tweepersoonskamers tegen boeking anders dan per nacht, waar afzonderlijke maaltijden, kleine etenswaren en dranken kunnen worden verstrekt aan gasten doch niet aan passanten. Hierbij is een gast iemand die overnacht in de accommodatie, en een passant iemand die niet blijft overnachten.

Regionale indeling vakantiespreiding

Om een evenwichtige verdeling van de vakanties in de tijd te bewerkstelligen is een regeling voor de spreiding van de schoolvakanties vastgesteld. Vanaf het schooljaar 1999–2000 is daarbij uitgegaan van de volgende regionale indeling: Regio Noord: de provincies Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Flevoland en Noord-Holland;

Regio Midden: de provincie Gelderland met uitzondering van een deel van het Gelderse rivierengebied en de regio Arnhem–Nijmegen, en de provincies Utrecht en Zuid-Holland;

Regio Zuid: een deel van het Gelders rivierengebied en de regio Arnhem–Nijmegen en de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg.

Afwijkend van dit schema zijn de gemeenten Hattem en Eemnes bij regio Noord en Zeewolde, Werkendam en Woudrichem bij regio Midden ingedeeld.

Seizoen

De indeling in seizoenen is als volgt:

Winterperiode:	herfstperiode:	1 oktober 2012–30 november 2012
	kerstperiode:	1 december 2012–18 januari 2013
	krokusperiode:	19 januari 2013–15 maart 2013
	paasperiode:	16 maart 2013–26 april 2013
Zomerperiode:	voorseizoen:	27 april 2013–28 juni 2013
	hoogseizoen:	29 juni 2013–30 augustus 2013
	naseizoen:	31 augustus 2013–27 september 2013

De dag waarop een vakantie begint is bepalend voor de toedeling aan een bepaald seizoen.

Slaapplaats

Ieder bed of andere ruimte in een logiesaccommodatie waar één persoon kan slapen. Tweepersoonsbedden worden als twee slaapplaatsen geteld. Bijzetbedden in hotels worden niet meegeteld, bedden in dependances wel. Op kampeerterreinen telt een standplaats voor vijf slaapplaatsen. Vast verhuurde standplaatsen en vast verhuurde huisjes worden niet meegeteld.

Slaapplaatsbezettingsgraad

Dit is het aantal overnachtingen in een bepaalde periode gedeeld door het product van het aantal slaapplaatsen en het aantal dagen van de betreffende periode (bruto slaapplaatsbezettingsgraad). De netto bezettingsgraad gaat uit van de capaciteit in accommodaties die op dat moment geopend zijn voor gasten.

Een voorbeeld:

Stel dat het aantal overnachtingen in januari, februari en maart respectievelijk 1 000, 1 200 en 1 800 bedraagt en het aantal slaapplaatsen in de geopende accommodaties respectievelijk 100, 120 en 150, dan is de netto bezettingsgraad in het eerste kwartaal 0,36 $(=(1\,000 + 1\,200 + 1\,800) / (31 \times 100 + 28 \times 120 + 31 \times 150))$, uitgedrukt als percentage: 36%.

Bij het gebruik van de aldus berekende bezettingsgraad dient men zich te realiseren dat:

- de kamer-, huisjes- en standplaatsbezetting veelal aanmerkelijk hoger is dan de slaapplaatsbezetting, omdat meestal niet alle slaapplaatsen van deze verblijfseenheden bezet worden.
- bezetting door vaste gasten in hotels en pensions niet inbegrepen is.

Alleen de netto slaapplaatsbezettingsgraad wordt gepubliceerd.

Sterrenindeling

In 2005 is het Bedrijfschap Horeca gestart met een herwaardering van de sterrenindeling volgens de Benelux. Deze overgang heeft in het bijzonder in 2006 en 2007 plaatsgevonden.

De indeling die het CBS hanteert in de statistiek Logiesaccommodaties is de indeling zoals de accommodatie deze hanteert dat jaar. Dit heeft tot gevolg dat de cijfers naar ster in 2006 en 2007 zowel bedrijven volgens de oude (Benelux) als de nieuwe (nationale) indeling in zich hebben. Daardoor zijn cijfers naar de sterrenindeling van 2006, 2007 en de sterrenindeling van daarvoor niet volledig vergelijkbaar. Zo geldt tevens dat de sterrenindeling van de jaren na 2007 niet vergelijkbaar is met de sterrenindeling van de jaren ervoor.

Toerisme

De activiteiten van personen die reizen naar en verblijven op plaatsen buiten hun normale omgeving, voor niet langer dan een (aaneengesloten) jaar, om redenen van vrijetijdsbesteding, zaken en andere doeleinden. Deze activiteiten houden geen verband met het uitoefenen van activiteiten die worden beloond vanuit de plaats die wordt bezocht. Buitenlanders die in Nederland komen werken en betaald worden door mensen, organisaties of bedrijven in Nederland tellen dus niet mee als toerist. Zakelijke reizigers op dienstreis of congres tellen wel mee.

Binnenlandse reizigers die forensen, vracht vervoeren of als verkoper reizen tellen niet mee. Verder kunnen we eendaagse (of dag-) en meerdaagse toeristen onderscheiden.

De normale omgeving van een persoon is de directe nabijheid van zijn of haar huis en plaats van werk of studie en andere plaatsen die regelmatig worden bezocht. Toelichting: deze definitie is weliswaar internationaal geaccepteerd, maar erg algemeen. Elk land vult het anders in met frequentie-, tijd- en/of afstandscriteria. In Nederland gelden twee criteria waaraan samen moet zijn voldaan: bezoeken die 1. langer duren dan twee uur en 2. gedaan zijn vanuit een recreatief-toeristisch of zakelijk-toeristisch motief zijn bezoeken buiten de normale omgeving en dus toeristisch.

Toeristische standplaats

Een ruimte (kampeervak) voor het plaatsen van een kampeermiddel niet bestemd voor vaste verhuur (=verhuur gedurende ten minste twee maanden in het zomerseizoen aan een en dezelfde persoon).

Uitgaand toerisme

Uitgaand toerisme betreft de activiteiten van inwoners van een bepaald land die buiten hun land zijn gereisd en daar hebben verbleven.

Vakantieduur

De vakantieduur omvat de totale duur in dagen van een vakantie, inclusief de dag van vertrek en van terugkeer.

Vakantieganger

Een persoon die een lange of korte vakantie doorbrengt. Elke vakantie betekent één vakantieganger.

Vakantieland

Het land waar men het grootste aantal overnachtingen heeft doorgebracht.

Vakantie-uitgaven

Dit zijn de specifieke kosten die gemaakt zijn voor de vakantie zelf, dat wil zeggen reiskosten, verblijfkosten, uitgaven aan voeding en overige kosten die rechtstreeks verband houden met de vakantie zoals verzekeringen, entrees, souvenirs, foto- en filmmateriaal. De uitgaven aan duurzame recreatiegoederen zoals caravan, tent, boot, kampeeruitrusting en dergelijke zijn buiten beschouwing gelaten, omdat ze niet aan één vakantie kunnen worden toegerekend. Dit geldt ook voor de huur van een vaste stand- of ligplaats, die eveneens voor een onbekend aantal vakanties wordt benut.

Als een respondent de vakantie-uitgaven niet meer wist, is gevraagd om dit aan de hand van een gedetailleerde klassenindeling zo goed mogelijk te schatten. Achteraf is bij deze vakanties voor de berekening van de gemiddelde uitgaven uitgegaan van het klassenmidden van de aangegeven categorie.

Vaste gast

Bezoeker die meer dan twee maanden in een hotel of pension verblijft.

Vervoermiddel

Er is uitsluitend gevraagd naar het vervoermiddel waarmee op de heenreis de langste afstand werd afgelegd.

Bij de indeling naar vervoermiddelen zijn in de categorie 'boot' ondergebracht: zeilboten, motorjachten en schepen voor zee- of riviercruises. Veerboten en ferry's zijn als een afzonderlijke categorie vermeld of bij 'overige vervoermiddelen' ondergebracht.

Zakelijk toerisme

Naast toeristen verblijven er in de Nederlandse accommodaties ook zakelijke gasten. Aan accommodaties wordt de vraag gesteld welk aandeel van de overnachtingen van zakelijke aard is. Dit wordt vertaald naar het *aantal* overnachtingen.

Toelichting op enkele gebruikte onderzoeken

Doel en opzet van het Continu Vakantie Onderzoek

Doel van het onderzoek

Het Continu Vakantie Onderzoek (CVO), dat in 1992 van start is gegaan en in 2002 enkele kleine wijzigingen heeft gekend, heeft tot doel om informatie te verstrekken over de lange en korte vakanties van Nederlanders. Deze gegevens en de ontwikkelingen daarin kunnen door de overheid en het (toeristisch) bedrijfsleven onder meer worden gebruikt voor een cijfermatige onderbouwing van het te voeren beleid, dan wel planning op dit terrein.

Waarneming

Voor het CVO werden personen geïnterviewd via Capi@Home van TNS NIPO. Via hun eigen pc vulden zij in de maanden januari, april, juli en oktober elektronische vragenlijsten in over vakanties in de drie voorafgaande maanden. Om te voorkomen dat zij op die momenten vakanties vergaten op te geven, is aan hen gevraagd om direct na afloop van iedere vakantie al een aantal kerngegevens in een speciaal daarvoor ontworpen schema te noteren. De kans op een onderschatting van het werkelijk aantal doorgebrachte vakanties is daardoor zeer klein.

Steekproef

Het CVO is gehouden onder een personensteekproef uit de in Nederland woonachtige bevolking met de Nederlandse nationaliteit, met uitzondering van personen in institutionele huishoudens (bejaardenoorden, verpleeghuizen, gevangenissen en dergelijke). In 2013 hebben 6 526 personen uit verschillende huishoudens gerespondeerd.

Bij de steekproeftrekking uit het steekproefkader Capi@Home van TNS NIPO is rekening gehouden met de verdeling naar een aantal demografische en sociaal-economische kenmerken. Zodoende werd getracht om aan het eind van de waarnemingsperiode een voor de doelpopulatie zo representatief mogelijke steekproef te bereiken. Bij dit onderzoek trad echter in twee fasen non-respons op: eerst bij de aanvulling van de (bestaande) steekproef en daarna tijdens de periode van waarneming door tussentijdse uitval. De opbouw van de steekproef voor het CVO 2013 resulteerde in een bruto steekproefomvang van 8 884 personen. Aan het onderzoek werkten 6 526 personen aan alle kwartaalmetingen mee, zodat de tussentijdse non-respons 27 procent bedroeg.

Weging

Door een selectieve uitval week de steekproef aan het eind van het vakantiejaar in geringe mate af van de populatie. Om toch tot een meer representatieve steekproef te komen, zijn de uitkomsten in eerste instantie gewogen naar leeftijd, geslacht, woonregio, stedelijkheid van de woongemeente, opleiding en het bezit van duurzame recreatiegoederen. De basisgegevens voor deze procedure waren afkomstig uit de bevolkingsstatistieken van het CBS en een ander onderzoek van TNS NIPO waarbij naar het bezit van duurzame recreatiegoederen wordt gevraagd.

Als tweede stap van de wegingsprocedure zijn de uitkomsten van het CVO indien nodig gecorrigeerd voor pc-bezit. In het steekproefkader voor het CVO zijn namelijk uitsluitend personen opgenomen die via hun eigen pc meewerken aan vele vormen van onderzoek. Daardoor is de steekproef in dit opzicht mogelijk niet helemaal representatief voor de Nederlandse bevolking. Een ijkingonderzoek dat parallel aan het CVO 2002 en 2003 is gehouden bij de Consumentenmonitor van TNS NIPO heeft dit vermoeden bevestigd. Uit de analyse bleek dat van zowel de 65-plussers als de personen uit de lagere sociale klasse degenen mét pc vaker op vakantie gingen dan degenen zonder pc. Om een overschatting van de participatie in vakanties en het aantal vakanties te vermijden, is daarom op basis van leeftijd en sociale klasse de wegingsfactor voor iedere respondent zodanig gecorrigeerd dat de uiteindelijke uitkomsten zo representatief mogelijk zijn voor de gehele populatie van het CVO.

Vergelijkbaarheid

Als gevolg van een nieuwe opzet van het CVO in 2002 zijn enkele uitkomsten vanaf het vakantiejaar 2002 niet goed vergelijkbaar met die van voorgaande jaren. Het verschil met voorgaande onderzoeken wordt onder meer veroorzaakt door een gewijzigde vraagstelling en een ruimere vakantiedefinitie. Zo worden vanaf 2002 ook vakanties bij familie, vrienden en kennissen in het buitenland meegeteld. Daarnaast is ten opzichte van de vorige opzet de begindatum van het vakantiejaar met twee maanden vervroegd. De verslagjaren beginnen daardoor op 1 oktober. Door wijzigingen in de vragenlijst is ook de indeling van enkele kenmerken van vakanties en vakantiegangers aangepast. Door een andere classificatie zijn met name bij de logiesvorm, organisatievorm, leeftijd, sociale groep en het huishoudinkomen enkele categorieën niet goed te vergelijken met die van voorgaande vakantie-onderzoeken.

Een ander verschil is de methode van waarneming. Zoals eerder vermeld, wordt bij het vernieuwde CVO gebruik gemaakt van Capi@Home. De vragenlijsten worden daarbij via een eigen pc ingevuld en via een modem naar TNS NIPO verzonden. Vóór 2002 werden de gegevens via een schriftelijke enquête verzameld.

Betrouwbaarheid

Het CVO wordt jaarlijks gehouden onder een steekproef van netto circa 6 500 à 7 000 personen. Bij de interpretatie van de uitkomsten moet men er rekening mee houden dat een steekproef geen exacte uitkomsten oplevert, maar dat de uitkomsten statistische marges kennen. De grootte van deze marges is mede afhankelijk van het aantal personen of vakanties in de onderscheiden categorieën waar de uitkomsten betrekking op hebben. Ook kunnen specifieke vakantiepatronen bij sommige respondenten hun stempel drukken op de betrouwbaarheid. Voor het onderwerp van deze publicatie is immers geen steekproef getrokken uit alle door Nederlanders doorgebrachte vakanties, maar een personensteekproef uit de database Capi@Home. Daarbij verstrekten aselect getrokken personen informatie over hun vakantiegedrag. Wanneer bijvoorbeeld een respondent in de weekenden zeer vaak naar zijn stacaravan gaat, kan dat het aantal korte vakanties in de categorieën waartoe deze respondent behoort aanzienlijk beïnvloeden. In een aantal gevallen doet dit 'clustereffect' eerder afbreuk aan de uitkomsten dan dat het bijdraagt aan een grotere betrouwbaarheid. De uitkomsten van de seizoenrecreatieve logiesvormen dienen daarom met enige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. Sterke fluctuaties in de tijd zouden op toevalligheden in de steekproef kunnen berusten. Bij korte vakanties is de kans op clustereffecten groter dan bij lange vakanties.

Doel en opzet van de Statistiek Logiesaccommodaties

Doel van de statistiek

De Statistiek Logiesaccommodaties beoogt een cijfermatig inzicht te geven in aanbod en gebruik van logiesverstrekkende accommodaties in Nederland.

Populatie

De onderzoekspopulatie van de Statistiek Logiesaccommodaties wordt in principe gevormd door alle logiesverstrekkende accommodaties in Nederland met ten minste vijf slaapplekken in een hotel of pension of ten minste twintig slaapplekken in een verblijfsrecreatie-accommodatie: kampeerterrein, huisjescomplex, jeugd- of groepsaccommodatie.

De populatie wordt bepaald aan de hand van:

- de inschrijvingen bij het Bedrijfschap Horeca en Catering;
- het adressenbestand van het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (voorheen Toerisme Recreatie Nederland) voor verschillende vormen van verblijfsrecreatie.

Alle exploitanten van de accommodaties behorend tot de onderzoekspopulatie ontvangen eenmaal per jaar een inventarisatievragenlijst. Met deze vragenlijst wordt de tenaamstelling en adressering gecontroleerd en voorts worden hiermee de capaciteit van de accommodatie en de aard daarvan, de openstelling in de maanden van het jaar en de sterrenclassificatie van hotels vastgesteld. Aan de hand van de geregistreerde capaciteit wordt bepaald of de accommodatie in aanmerking komt voor de maandelijkse waarneming van het bezoek (aantal gasten en aantal overnachtingen). Alleen de volgende accommodaties komen hiervoor in aanmerking:

- hotels en pensions, jeugdherbergen en jeugdhotels met ten minste vijf slaappleaatsen;
- kampeerterreinen met ten minste twintig slaappleaatsen;
- huisjescomplexen met ten minste twintig slaappleaatsen;
- groepsaccommodaties met ten minste twintig slaappleaatsen.

Bij combinaties van kampeerterreinen, huisjescomplexen en/of groepsaccommodaties behoren alleen die onderdelen tot de populatie, die over ten minste twintig slaappleaatsen beschikken.

Waarneming

Uit de bedrijven die tot de populatie behoren, wordt in november voorafgaand aan het jaar van waarneming een steekproef getrokken (ongeveer 30 procent uit een populatie van 7 tot 8 duizend). Hierbij wordt gestratificeerd naar type bedrijf, aantal slaappleaatsen en regio (COROP-gebied). Alleen de getrokken bedrijven worden – voor de maanden waarin deze geopend zijn – met een maandvragenlijst benaderd. Met behulp van de maandvragenlijst wordt het aantal in de desbetreffende maand vertrokken gasten geregistreerd, onderscheiden naar land van woonplaats. Ook wordt met de maandvragenlijst het aantal overnachtingen van de vertrokken gasten vastgelegd. De geregistreerde gasten en overnachtingen van de responderende bedrijven in de steekproef worden opgehoogd naar de totale populatie, dus ook voor de bedrijven die buiten de steekproef zijn gevallen en voor optredende (partiële) non-respons.

Wijzigingen in de onderzoeksmethode met ingang van 2012

Vanaf 2012 brengt het CBS cijfers uit die volgens een nieuwe methode zijn gemaakt. Daar zijn meerdere redenen voor. De belangrijkste reden is dat internationale regelgeving over de afbakening van de populatie is veranderd en dat het CBS volgens die nieuwe methode vanaf 2012 dezelfde ondergrenzen hanteert zoals die internationaal (door Eurostat) worden gebruikt. Hierdoor is onder andere de ondergrens van bungalowparken en groepsaccommodaties verlaagd van 20 naar 10 slaappleaatsen. De effecten hiervan zijn echter minimaal omdat er niet veel van dit soort relatief kleine accommodaties zijn.

Een andere verandering betreft de bronnen die gehanteerd worden om jaarlijks de onderzoekspopulatie te actualiseren. Omdat de tot voor kort gebruikte bronnen niet altijd meer volledig afdoende bleken te zijn om de jaarlijkse veranderingen goed te kunnen volgen, is uitgebreid onderzocht welke andere bronnen nog meer geraadpleegd kunnen worden bij het samenstellen van de populatie.

Een laatste wijziging die is doorgevoerd betreft de analysemethode. In de nieuwe methode wordt op een andere wijze met non-respons omgegaan. Ook is de analyse op regioniveau verbeterd waardoor het mogelijk is geworden om ook onderscheid te maken tussen kustgebieden en niet-kustgebieden.

Om de effecten van de wijzigingen te beoordelen zijn de cijfers over 2012 zowel volgens de oude als de nieuwe methode samengesteld. Daarom is op Statline zowel een reeks cijfers tot en met 2012 te vinden (in het Archief) als een reeks die start met 2012 (in de vorm van een nieuwe StatLine-publicatie). Over onderzoeksjaar 2013 en verder zullen alleen nog cijfers volgens de nieuwe methode worden samengesteld.

Satellietrekening Toerisme

De Satellietrekening Toerisme (SRT) beoogt als satellietrekening van de Nationale Rekeningen (NR) het toerisme te beschrijven in nauwe aansluiting op de concepten, definities en uitkomsten van de Nationale Rekeningen. Daardoor is het mogelijk het toerisme met de rest van de economie te vergelijken. Door de methode van de Recommended Methodological Framework (RMF)¹⁾ te volgen worden ook internationale vergelijkingen mogelijk. De nadruk van de RMF-methodiek ligt op het *gebruik* door toeristen van goederen en diensten. Om de bronnen op dit gebied te kunnen benutten, dient allereerst bepaald te worden wat onder een 'toerist' wordt verstaan.

Toerist/bezoeker

Het RMF definieert een toerist/bezoeker als 'iedereen die zich buiten zijn 'normale omgeving' (zoals huis en werk) begeeft voor minder dan twaalf maanden, waarbij het belangrijkste doel van de reis anders is dan het uitoefenen van activiteiten die vanuit de bezochte plaats beloond worden'. In dit onderzoek werd gekozen om *motief* en *duur van de tocht* als criteria te gebruiken om te bepalen of iemand

¹⁾ UNSD et al., 2001, *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*, United Nations Statistics Division, World Tourism Organization, Statistical Office of the European Communities (Eurostat) and Organisation for Economic Co-operation and Development, New York, Madrid, Luxembourg, Paris (RMF).

buiten zijn 'normale omgeving' reist. Iemand met een toeristisch motief die een tocht langer dan twee uur maakt, wordt gezien als toerist. Het RMF rekent naast recreatieve²⁾ uitstapjes ook zakelijke tochten tot het toerisme. In combinatie met de duur van de tocht worden in de SRT de volgende typen toeristen onderscheiden:

- Eendaags recreatieve toeristen;
- Eendaags zakelijke toeristen;
- Meerdaags (= met overnachting) recreatieve toeristen;
- Meerdaags (= met overnachting) zakelijke toeristen.

Diensten

Het RMF onderscheidt enkele soorten diensten, al naar gelang het directe belang voor het toerisme. *Kenmerkende toeristische diensten* zijn essentieel voor het toerisme. De volgende hoofdcategorieën worden onderscheiden:

- Hotels en overige logiesaccommodaties;
- Maaltijd- en drankverstrekking;
- Vervoer;
- Reisbemiddeling en reisorganisaties;
- Amusement en cultuur;
- Sport, bioscoop en overige recreatie;
- Overige toeristische diensten.

In de SRT wordt onderzocht wat de totale productie van die diensten is en welk deel daarvan daadwerkelijk door toeristen wordt geconsumeerd. Hoe groter het gebruik van een bepaalde dienst door toeristen is, hoe meer de productie van die dienst van het toerisme afhankelijk is. Met de gegevens van het gebruik kan vervolgens worden bepaald van welk type toerist het totale gebruik van de dienst het meest afhankelijk is.

Het toeristisch bruto binnenlands product is gelijk aan de toegevoegde waarde gegenereerd door toerisme, gegeven het feit dat het deel uitmaakt van de zogenaamde finale consumptie inclusief productgerelateerde belastingen en subsidies.

²⁾ Onder recreatieve uitstapjes worden hier tijdsbestedingen verstaan zoals: bezoek aan vrienden en familie, vakanties, gezondheidsbehandelingen of pelgrimstochten.

Cartogram Toeristengebieden in Nederland

01 Waddeneilanden	12 Groningse, Friese en Drentse zandgronden
02 Noordzeebadplaatsen	13 West- en Midden-Brabant
03 IJsselmeerkust	14 Oost-Brabant, Noord- en Midden-Limburg
04 Deltagebied	en Rijk van Nijmegen
05 Meren in Groningen, Friesland en Noordwest-Overijssel	15 Zuid-Limburg
06 Hollands-Utrechtse meren	16 Amsterdam, Rotterdam (excl. Hoek van Holland)
07 Utrechtse Heuvelrug en 't Gooi	's-Gravenhage (excl. Scheveningen en Kijkduin)
08 Veluwe en Veluwerand	en Utrecht
09 Gelders rivierengebied	17 Overig Nederland
10 Achterhoek	
11 Twente, Salland en Vechtstreek	

Medewerkers

Auteurs

E. Eijgelaar (NHTV)
dr. E.A. Grigorieva
drs. N.M. Heerschap
dr. F.W.J. Otten
ing. P. Peeters (NHTV)
ir. C.M.M. Reep v.d. Bergh
drs. M. van Rossum
ir. ing. C.W. de Ruijter
S. Vergouw
drs. H. Visser
drs. G.H. Wassink
A.C.B.M. Weber

Met medewerking van

N.J.P. Bindels
ing. J.B.G. Boskamp
K. van der Most (NBTC)
dr. ir. S.A. Ortega Azurduy
Dr. A.H. Priem

Eindredactie

drs. L. Wielenga-van der Pijl
drs. N.M. Heerschap